

SODIQOVA BAXTIGUL IBODULLAYEVNA

**JON FAULZ IJODIDA
POSTMODERNIZM OQIMINING
FALSAFIY VA ESTETIK DOMINANTLARI**

DENOV-2025

**Kitob quyidagi ko'rsatilgan
muddatda topshirilishi shart**

**Oldingi foydalanishlar
miqdori**

5.1. Vm
киради ва
5.2. То
мажор хо

u
c
x

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM FAN
VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
DENOV TADBIRKORLIK VA PEDAGOGIKA INSTITUTI**

SODIQOVA BAXTIGUL IBODULLAYEVNA

**JON FAULZ IJODIDA POSTMODERNIZM OQIMINING
FALSAFIY
VA ESTETIK DOMINANTLARI**

UO'K: 821.111(73).09-31:111.852
BBK:83,3(4Vel)6-8

Sodiqova B.I.

Jon Faulz ijodida postmodernizm oqimining falsafiy va estetik dominantlari. [Matn] monografiya -- Andijon. INNOVATIVE PUBLICATION 2025-yil. 110 bet.

Mas'ul muharrir:

Karimov Jasurbek

Taqrizchilar:

N.M.Jalil'asov – f.f.d. (DSc), Ajiniyoz nomidagi NDPI ingliz tili va adabiyoti kafedrası dotsenti

M.J. Isroilova – f.f.d. (PhD), Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti Xorijiy til va adabiyoti yuqori kurslar kafedrası katta o'qituvchisi

Mazkur monografiya ingliz yozuvchisi Jon Faulz ijodida postmodernizmning falsafiy va estetik tamoyillarini badiiy-estetik tizim sifatida o'rganishga bag'ishlangan. Unda yozuvchining romanlarida postmodern tafakkur, insonning erkinligi, muallif va o'quvchi o'rtasidagi falsafiy muloqot, hamda metafiksional xususiyatlar tahlil qilinadi. Asarda postmodernizm nazariyasi, ekzistensializm falsafasi va adabiy intertekstual tahlil asosida Jon Faulz dunyoqarashining o'ziga xos jihatlari ochib berilgan.

Monografiya adabiyotshunoslik, madaniyatshunoslik va postmodernizm nazariyasi bilan shug'ullanuvchi tadqiqotchilar, doktorantlar va talabalarga mo'ljallangan.

Monografiya Denov tadbirkorlik va pedagogika institutining Xorijiy til va adabiyoti yuqori kurslar kafedrası 2025-yil 21-noyabrda 4-sonli bayonnoma qarori, institut Ilmiy kengashining 2025-yil 28-noyabrda 4-sonli bayonnoma qarori asosida nashrga tavsiya etilgan.

ISBN 978-9910-09-533-7

© Sodiqova B.

© "INNOVATIVE PUBLICATION" nashriyoti, 2025

KIRISH

Jahon adabiyotshunosligida postmodernizm G'arbiy Yevropa tafakkuridagi asosiy an'analarning tub o'zgarishlarini aks ettiruvchi muhim oqim sifatida qaraladi. Postmodernizm yangi turdagi "ong ontologiyasi"ni ifoda etib, klassik paradigmalarga qarshi turadi va falsafiy talqin uchun o'ziga xos nutq shaklini taklif qiladi. XX-XXI asrlarda adabiy oqim sifatida shakllangan postmodernizm dunyoni qabul qilishning yangi uslubiga aylangan. Kelajakning mavhumligi, global va texnologik inqirozlar fonida inson yo'lini yo'qotishi, apokaliptik kayfiyatning yuzaga kelishi, shuningdek, muloqot texnologiyalarining tez rivojlanishi va global jamiyatda madaniy bag'rikenglikning ortishi postmodernizm ta'sirining davom etayotganligini yaqqol ko'rsatadi. Shu bois, tadqiqotning dolzarbligi zamonaviy adabiyotshunoslikda postmodernizmning adabiyotdagi o'rnini va mazmunini nazariy, tarixiy hamda adabiy-estetik nuqtai nazardan chuqur o'rganish zarurati bilan belgilanadi.

Zamonaviy adabiyotshunoslikda ingliz postmodern yozuvchisi Jon Faulz ijodi alohida ahamiyatga ega. Uning asarlarini tahlil qilish postmodernizm oqimi doirasida yaratilgan badiiy asarlarning an'anaviy janr chegaralaridan tashqarida, turli janr elementlarini uyg'unlashtirganligini ko'rsatib, ularni o'rganish metodlarini boyitishga xizmat qiladi. Shu sababli adib asarlarini o'rganish adabiyotshunoslikning istiqbolli va dolzarb yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Ayniqsa, Faulz romanlarida ifodalangan falsafiy va estetik dominantlarning yetarlicha chuqur tadqiq etilmaganligi hamda bu boradagi bahs-munozaralarning hanuz davom etayotgani mazkur dissertatsiya mavzusining dolzarbligini belgilaydi.

O'zbek adabiyotshunosligida jahon adabiyoti durdonalarini tahlil qilish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Kelajak avlodning tarbiyasi ular o'qiydigan kitoblarga chambarchas bog'liq. Shu boisdan, postmodernizm oqimining rivojlanish bosqichlarini belgilash, zamonaviy badiiy asarlarini tahlil qilishdagi ahamiyatini aniqlash va postmodern adiblarining poetik mahoratini yoritish muhim sanaladi. Postmodernistik adabiyot qiziqarli syujeti bilan yosh o'quvchilarni murakkab g'oyalar va ko'p qatlamli talqinlar olamiga sho'ng'ishga chorlaydi. U

reallikni qabul qilishda yangi yondashuvlarni taklif qiladi, mavjud meyorlar va an'analarni shubha ostiga qo'yadi, bu esa yoshlarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi.

Jahon adabiyotshunosligida postmodernizmning kelib chiqishi va uning o'ziga xos xususiyatlari G'arbning yetakchi olimlari: R. Appignanesi, J. Baudrillard, P. Brooker, Ch. Butler, L. Cahoon, T. Eagleton, B. Edwards, C. Garratt, I. Hassan, L. Hutcheon, J. Lyotard, G. Matthews, B. McHale, L. Platt, B. Nicole, J. Powell, P. Kolesnikoff, E. Waugh¹ tomonidan tadqiq qilingan, Jon Faulzning ijodi esa P. Childs, A. Dalton, V. Guignery, M. Moseley² tomonidan adabiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan.

Rus olimlari I. Avramenko, N. Bochkareva, L. Bratuxina, V. Byachkova, K. Zagorodnaya, I. Novokreshennix, B. Proskurnin, S. Strinyuk, I. Suslova, O. Djumaylo, N. Mankovskaya, N. Kireyeva, M. Lipovetskiy, I. Skoropanova, V. Kuritsin, N. Lihina³ tomonidan postmodern adabiyoti, uning ingliz adabiyotiga xos xususiyatlari va Jon Faulz romanlarining badiiyati tadqiq etilgan.

¹ Appignanesi R., Baudrillard J. *Simulacra and Simulation*. (Translated by Glaser Sh.F.) – Michigan University of Michigan Press, 1994. – P. 3.; Baudrillard J. *The Consumer Society*. – London. Sage Publications, 1998. – P. 9.; Brooker P. *Modernism/Postmodernism*. – USA. Routledge, 2014. – P. 22.; Butler Ch. *Postmodernism: A Very Short Introduction*. – NY. Oxford University Press, 2002. – P. 3.; Cahoon L.E. "From Modernism to Postmodernism: An Anthology". – USA. Blackwell Publishers, 1996. – P. 19.; Eagleton T. *The Illusions of Postmodernism*. – UK. Blackwell Publishers Ltd., 1996. – P. 7.; Edwards B. *Theories of Play and Postmodern Fiction*. – New York and London. Garland Publishing, Inc., 1998. – P. 17.; Garratt C. *Introducing Postmodernism*. – UK: Icon Books Ltd., 1999. – P. 4.; Hassan I. *The Dismemberment of Orpheus Toward a Postmodern Literature*. – US. University of Wisconsin Press, 1982. – P. 261.; Hassan I. *The Postmodern Turn: Essays in Postmodern Theory and Culture*. – US. Ohio State University Press, 1987. – P. 85-86.; Hassan I. *The Question of Postmodernism*. *Performing Arts Journal* Vol. 6, No. 1 (1981), pp. 30-37. <https://doi.org/10.2307/3245219>. <https://www.jstor.org/stable/3245219>. – P. 31.; Hutcheon L. *A Poetics of Postmodernism*. – USA. Routledge, 1988. – P. 9.; Lyotard J.F. *Postmodern Condition. A report on Knowledge*. Translated by Bennington G., Massumi B. – UK. Manchester University Press, 1984. – P. 3.; Matthews G. *Ethics and Desires in the Wake of Postmodernism: Contemporary Satire*. – UK. Bloomsbury Academic, 2012. – P. 12.; McHale B. *The Cambridge Introduction to Postmodernism*. – UK. Cambridge University Press, 2015. – P. 15.; McHale B. *Platt L. The Cambridge History of Postmodern Literature*. – USA. Cambridge University Press, 2016. – P. 43.; McHale B. *The Cambridge Introduction to Postmodernism*. – UK. Cambridge University Press, 2015. – P. 15.; Nicole B. *The Cambridge Introduction to Postmodern Fiction*. – UK. Cambridge University Press, 2009. – P. 51.; Powell J. *Postmodernism. For Beginners*. – NY. Writers and Readers Publishing, 1998. – P. 4.; Kolesnikoff N. *Russian Postmodernist Metafiction*. – GB. The British Library, 2011. – P. 31.; Waugh P. *Metafiction. Theory and Practice of Self-Conscious Fiction*. – London. Routledge, 1984. – P. 2.

² Childs P. *Julian Barnes. Contemporary British novelists*. – UK. Manchester University Press, 2011. – P. 7.; Dalton A.G. *Julian Barnes and the Postmodern Problem of Truth*. 2008. – P. 47. https://www.julianbarnes.com/resources/archive/Abigail_Dalton_Thesis.pdf. Moseley M. *Understanding Julian Barnes*. – US. University of South Carolina, 1997. – P. 11.; Guignery V., Roberts R. *Conversations with Julian Barnes*. – US. The University Press of Mississippi, 2011. – P. 11.; Guignery V. *The Fiction of Julian Barnes*. – England. Palgrave Macmillan Ltd., 2006. – P. 1.

³ Авраменко И. А., Боичарева Н. С., Братухина Л. В., Бячкова В. А., Загороднева К. В., И. А. Новокрещенных, Б. М. Проскурнин, С. А. Стринюк, И. В. Суслова. *История зарубежной литературы. Современная английская литература*. – Перм. ПГНИУ, 2018. – С. 3.; Киреева Н. В. *Постмодернизм в зарубежной литературе*. – Москва. Флинта, 2014. – С. 4.; Манковская Н. Б. *Эстетика постмодернизма*. – Санкт-Петербург. Алерея, 2000. – С.

O'zbek adabiyotshunosligida so'nggi o'n yillarda postmodernizm yo'nalishida betakror san'at asari yaratayotgan adiblar ijodiga qiziqish yanada ommalashdi. Uning tadqiqiga yo'naltirilgan ilmiy-ijodiy izlanishlar ko'lami kengayib, S. Quronov, U. Hamdamov, Q. Yo'ldoshev, M. Nizamova, D. Asadova'ning maqola va o'quv qo'llanmalarida modernizm hamda postmodernizm kabi oqimlar, ularning xususiyatlari, postmodern adabiyot namoyandalari hamda ularning postmodern asarlaridagi asosiy g'oyalari haqida muhim nazariy ma'lumotlar berilgan.

Ushbu tadqiqotlarni o'rganish natijasida zamonaviy ingliz adabiyotining postmodernisti Jon Faulzning ijod namunalardagi badiiyat va falsafasi hali yaxlit estetik jihatdan to'liq o'rganilmagani aniqlandi. Postmodernizm adabiyotda ommalashganiga yarim asrdan ko'proq vaqt bo'lgan bo'lishiga qaramay, o'zbek adabiyotshunosligiga oid lug'at va kitoblarda uning xususiyatlari keng doirada tahlil qilinmagan. Mazkur tadqiqot Jon Faulz ijodidagi falsafiy va estetik dominantlarni aniqlash orqali uning ingliz postmodern adabiyotidagi muhim o'rini yoritib beradi. Tadqiqot zamonaviy adabiyotshunoslikka uning nazariy va amaliy jihatlarini kengaytirish hamda postmodern adabiyotni chuqurroq tushunish imkonini beradi.

Jon Faulz ijodida postmodernizm adabiy oqimining falsafiy va estetik xususiyatlarini universal va individual tamoyillari asosida tahlil qilishdan iboratdir.

Jon Faulzning ijodi hamda "Kolleksiyachi" ("The Collector", 1963), "Afsungar" ("The Magus", 1965), "Fransuz leytenantining ayoli" ("The French lieutenant's

317; Липовецкий М.Н. *Русский постмодернизм (Очерки исторической поэтики)*. Монография / Урал. гос. пед. ун-т. Екатеринбург, 1997. 317 с. ISBN 5-7186-0363-4.; Skoropanova N. S. *Русская литература XX века как эстетический и социокультурный феномен // Славянские языки и культуры в современном мире*. – М.: МГУ, 2009. – С. 407–408.; Курцын В.Н. "Книга о постмодернизме". – Екатеринбург, 1992. – С. 128. – Тир. 300 экз.; Лихина Н.Е. *Актуальные проблемы современной русской литературы: Постмодернизм: Учеб. пособие*. – Калинингр. ун-т. – Калининград, 1997. – С. 59. – ISBN 5-88874-085-3.
⁴ Hamdamov U. *Jahon adabiyoti. Modernizm va Postmodernizm*. – Toshkent: Akademiashar, 2020. – B. 51.; Quronov D. *Postmodern o'lamlarda manzil izlab*. URL: <https://quronov.uz/postmodern-olamlarda-manzil-izlab>. – Toshkent. "Tafakkur" jurnali, 2013-yil, 3-son. Murojaat sanasi 13.04.2024.; Yo'ldoshev Q. *Postmodernizm: mohiyat, ildizlar va belgilar*. URL: <https://ziyovuz.uz/ilm-va-fan/adabiyot/qozogboy-yuldosh-postmodernizm-mohiyat-ildizlar-va-belgilar>. Murojaat sanasi 01.04.2024.; Nizamova M. "Arтур и Джордж". Джек Барнс как опит постмодернистской литературной биографии // Сборник НУУЗ. 2021. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/artur-i-dzhordzh-dzh-barns-kak-opyt-postmodernistskoy-literaturnoy-biografi>. Murojaat sanasi: 15.05.2024.; Asadova D.F. "Постмодернизм концепция на таможилари" (Oriental Renaissance: Innovative, Educational, Natural and Social Sciences (E)Issn 2181-1784 www.oriens.uz SJIF 2023 = 6.131 / ASI Factor = 1.73(6), June, 2023. – B.184-202.

Woman", 1969), "Qurtquloq" ("A Maggot", 1985) va "Daniel Martin" ("Daniel Martin", 1977) romanlari tanlab olingan.

Jon Faulzning romanlarida postmodernizmning badiiy-estetik va g'oyaviy-falsafiy dominant xususiyatlari predmetini tashkil etadi.

Ilmiy yangilik etib quyidagilar belgilangan: Ingliz postmodern adabiyotining shakllanish jarayoniga oid asosiy tarixiy-nazariy omillar tahlili asosida uning universal badiiy-estetik xususiyatlari – fragmentar rivoya usuli, intertekstualik, istehzo va metanasr, shuningdek, dekonstruksiya, madaniy plyuralizm va mutlaq haqiqatga nisbatan skeptitsizmni o'z ichiga olgan g'oyaviy-falsafiy tamoyillari aniqlangan;

Faulz romanlarining falsafiy va estetik dominantlarini tadqiq etish asosida postmodernizm va ekzistensializm paradigmaları o'rtasidagi uzviy bog'liqlik aniqlanib, bu bog'liqlik erkinlik va axloqiy mas'uliyat mavzularining sintezida, shuningdek, ma'no izlashning subyektiv jarayoni va ijtimoiy cheklavlar o'rtasidagi dialektik munosabatda namoyon bo'lishi ilmiy asoslangan;

Jon Faulzning "Kolleksiyachi", "Afsungar" va "Qurtquloq" romanlaridagi individual g'oyaviy-falsafiy dominantlar, ya'ni shaxsiy erkinlik, ekzistensial izlanishlar, ma'naviy javobgarlik, refleksiya, irratsionallik, tarixiylik va mistitsizmning badiiy-estetik tahlili asosida ularning postmodern estetikaga xos vositalar bo'lgan o'zgaruvchan kompozitsiya va rivoyachi, intertekstualik, ko'p finalilik, istehzo hamda mualliflik refleksiyasi orqali ifodalangani dalillangan;

"Fransuz leytenantining ayoli" va "Daniel Martin" romanlari tahlili asosida ularda o'zgaruvchan ijtimoiy-madaniy sharoitda shaxs kamoloti, tarixiy haqiqat va reallikning nisbiy talqini, shuningdek, gender masalalari kontekstida individual ong hamda "men"ni anglash jarayoni murakkab kompozitsiya, polifonik rivoya, intertekstuallik, psixologik portret va ichki monolog, hamda zamon va makonning o'zgarishi kabi badiiy shakl vositalari orqali yoritilgani aniqlangan.

I BOB. INGLIZ POSTMODERN ADABIYOTINING SHAKLLANISHI

1.1. Postmodernizm adabiyotining nazariy asoslari

G'arb adabiyotshunosligida postmodernizm oqimi XX asrning ikkinchi yarmida shakllana boshladi. Lotin va fransuz tillaridan tarjima qilingan "postmodern" oqimi "zamonaviy", "yangi" degan ma'noni anglatadi. XX va XXI asr adabiy jarayoni uchun uslub, oqim va yo'nalishlar xilma-xilligi xarakterli jihat hisoblanadi. Shiddatli va o'zgaruvchan davr adabiyotida romantiklikdan ko'ra realistik ruhni ko'proq paydo qildirishda zamonaviy asarlarda jamiyat va inson hayotiga bo'lgan e'tibor ortib, badiiylardan ko'ra, g'oyaviylikka urg'u berish (publitsistik ruhning kuchayishi), qahramon psixologiyasiga kirish hamda uning faol hayotiy pozitsiyasini aniqlash xususiyatlari keng tarqalmoqda. Shu bilan birga, postmodernizm kabi zamonaviy yo'nalish ham juda jadal rivojlanib bormoqda¹. Bu adabiy oqim inson huquqlarining poymol etilishi, urushlarning dahshatlari va urushdan keyingi voqealarga munosabat sifatida ko'riladi. U ma'rifatparvarlik, realizm

va modernizm g'oyalarini rad etishdan boshlanadi. Modernizm muallifning asosiy maqsadi o'zgaruvchan dunyoda ma'no topish bo'lsa, postmodernist yozuvchilar esa sodir bo'layotgan voqealarning ma'nosizligini ta'kidlaydilar. Ular hayot qonuniyatlarini inkor etadilar va tasodiflarni hamma narsadan ustun qo'yadilar. Ironiya, qora yumor, hikoyaning parchalanishi, janrlarning qorishishi – bular postmodernizm adabiyotiga xos bo'lgan asosiy xususiyatlardandir.

Olimlar postmodernizm adabiyotining umumiy xususiyatlarini quyidagi jihatlariga ajratadilar: 1) obyektiv voqelik mavjud emas; 2) ilmiy yoki tarixiy haqiqat nisbiy va ishonchsizdir (obyektiv haqiqat); 3) fan va texnologiya insoniyat taraqqiyotining omili emas, balki hukmronlikni saqlab turuvchi shubhali vositalar hisoblanadi; 4) aql-idrok va mantiq hamma uchun universal emas; 5) inson tabiati yo'q (inson xulq-atvori va psixologiyasi ijtimoiy kontekstga asoslangan); 6) til o'zidan tashqaridagi voqelikni ifodalamaydi; 7) aniq bilimlar yo'q;

¹Hamdamov U. Jahon adabiyoti: Modernizm va Postmodernizm (O'quv qo'llanma). – Toshkent, 2016. – B. 195-349.

8) tabiiy yoki ijtimoiy dunyo uchun umumiy nazariya haqiqiy yoki ishonchli bo'la olmaydi (bularning barchasi noqonuniy "metaadabiyotlar" hisoblanadi).

Fransuz poststrukturalizmining dekonstruktsiya (J.Derrida), postfreidizmning "shizoanaliz" va "ongsizlik tili" (Lakan, J. Delyoz, G. Gattari) ta'limotlari, shuningdek, semiotikadagi kinoyaviylik konsepsiyasi (U.Eko) postmodernizmning falsafiy asosini tashkil etadi. Postmodernizmning yuzaga kelish vaqti hamda o'ziga xosligi haqida turlicha fikrlar mavjud. Ba'zi mutaxassislar postmodernizmni XIX asr oxiri – XX asrda, J. Joysning "Finnegan ma'rakas" asari bilan boshlanishini ta'kidlaydi, boshqalar esa o'tgan asrning o'rtalarini ko'rsatadilar.⁶ Postmodernizm adabiyoti bo'yicha ko'plab ilmiy tadqiqot ishlari olib borilgan. Jumladan, fransuz mutafakkirlari J. Derrida, J. Liotar, M. Fuko⁷ va boshqa g'arb adabiyotshunoslari postmodernizm falsafasining rivojlanishiga katta hissa qo'shganlar⁸, rus olimlari Ye. Kolodinskaya, O. Djumaylo, O. Tolstix, N. Solovyeva, Y. Rayneke⁹ va boshqa tadqiqotchilar ingliz adabiyotida postmodernizm oqimining taraqqiyotiga, viktorian roman an'alariga, badiiy va tarixiy-grafik xususiyatlariga alohida e'tibor berishmoqda. Realizmga qarshi turgan modernizm XIX asr oxiri va XX asrda yuzaga kelgan bir qator "izm"lar (simvolizm, futurizm, syurrealizm, ekzistensializm va absurd adabiyoti, "ong oqimi" adabiyoti, giperrealizm va boshqalar)ni o'z ichiga oladi. Mutaxassislar XX asrning o'rtalaridan "modernizm" o'rni "postmodernizm" egallaganini ta'kidlaydilar. Biroq hali hanz bu adabiy hodisalar to'liq nazariy tadqiq etilganicha

⁶ Hamdamov U.A. Jahon adabiyoti: Modernizm va Postmodernizm (O'quv qo'llanma). – Toshkent, 2016. – B. 195-349.

⁷ Постструктуралистские интерпретации М. Фуко, Ж. Деррида, Ж. Ф. Лiotara. URL: https://studme.org/197301184904/filosofiya/poststrukturalistkie_interpretatsii_fuko_derrida_zh-f_liotara#584 (murojaat sanasi – 22.11.2023)

⁸ Бобур Н. Чарльз Диккенсинг икрори URL: <https://ziyouz.uz/film-va-fan/adabiyot/charlz-dikkensning-igrori/> (murojaat sanasi – 15.05.2022)

⁹ Колодинская Е. В. Историческое прошлое как предмет высказывания: современная англоязычная проза и постмодернистская историография (Г. Свифт, Дж. Барнс). дис. кандидата филол. наук : 10. 01. 03 / Е. В. Колодинская. – М., 2004. – С. 139.; Джумаило О. В. За границами игры: английский постмодернистский роман 1980–2000 / О. В. Джумаило // Вопросы литературы. – 2007. – № 5. – С. 7-45.; Толстых О. А. Английский постмодернистский роман конца XX века и Викторианская литература: интертекстуальный диалог. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. – Екатеринбург, 2008. – С. 24.; Соловьева Н. А. (2006). Английский роман в эпоху постмодерна. Человек: Образ и сущность. Гуманитарные аспекты, (1). – В. 136-154. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/angliyskiy-roman-v-epoxyu-postmoderna> (murojaat sanasi: 13.06.2023); Райнеке Ю. С. Исторический роман постмодернизма и традиции жанра (Великобритания, Германия, Австрия) дис. ... кандидата филол. наук : 10. 01. 03 / Ю. С. Райнеке – М., 2003. – С. 211.

yo'qki, shu bois bu masaladagi gapni muxtasar qilib, aytilganlarning o'zi bilan cheklanamiz.¹⁰ O'zbek adabiyotshunosligida "modernizm va modern adabiyoti"¹¹ hamda "postmodernizm"¹² adabiyoti atamallari bahs-munozaralarga sabab bo'lmoqda. O'zbek adabiyotida postmodern izlanishlar olib borish, ayniqsa, nasrda yaqqolroq ko'zga tashlanadi. O. Muxtor, X. Do'stmuhammad, N. Eshonqul, R. Rahmat, I. Sulton, M. Karim, Sh. Ahmedov, U. Hamdam va M. Xolbekov kabi yozuvchilarning ijodida postmodernizm oqimining turli ko'rinishlarini uchratish mumkin. Masalan, X. Do'stmuhammadning "Jimitxonaga yo'l" hikoyasi D. Butsatining "Yettinchi qavat" (1966) hikoyasiga nazira sifatida yozilgan bo'lib, asarda aks etgan g'arboqona qarash o'zbek yozuvchisi tomonidan sharqona ruhda qayta ishlanadi. O. Muxtorning qator romanlaridagi tushkunlik, parokandalik va anglashilmovchilik postmodern kayfiyatni aks ettiradi. X. Do'stmuhammad, N. Eshonqul va I. Sulton ijodidagi ba'zi asarlar ("Donishmand Sizi", "Shamolni tutib bo'lmaydi", "Go'ro'g'li", "Og'riq muolajasi", "Boqiy darbadar") jahon adabiyotida mashhur bo'lgan asarlarning syujeti, syujet chiziqlari yoki g'oyalardan foydalanib, badiiy jihatdan qayta ishlangan. Bu hol ham postmodern adabiyoti dasturiga mos keladi. M. Xolbekov va postmodernizm¹³ "Postmodernizmning asosiy konsepsiyalari hisoblangan "muloqot murakkabligi", "ongning matndagi in'ikosi", "intermatnlilik", "muallif o'limi", "maktub sarguzashtlari" va boshqa shunga o'xshash g'oyalar poststrukturalizm va dekonstruktivizm tamoyillariga tayanadi. Ular, shuningdek, strukturalizmga qarshi ta'sir sifatida shakllanib, postmodernizmning o'ziga xos metodologik negizini yaratadi". M. Xolbekovning fikriga ko'ra,¹⁴ XX asr g'arb modernizm adabiyotining bir nechta o'lovchilari mavjud.

¹⁰ Quronov D. Adabiyotshunoslik lug'ati. – Toshkent, 2010. – B. 231.

¹¹ Xolbekov M. // Badiiy adabiyotda modernizm tavsifi (2011) // "Eshlik" jurnali, 2011-iyul, 3-son.

¹² <https://ziyouz.uz/matbuot/hozirgi-davr-matbuoti/2011-sp-1883012986/>

¹³ Hamdamov U. Jahon adabiyoti: modernizm va postmodernizm (O'quv qo'llanma) Toshkent: – Akademnashr, 2020. – B. 53.

¹⁴ Xolbekov M. XX asr modern adabiyoti manzaralari postmodernizm adabiyoti tamoyillari URL: <https://kh-davron.uz/kutubxona/jahon/muhammadjon-xolbekov-modern-adabiyoti-manzaralari-10.html> (murojaat sanasi: 12.02.2022)

¹⁵ Xolbekov M. Badiiy adabiyotda modernizm tavsifi "Eshlik" jurnali, 2011-iyul, 3-son. URL: <https://ziyouz.uz/matbuot/hozirgi-davr-matbuoti/2011-sp-1883012986/> (murojaat sanasi: 15.05.2023)

Darhaqiqat, postmodern fikrlash uslubining paydo bo'lishi G'arbnig madaniy o'zini o'zi anglashining rivojlanishidagi ma'lum odatlar bilan bog'liq va G'arbiy Yevropa tafakkurining asosiy an'analaridagi tub o'zgarishlarni ham ifodalaydi. Bundan tashqari, postmodern nutq falsafiy aks ettirishning yangi turi sifatida, yangi tipdagi "ong ontologiyasi" munosabatlariga keskin qarama-qarshilikda namoyon bo'ladigan klassik paradigma hisoblanadi. Postmodernizm falsafasi o'tgan asrning XX asr oxiri va XXI asrda shakllana boshlagan. Mazkur jamiyatda yuz berayotgan o'zgarishlarni aks ettirib, dunyoni qabul qilish va his etishda paradigмага aylangan. Hozirda dunyoning bunday holatini to'liq o'zida mujassamlagan paradigmaning yo'qligi haqidagi qarashlar postmodernizm oqimining qaysidir ma'noda o'z energiyasini sarf qilib bo'lganini ko'rsatadi. Ammo dunyoda kaos kayfiyati hukm surmoqda. Ma'lumki, postmodernizm xaosdan oziqlanadi va uni yaqqol ifoda qiladi.

Dunyo ertasining noaniqligi, insonning global o'zgarishlar va texnogen bo'ronlar ichida qolib esankirashi, oxirzamon (apokalipsis kayfiyat)ni kutishi, shuningdek, kommunikativ texnologiyaning jadal rivojlanish holati, kompyuter va internetning paydo bo'lishi hamda dunyo hamjamiyatining madaniy tolerantligi (bag'rikengligi)ning oshishi postmodernizm kayfiyatining davom etayotganini ko'rsatadi. Fransuz faylasufi J. Derrida postmodernizm davrini "oxirzamon kelmasdan burungi dunyoning mutlaq ostin-ustun bo'lishi" deb ta'riflaydi. Ushbu fikrni ukrainalik olim D. Zatonskiy ham tasdiqlab, shunday degan edi: "Postmodern davr – termoyadroviy oxirzamon. (Bu holatni olim termoyadro urushi tufayli sodir bo'ladigan oxirzamon, deb ta'riflaydi) Biz dunyoning tubiga nazar soladigan vaqt hayotda yashab qolishga harakat qildik. Albatta, buning uchun e'tiqod, umid, muhabbat kabilar bilan to'lov to'ladik".¹⁵ Uning ta'kidlaganidek, postmodernizm antiutopiyaga intiladi, utopiya esa zamonaviy sohadir.

¹⁵ Затонский Д. Постмодернизм: гипотезы возникновения. URL: <https://forlit.philol.msu.ru/lib-nu/zatonskiy2-nu> (murojaat sanasi – 29.11.2023)

Modernizm diniy hamda zamonaviy shaxsiy ongni, postmodernizm esa metafizikaga befarq bo'lgan ommaviy ongni anglatadi.¹⁶ Postmodernizm asosan modernizmning falsafiy, mafkuraviy va estetik pozitsiyalarini o'zgartirish bilan bog'liq holda amalga oshadi. Postmodernizm voqelikning "mistifikasiyalangan" qarashi bilan ajralib turadi, ya'ni dunyo betartiblik saltanati bo'lib, unda soxta qadriyatlar hukmronlik qiladi, shuningdek, ommaviy madaniyat surrogatlari, behuda hayot, shaxsiyatlarda vayronalik mavjud bo'ladi. Voqelik tartibsiz va mantiqsiz holda bo'lgani uchun uning rivojlanishi mutlaqo yangi ifoda vositalarini va shakllarini, alohida poetikani talab qiladi.

Postmodernizm haqida turli ta'riflar inglizcha lug'atlarda quyidagicha keltirilgan: "nazariya va mafkuralarga ishonchsizlik va konvensiyalarga e'tiborni jalb qilish bilan tavsiflangan san'atdagi uslub va tushuncha",¹⁷ "modernizmdan keyingi davr" yoki "modernizmga munosabatda bo'lgan yoki an'anaviy materiallar va shakllarga qaytish bilan tavsiflangan turli xil harakatlarga tegishli yoki ular bilan bog'liq"¹⁸ (arxitekturada bo'lgani kabi) yoki istehzoli o'z-o'ziga havola va bema'nilik (adabiyotda bo'lgani kabi) va nihoyat, "madaniyat, o'ziga xoslik, tarix yoki til haqidagi zamonaviy taxminlarni tubdan qayta baholash" bilan bog'liq nazariya sifatida tavsiflanadi. M.Abramsning adabiy atamalar lug'atida postmodernizm oqimi quyidagicha ifodalanadi: "San'at, arxitektura yoki adabiyotga tegishli bo'lib, oldingi modernistik tamoyillarga qaytish holatini ko'rish mumkin, masalan, uslubning an'anaviy yoki klassik elementlarini qo'shish, modernistik uslublar yoki amaliyotlarni haddan tashqari ko'tarish orqali o'zini namoyon qiladi".¹⁹

¹⁶ Tatarinov A., & Bezrukavaya M. (2021). The Human Concept in Russian Neomodernist Prose of the 21st Century. – Amazonia Investiga, 2021. 10(43). – P. 9-19. <https://doi.org/10.34069/AI/2021.43.07.1>

¹⁷ Baldick C. The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms. – Oxford University Press, 2001. – P. 290.

¹⁸ Merriam-webster online dictionary. URL: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/postmodernism> (murojaat sanasi – 29.11.2023)

¹⁹ Abrams M.H. A Glossary of Literary Terms. – Heinie & Heinie, 1999. – P. 366.

Postmodern estetikaning o'ziga xosligi modernistik paradigma bilan taqqoslanganda yanada yaqqol namoyon bo'ladi. Ularni quyidagi jadvalda ko'rish mumkin:

1- jadval.

Realizm, modernizm va postmodernizm adabiyotidagi tamoyillar

OQIM	REALIZM	MODERNIZM	POSTMODERNIZM
Davr	XIX asrning ikkinchi yarmi	XX asrning birinchi yarmi	XX asrning ikkinchi yarmi
Xususiyatlari	1. Realistik adabiyot obyektiv voqelikni aks ettiradi. 2. Realistik adabiyot izchillik va uzluksizlikni, mantiqiy, xronologik tartibni va uzilmaslikni maqsad qiladi. 3. Aniq belgilangan, xabar ijtimoiy va axloqiy xarakterga ega. 4. Realistik personajlar ijtimoiy tiplardan iborat. 5. Realistik adabiyot barcha odamlarga hech qanday kamsitishsiz e'tibor beradi.	1. Modernistik adabiyot obyektiv voqelikni o'rganishdan voz kechadi va subyektiv voqelikni aks ettiradi. 2. Modernistik adabiyot izchillik va davomiylilikni inkor etadi; hikoya asosan personajning ichki dunyosidan hikoya qiladi (natijada psixologizm va psixoanaliz elementlari bilan shug'ullaniladi). 3. Xabar aniq ko'rsatilmaydi va yuzaki berilmaydi, chunki modernistlar ijtimoiy va axloqiy masalalarga murojaat qilishdan bosh tortganlar. 4. Modernist personajlar o'ziga xos shaxslar bo'lib, ular psixologik tiplardir (masalan, "Rassomning yoshlikdagi portreti" sarlavhasi ostidagi maqolalar talqini misol sifatida keltirilishi mumkin). 5. Modernistlar o'z asarlarini faqat yuqori sinf vakillari uchun yozishadi.	1. Adabiyot parcha-parcha bo'lib ketgan katta oynaga o'xshaydi, unda to'liq rasm yoki uzluksizlik yo'q: ba'zan adabiyot obyektiv, ba'zan esa subyektiv voqelikni aks ettiradi. Shunday qilib, postmodernistik adabiyot obyektiv va subyektiv voqeliklar hamda badiiy voqelikning parchalarini o'z ichiga oladi. 2. Postmodernistik adabiyot ikki tartib (modernizm va realizm)ni inkor etadi; masalan, sun'iy tartib, ya'ni struktural tashkilot adabiyotdagi sun'iylikning manbayi hisoblanadi. 3. Aniq xabar yo'q; bu aniqlab bo'lmaydigan va chegaralangan ma'noni ifodalaydi. Kitoblardagi asarlarning oxiri yo'q (masalan, "Fransuz leytenantining ayoli" romani kabi). Odatda, qahramonlarning kelajakdagi taqdiri haqida aniq ma'lumotlar mavjud emas. 4. Postmodern personajlar arxetiplardir; "arxetip" biror narsaning eng tipik namunasini anglatadi, chunki u eng muhim xususiyatlarga ega va bunday turlar asrlar davomida takrorlanib turadi (masalan, Merlin – donishmand cholning arxetipi). 5. Postmodern adabiyot barcha toifadagi kitobxonlar (shu jumladan, ommaviy kitobxonlar) uchun mo'ljallangan, chunki bu asarlar ko'pqirrali va ularda

			ommaviy madaniyat xususiyatlari mavjud.
--	--	--	---

Postmodernizmni Ikkinchi jahon urushidan keyin turli adabiy yo'nalishlar, yozuv texnikalari va mavzularining eklektikasi bilan ajralib turadigan buyuk san'at harakati sifatida ta'riflash mumkin. Postmodernizmni bir vaqtning o'zida modernizmning mantiqiy davomi ham, uni tugatuvchi hodisa sifatida ham talqin qilish mumkin.

Postmodern adabiyotga oid turli manbalarni tadqiq qilish natijasida shunday xulosaga kelish mumkinki, u harakatni realizm va modernizm oqimidan ajratib turadigan bir qancha muhim xususiyatlarga ega. Modernizm estetik qoliplarga bo'ysunmaslik, ijodiy betakrorlik va ijodkorning o'ziga xosligini namoyon etishni ideal deb bilgan bo'lsa, postmodernizm texnik muhit hukmronlik qilayotgan zamonda tartib va unikal shakllar yo'qligini hisobga olib, ijodiy erkinlikni emas, balki boshqalarning badiiy asarlarini qisman bo'lsa-da o'zgartirishni, o'yin elementlari va estetik nayranglar orqali ularni qayta talqin qilishni muhim deb hisoblaydi.²⁰ Shubhasiz, postmodernizm oqimining adabiy konsepsiyasi "postmodern" atamasining tarixiy mazmuni bilan uzviy bog'liqdir.

Ko'plab olimlar va mualliflar ushbu atamaning kelib chiqishini XX asrning ikki yirik fojiasi, ya'ni Ikkinchi jahon urushi bilan bevosita aloqador deb hisoblashgan²¹. Fashistlarning konslagerlarida madaniy, etnik va ijtimoiy ozchiliklarni yo'q qilish holatlari postmodern nazariyaning asoschilaridan biri bo'lgan Lyotard ifodalagan fikriga muvofiq insonparvarlik, taraqqiyot va axloq manbayi sifatida ratsionallikka bo'lgan o'sha davrdagi shubhasiz ishonchni tubdan izdan chiqardi. Ushbu ikki falokatni tarixiy ong va zamonaviy madaniyatning yangi bosqichini belgilagan muhim hodisalar sifatida ko'rildi.²² Ratsionallik standart sifatida ilgari so'zsiz qabul qilingan bo'lsa-da, postmodernizmda u unchalik hurmatga sazovor emas va metaadabiyotlarning tanqidi aynan shu bilan bog'liq.

²⁰ Yo'ldosh Q., Yo'ldosh M. Badiiy tahlil asoslari. – Toshkent: Kamalak, 2016. – P. 45-70.

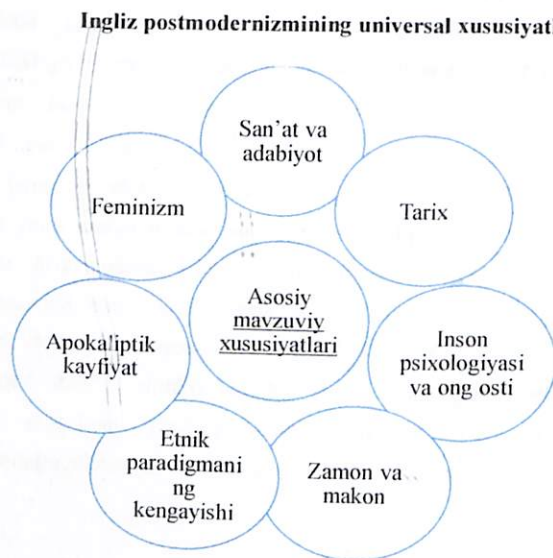
²¹ Reichl R. American Heritage Dictionary's definition of postmodern, 1989. – P. 109.

²² McHale B. Postmodernist Fiction. London and New York: – Routledge, 2004. Taylor & Francis. Web. 2 May 2012. – P. 74.

Postmodernistik tafakkur uslubining shakllanishi G'arb madaniy o'zligini anglash jarayonida yuzaga kelgan barqaror an'ana va odatlar bilan belgilanadi hamda shu bilan birga, G'arbiy Yevropa intellektual an'anasining fundamental tamoyillarini tubdan qayta ko'rib chiqishni o'z ichiga oladi. Qator xos mavzular va badiiy usullar asarlarni postmodernizm davriga aniq ravishda mansub etishga imkon beradi. Yuqorida muhokama qilingan tushunchalar, odatda, o'zaro bog'liq holda faoliyat ko'rsatadi: masalan, metaproza va pastish ko'pincha murakkab darajali kinoyani yuzaga keltirish uchun birgalikda qo'llanadi. Bunda an'anaviy hikoya qilishning avtoriteti izdan chiqariladi va o'quvchining matnga nisbatan tanqidiy idrokini rag'batlantiriladi.

Postmodernizm nazariyasi bo'yicha turli manbalarni ko'rib chiqish orqali biz postmodern asarlarning asosiy mavzuvii xususiyatlari quyidagilarni o'z ichiga olishi mumkin, degan xulosaga keldik:

2-jadval.

1) San'at va adabiyotga doir mavzular. Mualliflar ko'pincha o'zlaridan oldingi davrda ijod qilgan yozuvchilarning hayot yo'lini qayta yoritadilar. Masalan, Piter Akkroydning "Oscar Uayldning so'nggi va'dasi" ("The Last Testament of Oscar Wilde") – Oskar Uayldning xayoliy kundaligi tarzida yozilgan kitob bo'lib, uning hayoti va ichki kechinmalari haqida badiiy to'qima voqealarni o'z ichiga oladi. "Milton Amerikada" ("Milton in America") esa Jon Miltonning hech qachon Amerikada bo'lmaganiga qaramay, uni Amerikada yashayotgan tarzda tasvirlaydi, bu bilan muallif o'sha davr voqeliklarini o'z tasavvuri bilan qayta quradi. Antonia Silvia Byattning "Egallash" ("Possession") asarida esa XIX asr oxiri hamda XX asr boshlarida yashagan ikki juftlikning sevgi hikoyalari o'rtasidagi parallellik va bog'liqlikni ko'rish mumkin, bu orqali muallif o'tgan davrlar bilan zamonaviylik o'rtasidagi munosabatni ifodalaydi;²³

2) Tarixni qayta talqin etish masalasi esa Grem Sviftning "Suv o'lkasi" ("Water Land") romanida uchraydi; "Bu dunyodan tashqarida" ("Out Of This World") asarida esa otaning bomba yasagani, keyin o'g'lining xarobalarni suratga olgani haqida hikoya qilinadi; Ian Makyuanning "Qora itlar" ("The Black Dogs") romanida Ikkinchi jahon urushi davridagi Xolokostda odamlarning qirg'in qilinishi voqealari tasvirlanadi;²⁴

3) Feminizm va gender muammolari, masalan, Fey Uyeldonning "Margaret Drabblening ayol do'stlari" ("Female Friends Margaret Drabble"), "Oltin saltanatlar" ("The Realms of Gold"), Aniter Bruknerning "Hayotning boshlanishi" ("A Start In life"), "Hotel de Luck"²⁵ kabi romanlarida keng yoritilgan;

4) Etnik paradigmaning kengayishi²⁶ so'nggi paytlarda Britaniyadan tashqarida tug'ilgan ko'plab yozuvchilarning ingliz adabiyotiga kirib kelganini, ingliz tilidagi adabiyot tushunchasini anglatadi (Kadzuo Ishiguro, Salmon Rushdiye, Ben Okri);

²³ Félix G. The Postmodern Impasse in The Guattari Reader, – Blackwell Publishing, 1996. – P.109-113.

²⁴ Kirby A. "The death of postmodernism and beyond". – Philosophy, 2006. – P. 126

²⁵ Lyotard J.F. The postmodern condition: A report on knowledge. — U of Minnesota Press, 1984. – P. 73

²⁶ Muller H. Reflections on post-modernism. – NewGermanCritique, 1979. – P. 55-57.

O'zbek adabiyotida postmodernizm yo'nalishida ijod qilgan yozuvchilar o'z asarlarida uning xususiyatlaridan bir nechtasini izohlashga urinishgan. X.Do'stmuhammad, N. Eshonqul, R. Rahmat, I. Sulton, M. Karim, U. Hamdam, M. Xolbekov kabi yozuvchilar ijodida postmodernizm oqimining turli ko'rinishlarini, xususiyatlarini uchratish mumkin. Shunday qilib, postmodern tafakkuri uchun butun dunyo cheksiz matn sifatida namoyon bo'ladi. Bunday matnlar juda keng tushuniladi, bu madaniyatning o'zi ham, inson ongi ham bo'lishi mumkin. Ularning tahlili postmodernizm asarlariga xos xususiyatdir. Bunday holda, dekonstruksiya, matnning ma'nosi bor degan fikrning yo'q qilinishi sodir bo'ladi. Postmodern insonning mozaik-iqtibosli, plyuralistik dunyosi shakllanadi, uni hech qanday birlashtiruvchi tamoyilga aylantirib bo'lmaydi.

Demak, postmodernizm ikkinchi jahon urushidan keyingi davrda postmodern jamiyatlarining o'ziga xos tomonlari, jamiyatlarning illatlarini va shu davrga xos falsafiy, nazariy va adabiy qarashlarini o'zida mujassam etgan keng qamrovli oqim sanaladi. Ushbu ilmiy ishda postmodernizm taraqqiyotini to'rt asosiy bosqichga bo'lib o'rganilishi uning o'ziga xos murakkab tomonlarini chuqur anglashga imkon beradi. Postmodernizmning ushbu taraqqiyot bosqichlariga bo'lib talqin qilinishi uning umumiy mazmuniy xususiyatlari³¹ quyidagilardan iboratligini ko'rsatadi: jamiki mavjud badiiy-estetik matnni dekonstruksiyalash mumkinligi va undan fragment (uzind) holida foydalanishda cheklovlarining yo'qligi; istalgan adabiy uslubga taqlid qilish imkonining mavjudligi va buni muallifning ijodiy erkinligi sifatida baholash mumkinligi; intertekstuallik, so'z o'yinlarini qo'llash orqali yangicha ma'no kasb eta olish; yaxlit hamda butun matnlarga ma'lum bir tamoyillar asosida daxl qilish mumkinligiga kitobxonni ishonтира olish; mavjud badiiy-estetik matnlarga kinoyaviy va parodik yondashuvlar orqali murojaat qilishda ma'lum estetik chegaralarga amal qilmaslik; an'anaviy badiiy-estetik tamoyillarni va ularning o'ziga xos xususiyatlarini mensimaslik; turli an'anaviy janrlarning ko'rinishlarini qorishtirib yuborish hamda shu yo'l bilan o'zgacha maqsadni ko'zlash kabilarni keltirish mumkin. Yuqorida qayd etilgan ushbu umumnazariy

³¹ Yo'ldosh Q., Yo'ldosh M. Badiiy tahlil asoslari. – Toshkent: Kamalak, 2016. – B. 275.

fikrlar asosida shuni aytish mumkinki, shakliy murakkabligi va mazmunan rang-barangligi tufayli postmodernizm adabiyotini tahlil qilishda aniq bir universal yondashuv yo'sinlarini ishlab chiqishdan ko'ra, har bir postmodern yozuvchi ijodiga alohida estetik yondashish muhimdir.

1.2. Ingliz postmodern romanlarining badiiy-estetik xususiyatlari

Angliyaning dunyodagi mavqeyi o'zgarishi ingliz adabiyotidagi mavzularga tarixiy-ijtimoiy ta'siri bilan bog'liq deyish mumkin. XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Angliya o'zining kuchli imperializm tuyg'usi hamda mustamlakalarni o'rnatishi va butun dunyo bo'ylab siyosiy ta'siri bilan dunyoga hukmron edi. Ikkinchi jahon urushidan keyin esa Angliyaning global ta'siri ancha zaiflashdi. Tarixdagi bunday o'zgarishlar adabiyotni ham o'zgartiradi. Hokimiyatga ko'tarilgan mehnat tashkilotlariga ham e'tibor berila boshlandi. Ko'pgina yozuvchilar e'tiborini hayotning moddiy jihatlariga, ijtimoiy islohot va siyosiy o'zgarishlar natijasida yuzaga kelgan umidlarga, ko'pincha, avlodlar, sinflar va gender shart-sharoitlarida ko'rinadigan o'zgaruvchan munosabatlarga qarata boshlaydilar. Urushdan keyingi yillarda badiiy adabiyotda osonlik bilan aniqlab bo'ladigan rivojlanish yo'nalishlari yo'q edi. Ayrim roman mualliflari haqida gapirganda, ularning ba'zilar o'z asarlarida o'ziga xos mavzular va usullarni baham ko'radi va bir nechta ustun tendensiyalarni tavsiflaydi, desak bo'ladi. 1940-yillarning oxiri va 1950-yillarning boshlarida, Ikkinchi jahon urushi bo'lganidan so'ng, jamoatchilik jasoratli yangi g'oyalar va uslublarni emas, balki adabiyotdan tasalli va ishonchni qidira boshlaydi. Biroq 1955-yilga kelib, din va millat an'anaviy tarzda taqdim etgan eski qadriyatlar hamda ishonchlar shubha ostiga olindi, natijada tanqidiy yosh romanchilar, dramaturglar, rassomlarning yangi avlodi paydo bo'ldi. 1950-yillar neorealizmning paydo bo'lishi bilan ajralib turdi, u modernizmga qarshi harakat qildi³².

Ikkinchi Jahon urushi sivilizatsiyaga dahshatli ta'sir ko'rsatdi. Ikkinchi jahon urushidan keyingi davr mohiyatan ruhiy tushkunlik, tashvish bilan ajralib turardi,

³² Perry A. 'The Origins of Postmodernity', London: – Verso, 1998. , – P. 131

chunki urushdan keyingi islohotlar haqiqiy o'zgarishlarga bo'lgan yuksak intilishlarga javob bera olmadi. Bu XX asr adabiyotida ham yaqqol namoyon bo'ldi. Ikkinchi jahon urushining salbiy ta'siri adabiyotda bir qancha yangi an'analarning paydo bo'lishiga yordam berdi. Shunday harakatlardan biri 1950-yillarning boshlarida paydo bo'ldi. Bu tubdan yangi davr "G'azablangan yoshlar harakati" ("Angry young men") sifatida belgilandi. Bu asr adabiyoti, asosan, urushdan keyingi Britaniya jamiyatiga nisbatan isyonkor va tanqidiy munosabatni ifodalagan. "G'azablangan yoshlar harakati" ingliz romanchilari va dramaturglari guruhidan iborat bo'lgan. 1950- va 1960-yillardagi "G'azablangan yoshlar harakati" deb ataladigan ikkinchi jahon urushidan keyingi yozuvchilar maktabi davridan beri ingliz fantastikasida aniq belgilangan tendensiyalar paydo bo'lmagan. Kingsley Amis, Jon Wain va Jon Brayn kabi romanchilarni o'z ichiga olgan bu guruh urushdan oldingi dunyodan qolgan eskirgan ijtimoiy qadriyatlarga hujum qildi. Alan Sillito, Kingsli Amis va Jon Breyn kabi yozuvchilar, asosan, 30 yoshdan kichik bo'lishgan va o'sha paytdagi ko'plab britaniyalik kitobxonlar singari ular ham an'analar, hokimiyat va hukmron sinfga nisbatan sabrsizlikni baham ko'rishgan. Ushbu yozuvchilarning asarlari ularning g'azabi va umidsizliklarini aks ettiradi. Ko'pgina romanlar sanoat shimolidagi shaharlarning ishchilar yashaydigan joylarini tasvirlagan bo'lib, ularda shahvoniy sahnalar ham mavjud. Uilyam Golding "Pashshalar hukmdori" ("Lord of the Flies", 1954)da "Aybsizlikning oxiri", inson qalbining zulmatini ko'rsatib beradi va bolalar orasida vaqtinchalik mavjud bo'lgan ijobiy qadriyatlarga bo'lgan barcha umidlarni rad etadi. "Pashshalar hukmdori" allegorik romanlar turkumiga kiradi.³³ Unda inson tomonidan yaratilgan madaniyat qanday barbod bo'layotgani haqida muhokama qilinadi, misol tariqasida kimsasiz orolda qolib ketgan bir guruh britaniyalik maktab o'quvchilari halokatli natijalar bilan o'zlarini boshqarishga harakat qilishlari ko'rsatiladi. Kitob sovuq urush va atom davrining birinchi yillarida yozilgan bo'lib, voqealar noma'lum yadro urushi kontekstida yuzaga keladi va yosh bolalarning vahshiylikka tushib qolishini tasvirlaydi.

³³ Thornley G.C. An outline of English literature. – Longman, 2003, – P. 132

1960-yillarda 1950-yillardagi norozilik va umidsizlik aksil-madaniy harakatga aylana boshladi. Shu bilan birga, so'nggi paytlarda eng yuqori baholangan mualliflarning ba'zilari katta yozuvchilar sifatida tanqidiy e'tirofga sazovor bo'la boshladilar. Ularning mavzulari xilma-xil, ammo ularda erkinlik va tenglik ustunlik qilardi. Qiyin va ozodlik davridagi shaxsiy axloq masalalari, ko'pincha 1960- va 1970-yillardagi hikoyalarda ifodalanadi va Entoni Burgessning asarlarida asosiy mavzulardan biriga aylanadi, masalan, "Mandarinli soatmexanizm" ("A Clockwork Orange", 1962)da voqealar kelajakdagi Angliyada, tajovuzkor to'dada ro'y beradi. Yosh jinoyatchilar talon-taroj qilish, zo'rlash, qiynoqqa solish va qotillik kabilarni qila boshlashadi. Guruh o'smirlar uchun xos bo'lgan nadsat tilida so'zlashadi, muallif tomonidan o'ylab topilgan (lekin rus tiliga asoslangan) "g'ayriinsoniy" tilda gaplashishi to'daning jamoaviy o'ziga xosligini va ularning an'anaviy jamiyatdan uzoqligini ta'kidlash uchun ko'rsatilgan. Oxir-oqibat, ularning yetakchisi Aleks qo'lga olinadi va davolanadi, u mexanik, robotli narsalarni ishlab chiqarishni boshlaydi. Bu timsol orqali real hayotdagi jinsiy zo'ravonlik, qonunbuzarlik va san'at kabilarni ko'rsatishga harakat qilingan³⁴. Hikoyaning asosiy mavzusi axloq va uning qonunbuzarliklariga qanday munosabatda bo'lish haqida, bu ertakda totalitar va liberal gumanistik yondashuvlarni satirik yo'l bilan ko'rsatiladi. Kitob to'g'ridan-to'g'ri qo'rqinchli komediya sifatida o'qilishi mumkin, chunki unda muallif yovuzlikni tasvirlaydi. Asar ijtimoiy satira, yaxshilik va yomonlik haqidagi ertak sifatida inson tanloviga bo'liq bo'lib qoladi. 1971-yilda hikoya Stenli Kubrik tomonidan juda muvaffaqiyatli filmga aylantirilgan.

Postmodern adabiy harakati bilan bog'liq bo'lgan bir qancha taniqli ingliz yozuvchilari mavjud. Buker mukofotiga sazovor bo'lgan Salmon Rushdi "Yarim tun bolalari" ("Midnight's Children", 1981) romani bilan tanilgan bo'lib, uning asarlari, ko'pincha, irfoniy realizm, intertekstuallik va metaadabiyot kabi postmodern unsurlarni o'z ichiga oladi. Anjela Karter asarlari o'zining fantastik

³⁴ Russell C. Poets, prophets, and revolutionaries: The literary avant-garde from Rimbaud through postmodernism. – Oxford University Press, 1985.

tabiati bilan ajralib turadi. Uning "Sirkdagi tunlar" ("Nights at the Circus", 1984) va "Qonli xona va boshqa hikoyalar" ("The Bloody Chamber and Other Stories", 1979) kabi asarlarida ertaklar, gotika, fantastika va feminizm elementlari aralashib, an'anaviy hikoya tuzilmalari va gender rollariga qarshi kurashadi. Julian Barnes tarix, xotira va hikoyalarni o'rganishi bilan mashhur. Uning "Floberning to'tiqushi" ("Flaubert's parrot", 1984) romani o'zida metaadabiyot elementlarini mujassam etgan bo'lib, badiiy adabiyot va biografiya o'rtasidagi chegaralarni xiralashtiradi. Barnes, shuningdek, "Man Booker" mukofotiga sazovor bo'lgan "The Sense of an Ending" (2011) kitobining muallifidir. Jeanette Vinterson asarlarini, ko'pincha, mif, ertak va postmodern tajriba elementlari birlashtiradi. Uning "Apelsinlar yagona meva emas" ("Oranges are Not The Only Fruit", 1985) romani jinsiy hayot, din va o'ziga xoslik haqidagi an'anaviy tushunchalarga qarshi kurashuvchi yarim avtobiografik asar hisoblanadi. Grem Sviftning asarlari, ko'pincha, xotira, vaqt va tarix mavzularini o'rganadi. Uning "Suv o'lkasi" ("Waterland", 1983) romanida chiziqli bo'lmagan hikoya tuzilmasidan foydalaniladi, shaxsiy va jamoaviy tarix o'rtasidagi o'zaro ta'siri o'rganish uchun bir nechta istiqbollarni o'z ichiga oladi. Ian Makyuan romanlarida, ko'pincha, murakkab hikoyalar mavjud bo'lib, axloq, o'ziga xoslik, hikoya qilish tabiati kabi muammolarni o'rganadi. Uning "To'lov" ("Payments", 2001) romani o'zining murakkab tuzilishi va metaadabiyot elementlari bilan mashhur. Devid Mitchellning "Bulutli atlas" (Cloud Atlas, 2004) va "Suyak soatlari" ("The Bone Clocks", 2014) kabi romanlarida bir nechta janrlar, rivoyatlar va vaqt davrlari aralashgan. Uning asarlarida murakkab syujet tuzilmalari hamda matnlararo murojaatlar mavjud bo'lib, postmodernizmning parchalanishi va o'zaro bog'liqlikka bo'lgan qiziqishini aks ettiradi.

Bu yozuvchilar ingliz postmodern adabiyotiga katta hissa qo'shganlar hamda o'z asarlarida turli postmodern uslub va mavzularni o'rganganlar. Ammo shuni ta'kidlash kerakki, adabiy oqimlarning chegaralari o'zgaruvchan va ba'zi bir mualliflar bitta toifaga to'g'ri kelmasligi ham mumkin. Martin Amis satirik va eksperimental yondashuvi bilan mashhur. Uning "Pul" ("Money", 1984) va "London dalalari" ("London Fields", 1989) kabi romanlarida, ko'pincha,

metaadabiyot, qora hazil va madaniy tanqid elementlari mavjud. Vill Self asarlari an'anaviy hikoya konvensiyalariga qarshi chiqadi, o'ziga xoslik, texnologiya va zamonaviy jamiyat mavzularini o'rganadi. U "Soyabon" ("The umbrella", 2012) romanida ong oqimidagi hikoya uslubidan foydalanadi, vaqtinchalik va tizimli chegaralar bilan o'ynaydi. Janet Vinterson britaniyalik postmodern yozuvchi sifatida tilga olingan bo'lsa-da, uni ingliz yozuvchisi sifatida ta'kidlash joiz. Uning "Apelsinlar yagona meva emas" (1985) asarida afsona, fantaziya va postmodern tajriba elementlari uyg'unlashgan. Ali Smitning romanlari hikoya qilishda o'ynoqi va ixtirochi yondashuvni namoyish etadi. Uning "Qanday qilib ikkalasi ham bo'lishi kerak" (2014) kitobi chiziqli bo'lmagan hikoya tuzilishiga ega va o'ziga xoslik, jins va san'at mavzularini o'rganadi. Shuningdek, Ian Makyuan ham ingliz postmodern yozuvchisi sifatida tilga olingan. Uning romanlarida axloqiy ikkilanishlar, ijtimoiy sharhlar va insonlar o'rtasidagi munosabatlarning nozik jihatlari chuqur tahlil qilinadi. "Tozalash" ("Purge", 2001) va "Shanba" ("Saturday", 2005) kabi asarlar uning postmodern uslublari va mavzulari bilan shug'ullanishini namoyish etadi. Zadi Smitning romanlari esa, ko'pincha, irq, o'ziga xoslik va multikulturalizm masalalarini o'rganadi. Uning debyut romani "Oq tishlar" ("White teeth", 2000) bir nechta hikoyalarni o'z ichiga oladi, hikoya qilishda postmodern yondashuvni qo'llaydi. Tom Makkarti eksperimental va avangard romanlari bilan mashhur. "Qolgan" ("Remainers", 2005) va "C" (2010) kabi asarlari xotira, texnologiya va voqelik tabiatini o'rganib, parchalangan hikoyalar, intertekstuallik kabi postmodern uslublarni o'z ichiga oladi.

Demak, yuqorida nomlari keltirilgan ingliz postmodern romanchilari o'z asarlarida hikoya tuzilishi, tili va mavzulari chegaralarini oshirib, ushbu janrga katta hissa qo'shishgan. Biroq mualliflarni postmodern deb tasniflash subyektiv bo'lishi va ba'zi yozuvchilar oson tasnifga qarshi turishi mumkinligini tan olish ham muhim sanaladi. Ingliz postmodernizmining bu kabi badiiy-estetik xususiyatlari shu davrda ijod qilgan bir nechta ingliz yozuvchilarining asarlarida turlicha ko'rinishga ega. Ingliz postmodern romanlarining badiiy o'ziga xosligi mazmun va shaklning dialektik munosabatida namoyon bo'ladi. Zamonaviy ingliz postmodern

romanlarida feminizm, gender va jinsiy tenglik, ommaviy ("neo-" ko'rinishdagi), obyektiv va subyektiv madaniyat, o'tmish va tarix, postmodernizm, modernizm va realizm o'rtasidagi tafovutni o'zida aks ettiruvchi xususiyatlar mavjudligi aniqlangan. Ushbu davrdagi keskin ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy munosabatlar sababli metaadabiyot feminist romanlari turi rivojlanib mazkur oqimning mavqeyining yana ham oshishiga sabab bo'ldi.

1.3. Jon Faulz ijodining adabiy-falsafiy asoslari

Ingliz yozuvchisi Jon Faulz (1926-2005) o'zining innovatsion va intellektual jihatdan murakkab asarlari orqali dunyoga tanilgan postmodernist yozuvchilardan biri sanaladi. U Angliyaning Esseks shtatidagi Ley-on-Se shahrida tug'ilgan bo'lib, keyinchalik adabiyot va falsafa yo'nalishida Oksford universitetida tahsil olgan. Ikkinchi jahon urushidan keyin Faulz Oksforddagi Nyu-kollejda fransuz va nemis tillarini o'rgandi. Shu davrda u Alber Kamyu va Jan-Pol Sarniing ekzistensial asarlari bilan tanishgan. Oksfordni tugatgandan so'ng, Faulz dastlab Fransiya, so'ngra Gretsiya kollejlari o'qituvchilik faoliyatini amalga oshirdi. Kelgusida Faulz Fransiya va Gretsiyalarda o'rttirgan hayotiy va kasbiy tajribasini o'z asarlarida aks ettirdi. U Flober, D.X.Lorens, Defo va Xeminguey kabi o'zi havas qiladigan yozuvchilarni o'rganish va ularga taqlid qilish orqali mahoratini oshirib bordi. Jon Faulz 1999-yilda adabiyot bo'yicha Nobel mukofotiga sazovor bo'lgan. Faulz 2005-yil 5-noyabrda Laym Regisdan 5 mil uzoqlikda joylashgan Aksminster kasalxonasida vafot etgan.

"Faulzshunoslar" adibning serqirra ijodini turli rakurslardan tadqiq etishgan. Ayrim munaqqidlar muallifning individual uslubi haqida so'z yuritishadi, masalan, Jeyms Acheson Faulzning "Kolleksiyachi" ("The Collector"), "Afsungar" ("The Magus") va "Fransuz leytenantining ayoli" ("The French Lieutenant's Woman") kabi yirik romanlarida adibning innovatsion hikoya usullari, iroda, erkinlik, haqiqat tabiati kabi mavzularni ochib berishdagi badiiy vazifasiga o'z e'tiborini qaratgan.³⁵

³⁵ Acheson J. John Fowles. – Twayne Publishers, 1998. – P. 45-68.

Mariadele Bokkardi va Malkolm Bredberi Jon Faulz kabi mualliflarning asarlariga e'tibor qaratib, zamonaviy Britaniya romaniga tanqidiy baho berishgan. Bokkardi o'z asarlarida Faulz va boshqa yozuvchilarning ijodida tarixiy, falsafiy hamda metaadabiyot elementlarini uyg'unlashtirib, romanlarida janr chegaralarini belgilashga doir masalalarni tahlil qilishga uringan.³⁶ Bredberi Jon Faulz ijodini XX asr Britaniya adabiyotining keng kontekstidagi o'rnini tadqiq etib, adibning adabiy eksperiment va postmodernistik uslublarni qo'llashiga doir o'z fikrlarini bildirgan.³⁷

Taniqli yozuvchi va tanqidchi A.S.Byatt ham Jon Faulzning romanlarini chuqur o'rganadi, xususan, uning mistikadan foydalanishi, haqiqat va fantastika o'rtasidagi munosabatlarni tahlil qiladi.³⁸

Jon Faulz kabi faylasuf va yozuvchi sanalgan Iris Merdok, uning yozgan madaniy va intellektual konteksti haqida qimmatli fikrlarni taqdim etadi. U zamonaviy dunyoda san'at, falsafa va metafizikaning rolini tahlil qilish orqali Faulz romanlarida ushbu mavzularning o'z tadqiqini tushunish uchun foydali asos yaratadi.³⁹

Qiyosiy aspektida ham bir nechta ilmiy izlanishlar mavjud. Masalan, Bruk Allen o'z tadqiqotida ikki taniqli modernist va postmodernist yozuvchi Jon Faulz va Vladimir Nabokov asarlarini solishtiradi. Kitobda ikkala muallif ham an'anaviy hikoya usullariga qarshi chiqqan holda, inson tajribasining murakkabliklarini va zamonaviy dunyoda ma'no izlashlarini tadqiq etadi.⁴⁰

Jon Faulz badiiy asarlarining xronologik ro'yxatiga asoslanib, uning adabiy faoliyatida uchta davrni alohida aniqlashtirishimiz mumkin, ularning har biri uning mavzulari va yozish uslubidagi o'zgarishlar bilan ajralib turadi:

I. ilk davr (1963-1969) romanlariga "Kolleksiyachi" (1963), "Afsungar" (1965), "Fransuz leytenantining ayoli" (1969) kiradi.

Asosiy xususiyatlari:

- hikoya va metaadabiyot tuzilishi bilan bog'liq ijodiy eksperimentlar;

³⁶ Boccardi M. The Contemporary British Novel Revisited. – Palgrave Macmillan, 2013. – P. 12-35.

³⁷ Bradbury M. The Modern British Novel. – Penguin Books, 1993. – P. 210.

³⁸ Byatt A.S. Passions of the Mind: Selected Writings. – Chatto & Windus, 1990. – P. 50-72.

³⁹ Murdoch I. The Icon and the Axe. – Chatto & Windus, 1963. – P. 100-123.

⁴⁰ Allen B. Romantic Agony: Fowles, Nabokov, and the Modern Novel. – Ohio University Press, 1994. – P. 248.

- shaxs, iroda erkinligi va voqelik tabiatini o'rganishi;
- realizm va mistitsizm;
- ekzistensial falsafa ta'siri.

Faulz "Kolleksiyachi" romanida o'zining psixologik realizmga bo'lgan iste'dodi va shaxsiyatning murakkabliklarini o'rganish bilan bog'liq qobiliyatini namoyish etadi. Iris Merdok ta'kidlaganidek, roman "patologik ongning dahshatli tadqiqini taqdim etadi",⁴¹ chunki u yosh ayolni o'g'irlab ketgan ijtimoiy hayotdan ajralib qolgan erkakning hikoyasini namoyish etadi. "Faulzning romani bir nechta roviy nuqtayi nazaridan bayon etilishi, uning inqilobiy yozish usulini yaratganligidan dalolat beradi", – deydi ingliz yozuvchisi va tanqidchi A. Byatt.⁴²

Faulzning keyingi asarlari, masalan, "Afsungar" (1965) va "Fransuz leytenantining ayoli" (1969) uning postmodern yozuvchisi sifatidagi obro'sini yanada mustahkamladi. "Afsungar"da, Malkolm Bredberi ta'kidlaganidek, "Faulz o'zgaruvchan voqeliklar dunyosini va ko'p ma'no qatlamlarini yaratadi",⁴³ o'quvchining haqiqat va o'ziga xoslik tabiati haqidagi tasavvurlarini shubha ostiga qo'yadi. Faulzning eng yaxshi asari deb hisoblangan "Fransuz leytenantining ayoli"ni ko'pgina tanqidchilar hikoya tuzilishiga muallifning eksperimental yondashuvini misol qilib keltirishadi, chunki u o'quvchiga bir nechta mumkin bo'lgan yakunlarni taqdim etadi, ularning har biri iroda erkinligi va determinizmning turli falsafiy nuqtayi nazarlarini aks ettiradi.⁴⁴ Faulz ijodining boshida "Kolleksiyachi", "Afsungar" va "Fransuz leytenantining ayoli" kabi asarlari bilan o'zini innovatsion yozuvchi sifatida ko'rsatdi. Bu romanlari zaif roviylardan foydalanish, ko'p sonli yakunlar va metaadabiyot elementlari kabi innovatsion hikoya usullari bilan ajralib turardi. mavzuiy jihatdan, Faulz ekzistensialistik g'oyalarga tayangan holda o'ziga xoslik, iroda erkinligi va inson mavjudligining murakkabliklari bilan kurashdi.

⁴¹ Murdoch I. The Icon and the Axe. – Chatto & Windus, 1963. – p.45

⁴² Byatt A.S. Passions of the Mind: Selected Writings. – Chatto & Windus, 1990. – p.67

⁴³ Bradbury M. The Modern British Novel. – Penguin Books, 1993. – p.84

⁴⁴ Acheson J. John Fowles – Twayne Publishers, 1998. – p.112 - 224.

II. O'rta davr (1974-1982) asarlariga "Qora yog'och minora" ("Ebony Tower", 1974), "Daniel Martin" (1977), "Mantissa" (1982) kiradi.

Asosiy xususiyatlari:

- shakl va syujet tuzilishi bilan tajribalarni davom ettirildi;
- insoniy munosabatlarni chuqurroq o'rganish va ma'no izlash;
- tarixiy va mifologik elementlarning singdirilishi;
- ijodiy jarayon va muallif roliga e'tiborni kuchaytirish.

"Qora yog'och minora" (1974) va "Daniel Martin" (1977) asari Faulzning insoniy munosabatlardagi murakkabliklarga qiziqishini ko'rsatadi. Bruk Allen ta'kidlaganidek, bu romanlar "tarix, afsona va shaxsning o'z-o'zini anglashini o'rganadi".⁴⁵ Faulz ijodiy faoliyatining o'rtalarida tematik va stilistik doirasini kengaytirdi. "Qora yog'och minora" nomli hikoyalar to'plami uning tarixiy fantastika, tasavvuf va falsafiy fikrlarini uyg'unlashtirish qobiliyatini namoyish etdi. "Daniel Martin"da o'ziga xoslik va inson tajribasining murakkabliklarini chuqur tahlil qildi, "Mantissa"da esa muallif va ijodiy jarayon o'rtasidagi munosabatni o'rgandi.

III. Oxirgi davr (1985-1998) asarlariga "Qurtquloq" (1985), "She'rlar to'plami" (1973), "Daraxt" (1979), "Orollar" (1978), "Mole uyasi" ("Wormholes", 1998) kiradi.

Asosiy xususiyatlari:

- rivoya tajribalarini yangi shaklda davom ettirish;
- metafizik va ekzistensial masalalarni kengroq o'rganish;
- badiiy adabiyotga, she'riyatga e'tiborni kuchaytirish va yozuv san'ati haqida fikr yuritish;
- uning dastlabki mavzulari va uslublarining sintezi.

Faulz o'zining "Qurtquloq" (1985) romanida tarixiygrafik, metafizik, fantastik va metaadabiyot elementlarini aralashtirib, roman shakli chegaralarini kengaytirishda davom etdi. Mariadele Boccardi ta'kidlaganidek, "Qurtquloq" "Faulzning hikoya tuzilishi bilan tajribalari va uning butun faoliyati davomidagi

⁴⁵ Allen B. Romantic Agony: Fowles, Nabokov, and the Modern Novel. – Ohio University Press, 1994. – p. 89

xayolini band qilgan falsafiy savollar bilan shug'ullanishining cho'qqisini ifodalaydi".⁴⁶ Bundan tashqari, uning falsafiy va badiiy qiziqishlarini aks ettiruvchi "Daraxt va gijjalar" kabi she'riy to'plami hamda badiiy bo'lmagan asarlari nashr etilgan. Bu keyingi asarlar uning butun ijodiy faoliyati davomida ishlab chiqqan mavzu va uslublar sintezini namoyish etib, boy va rang-barang adabiy me'rosni yaratadi.

Umuman olganda, Faulzning adabiy karyerasi innovatsiyalarga doimiy e'tibor berish, o'ziga xoslik va inson mavjudligini o'rganish hamda an'anaviy adabiy konvensiyalarga qarshi chiqishga tayyorligi bilan ajralib turishi mumkin. Uning asarlari XX asr Britaniya adabiyotiga doimiy ta'sir ko'rsatdi, shuningdek, hozirgi kunda ham ilmiy tahlil va tanqidiy e'tiroflar mavzusi bo'lib qolmoqda. Jon Faulz o'z faoliyati davomida bir nechta mukofot va e'tirofga sazovor bo'lgan (Buker, "Oltin qalam" va boshqalar). Bu e'tirof uning adabiyotga qo'shgan hissasini va yozuvchi sifatidagi ta'sirini yanada ta'kidlaydi. Jon Faulzning asarlari chuqur intellektualligi, hikoyaviy eksperimenti va inson holatini o'rganishi bilan mashhur bo'lgan postmodern adabiyotga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Uning yozgan asarlari hamon o'quvchilar va olimlar tomonidan o'rganilib, qadrlanib kelinmoqda. Jon Faulz asarlarining adabiy falsafiy asoslari ekzistensializm oqimi bilan bog'liq. "Ekzistensializm" markaziy tushunchasi – "ekzistensiya" (inson mavjudligi). Insonning mavjudligi, asosan, g'amxo'rlik, qo'rqish, qat'iylik, vijdon kabilarda namoyon bo'ladi. Dahshat, qo'rquv, o'lim inson yashashining asosini tashkil etadi. Inson o'zini ekzistensiya sifatida anglagandan keyin erkinlikka erishadi va bunday erkinlik o'z-o'zini, o'zining mohiyatini anglashdan iborat bo'lib, insonga olamda yuz berayotgan barcha narsa uchun mas'uliyat yuklaydi.⁴⁷ Muhammadjon Xolbekov ekzistensializm asoslarini Alber Kamyu ijodi misolida ta'rif berib, 1942- yili adibning "Absurd haqida essesi"ni "Sizif haqida afsona" asari bilan bog'laydi. Kamyuning fikriga ko'ra, o'lim haqidagi fikr-mulohazalar, o'z-o'zidan begonalashib ketish, voqelikni bilib bo'lmashlik, yashash ma'nosini anglashning

⁴⁶ Boccardi M. The Contemporary British Novel Revisited – Palgrave Macmillan, 2013. – p. 127

⁴⁷ Stanford Encyclopedia of Philosophy : Existentialism . URL: <https://plato.stanford.edu/entries/existentialism/> (murojaat sanasi – 24.10.2023)

mumkin emasligi, erkinlikning yagona manbasi sifatida absurdni ko'rsatish xususidagi mushohadalar.⁴⁸ ekzistensial tafakkur esa inson ichki kechinmalari, uning ruhiy holatlari bilan bog'liq bo'ladi.⁴⁹ Ekzistensializm falsafasi inson omilini⁵⁰ o'z ichiga oladi. Yuqorida ta'kidlaganimizdek, muallif o'z ijodida postmodernistik ijodiy uslubga murojaat qilgan holda zamonaviy ong va tafakkurni ifodalashga intilgan. Butun ijodi davomida esa borliq va voqelikni obyektiv baholashga harakat qilgan, biroq bu kabi tushunchalarni idrok etishda subyektiv omil muhim ekanligini anglagan. Shu sababli, ijodkor barcha romanlarida ekzistensial mavzularni tadqiq etgan.

Postmodernizm, ekzistensializm falsafasidan individual ong fojiasi haqidagi tasavvurni meros qilib olib, uni o'z badiiy-falsafiy konsepsiyasida qayta talqin qiladi. Bu fojia, avvalo, universal absurd va kaosni chuqur anglashda, insonning ichki dunyosini qamrab olgan ekzistensial yakka-lik hissida. Shuningdek, insoniy mavjudotning haqiqiyliigi va barqarorligiga bo'lgan ishonchning izchil ravishda shubha ostiga olinishi jarayonida namoyon bo'ladi.

Faulz ekzistensializm falsafasidan erkinlik g'oyasini og'ir yuk sifatida qabul qilgan; inson bu dunyoda har doim haqiqiy va yolg'on o'rtasida tanlov qilish holatida bo'ladi. U jamiyat tomonidan singdirilgan qadriyatlarining illyuzor tabiatini anglagan holda, fojiali yakka-likda tasvirlanadi. Shaxsning qadr-qimmatini esa taqdirning muqarrarligini tan olish va o'z yo'lini ongli ravishda tanlashda namoyon bo'ladi. Shu bois Faulz, ekzistensialist yozuvchilar singari, eng avvalo ma'naviy inqiroz holatiga qiziqadi. U inson shaxsi tuzilishini, uning jamiyatdagi o'limi va rolini, ruxsat etilgan erkinlik chegaralarini ekzistensializm tajribasiga tayanib tahlil qiladi, biroq uning barcha tamoyillarini so'zsiz qabul qilmaydi.

⁴⁸ Xolbekov M. Экзистенциализм: Альбер Камю "Жаҳон адабиёти", 2013-йил, 11-сон// URL:[https://riyoz.uz/ilm-va-fan/adabiyot/muhammadjon-xolbekov-ekzistentsializm-alber-kamyu/\(murojaat-sanasi:16.07.2022\)](https://riyoz.uz/ilm-va-fan/adabiyot/muhammadjon-xolbekov-ekzistentsializm-alber-kamyu/(murojaat-sanasi:16.07.2022))

⁴⁹ Рузметова Г.Р., Рахимджанова Д.С. Серен кьеркегор экзистенциализмнинг моҳияти // Academic research in educational sciences. 2021. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/seren-kerkegor-ekzistentsializmining-mohiyati> (murojaat sanasi: 14.08.2024).

⁵⁰ Пардаев С. Экзистенциализм фалсафасида инсон омилнинг ўрни / Султонмурод Пардаев.- Текст : непосредственный // – Молодой ученый, 2019.- № 30 (268). – С. 151-153.- URL: <https://moluch.ru/archive/268/61821/> (murojaat sanasi: 14.08.2024).

Jon Faulz romanlari inson mavjudligi muammolarini o'rganish bilan badiiy eksperimentni uzviy ravishda birlashtirgan original yozuv uslubi bilan ajralib turadi. Uning metaprozasi, noodatiy hikoya tuzilmalari va ko'p qatlamli obraz xususiyatlari ekzistensializm falsafasining asosiy g'oyalarini badiiy ifodalash vositasi bo'lib xizmat qiladi, o'quvchini esa voqelikning tasodifiyligini, erkinlikning og'irligini va chinakam o'zini yaratish zaruratini anglashga undaydi.

Postmodernizm va ekzistensializm mustaqil ilmiy tushunchalar bo'lsa-da, ularning o'rtasida mustahkam aloqadorlik mavjudligi haqida ingliz,⁵¹ rus⁵² va o'zbek⁵³ olimlari o'z fikrlarini bildirishgan. XX asr oxiridagi G'arbiy Yevropa adabiyoti "mutlaqo umidsizlik" davridagi inson hayotining muhim masalalariga bag'ishlangan bo'lib, postmodern matnlarda ekzistensializmning badiiy tajribasini keskin namoyon qildi.

Zamonaviy ongda hayot quvonchi kabi tuyg'u asta-sekin yo'q bo'lib bormoqda, bu texnik sivilizatsiyaga zarba bergan insonparvarlik qadriyatlari natijasi bo'lib, inson ishlab chiqarish va iste'mol dunyosida oddiy qo'g'irchoq ekanligi ma'lum bo'ldi. Inson bu ma'naviy bo'shliqni qanday to'ldirishni bilmay qoldi. Postmodernizm aynan ekzistensializmdan individual ong fojiasini o'zlashtirdi, u

⁵¹ Crowell S. "Existentialism and Postmodernism". In *The Routledge Companion to Existentialism*, edited by Constance Mui and Shelley Trepan. - London: Routledge, 2012. - P. 559-576; Dreyfus H.L. and P. Rabinow. "Existentialism and Postmodernism". In *Beyond Structuralism and Hermeneutics*, 2nd ed., 27-50. Chicago: The University of Chicago Press, 1982; Vasterling, V. "Postmodern Existentialism". In *The Blackwell Companion to Existentialism*, edited by Lester Embree and Thomas Nenon. - P. 492-508. Malden MA: - Wiley-Blackwell, 2015; Cooper D.E. "Existentialism and Postmodernism". In *A Companion to Aesthetics*, 2nd ed., edited by Stephen Davies et al., - P. 226-230. Malden, MA: - Wiley-Blackwell, 2009; Critchley S. "Existentialism and Postmodernism". In *The Cambridge Companion to Existentialism*, edited by Steven Crowell. - P. 324-341. - Cambridge: Cambridge University Press, 2012; Feher I. "Existentialism and Postmodernism". *Human Studies* 10, no. 2 (1987): 121-139; Lohr, S. "Existentialism and Postmodernism: Some Affinities and Tensions". *Existential Analysis* 24, no. 2 (2013): - P. 272-287; Flynn, T.R. "Existentialism and Postmodernism: Affinities and Divergences". *Philosophy Today* 41, no. 1 (1997): - P. 3-12; Aumann A. "Existentialism and Postmodernism: The Legacy of Kierkegaard". *Kierkegaard Studies Yearbook*, 2014. - B. 167-182; Kearney R. "Existentialism and Postmodernism: Towards a New Synthesis". In *Debating Existentialism*, edited by Jonathan Webber, - P. 243-264. - London: Bloomsbury, 2013.

⁵² Прокопьева П.В. Философия экзистенции в контексте постмодернизма (методологический анализ) Специальность 09.00.11 - социальная философия автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата философских наук, 2012 Краснодар-2012; Гредновская Елена Васильевна, Пеннер Регина Владимировна Проблема подлинности существования человека в дискурсах экзистенциализма и постмодернизма // Вестник ЮУрГУ. Серия: Социально-гуманитарные науки. 2015. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/problema-podlinnosti-suschestvovaniya-cheloveka-v-diskursah-ekzistentsializma-i-postmodernizma> (murojaat sanasi: 06.08.2024); Гредновская Е. В., Пеннер Р. В. Проблема подлинности существования человека в дискурсах экзистенциализма и постмодернизма // Вестник ЮУрГУ. Серия: Социально-гуманитарные науки. 2015. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/problema-podlinnosti-suschestvovaniya-cheloveka-v-diskursah-ekzistentsializma-i-postmodernizma> (дата обращения: 06.08.2024).

⁵³ "Илмий хабарнома. Гуманитар тадқиқотлар" журнали, - № 7. 2022-й.

birinchi navbatda umuminsoniy absurdlik va betartiblik holatini, chidab bo'lmay yolg'izlik tuyg'usini, borliqning haqiqiylikiga shubhani boshdan kechirishdan iborat.

Xuddi ekzistensializmdagi kabi postmodernizm ham adabiyot va falsafa, hujjat va afsona, o'yin va haqiqat o'rtasidagi chegaralar xiralashgan.⁵⁴ Shu bilan birga, postmodernizmning badiiy tizimi va ekzistensializm o'rtasidagi bog'lanishlar chiziqli talqin qilishga imkon bermaydi. Postmodernizm ekzistensialistik falsafiy va badiiy tamoyillarni mafkuraviy yangilaydi, ularni o'zining ko'p qatlamli adabiy maydoniga kiritadi. Postmodernistlar o'z asarlarida romanning tarbiyaviy, detektiv, tarixiy, gotik va shu singari asosiy an'anaviy shakllari bilan parodiya o'yinini sahnalashtiradilar. Bu o'yin, asosan, tarixning ongli parodiyasiga umumiy estetik yo'nalish bilan bog'liq.

Jon Faulzning asarlarida o'z ifodasini topgan ekzistensial mavzular bir qator munaqqidlar ilmiy asarlari obyektiga aylangan. Jumladan, Saymon Lavday o'zining "Romantiklar va 1-may an'anasi" kitobida Faulzning "Fransuz leytenantining ayoli" romanini ekzistensial mavzular kontekstida tahlil qiladi. Robert G. Kollinz o'zining "Jon Faulz: Vizyoner va Voyeur" kitobida Faulzning ekzistensialistik tendensiyalarini muhokama qiladi. U Faulzning "Afsungar" va "Fransuz leytenantining ayoli" kabi romanlarida shaxs konsepsiyasi bilan bog'liq holda erkinlik, haqiqiylik va mavjudlik tabiati kabi ekzistensial mavzularni aniqlaydi.

3- jadval.

Postmodernizm va ekzistensializmning umumiy tamoyillari

Tushuncha	Postmodernizm	Ekzistensializm
Haqiqatning ko'rinishi	Haqiqat ijtimoiy jihatdan qurilgan, subyektiv va parchalangan bo'lib, yagona, obyektiv haqiqat yo'q.	Haqiqat subyektivdir, u individual tajriba va ong bilan shakllanadi. Umuman olganda, obyektiv haqiqatlar yo'q.
Tilga e'tibor	Til voqelikni ifodalovchi emas, balki uning tarkibiy qismi sifatida qaraladi. Til tabiatan noaniq va beqarordir.	Til odamlar uchun o'zlarining subyektiv tajribalarini ifodalash va o'z ma'nolarini yaratish vositasi sanaladi.

⁵⁴ Ekzistensializm: filosiya sumyestvovaniya «Prorok v Drugomu» URL: <http://20v-euro-lit.niv.ru/20v-euro-lit/mirovaya-kultura-xx/ekzistentsializm-filosofiya-suschestvovaniya.htm>. (murojaat sanasi: 10.03.2022)

Katta hikoyalarni rad etish	Postmodernizm universal tushuntirishlar berishga da'vo qiladigan keng qamrovli "buyuk hikoyalar" yoki metaadabiyotlarni rad etadi.	Ekzistensializm qat'iy inson tabiati yoki mohiyati haqidagi g'oyani rad etadi va shaxsning o'z ma'nosini yaratishdagi mas'uliyatini ta'kidlaydi.
Subyektivlik va individuallik	Postmodernizm individual o'ziga xoslikning parchalangan, ko'p va suyuq tabiatini nishonlaydi.	Ekzistensializm shaxsiy erkinlik, tanlov va o'z-o'zini yaratish mas'uliyatini ta'kidlab, shaxsni markazga qo'yadi.
Noaniqlik va noteranlik	Postmodernizm noaniqlik, noteranlik va aniq xulosalar yo'qligini o'z ichiga oladi.	Ekzistensializm inson mavjudligining o'ziga xos noaniqligi va oldindan aytilib bo'lmaydiganligini tan oladi.
Shaxsning roli	Postmodernizm asosiy e'tiborni shaxsning o'z voqeligi va o'ziga xosligini qurishdagi rolga qaratadi.	Ekzistensializm shaxsning o'z mavjudligini shakllantirishdagi vakolati va mas'uliyatini ta'kidlaydi.
Ekzistensializmni rad etish	Postmodernizm qat'iy, muhim o'ziga xosliklar yoki universal inson tabiati g'oyasini rad etadi.	Ekzistensializm insonning oldindan belgilab qo'yilgan mohiyati haqidagi tushunchani rad etadi, buning o'rni individual erkinlik va tanlovga urg'u beradi.
Ratsionallik tanqidi	Postmodernizm ma'rifatparvarlarning aql, xolislik va taraqqiyotga e'tibor qaratishini tanqid qiladi.	Ekzistensializm ratsional fikrlash chegaralarini shubha ostiga qo'yadi va subyektiv tajribaning rolini ta'kidlaydi.

Ushbu jadval postmodernizm va egzistensializmning falsafiy va adabiy harakatlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik va o'zaro bog'liqlikning asosiy sohalarini ta'kidlaydi. Ikkalasi ham katta, universal da'volarga shubha bilan qarashadi va bo'lingan, noaniq voqelik doirasida ma'no va o'ziga xoslikni yaratishda shaxsning rolga e'tibor berishadi.⁵⁵

Kirsten Stirling o'zining "Jon Faulz: Ikki dunyodagi hayot" kitobida Faulzning egzistensializm bilan aloqasi va uning feminizm bilan kesishish nuqtasini tadqiq etgan.⁵⁶ Ular Faulzning asarlarini egzistensialistik nuqtayi nazardan tahlil

⁵⁵ Barthes R. Image, music, text. - Hill and Wang, 1977; Existentialism. In E. N. Zalta (Ed.), The Stanford Encyclopedia of Philosophy. : <https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/existentialism/>; Derrida J. Writing and difference. - University of Chicago Press, 1978.; Eagleton T. The illusions of postmodernism. - Blackwell, 1996.; Foucault M. The history of sexuality (Vol. 1). - Pantheon Books, 1978.; Fowles J. The French lieutenant's woman. - Little, Brown and Company, 1969.; Guignon C. B., & Pereboom D. (Eds.) Existentialism: Basic writings - Hackett Publishing, 2001.; Hoy D. C. Existential phenomenology. In H. L. Dreyfus & M. A. Wrathall (Eds.), A companion to phenomenology and existentialism. - Blackwell, 2005. - P. 106-130.; Hutcheon L. A poetics of postmodernism: History, theory, fiction. - Routledge, 1988.; Pereboom D. Existentialism and postmodernism. In S. Crowell (Ed.), The Cambridge companion to existentialism. - Cambridge University Press, 2016. - P. 398-419.; Sim S. The Routledge companion to postmodernism. - Routledge, 2011

⁵⁶ Zhurnal obshchestvennykh nauk - URL: <https://search.library.yale.edu/catalog/15246735> (murojaat sanasi: 9.08.2007)

qilib, shaxsiy erkinlik, tanlov va o'zini o'zi anglash va tushunish kabi mavzulariga e'tibor qaratishadi. Richard J. Pirs "Jon Faulzning egzistensial tasavvuri" maqolasida Faulz asarlarini egzistensial falsafa kontekstida tahlil etib, qahramonlarning egzistensial dilemmalarini yoritadi. Bu tanqidchilar Faulzning shaxsiy erkinligi, tanlovi, begonalashuv, ma'no va o'ziga xoslikni izlash kabi egzistensialistik mavzularni o'rganish uchun asarlarini tahlil qilishadi. Ular o'zlarining izlanishlari orqali Faulzning egzistensialistik g'oyalarga aloqadorligini yoritib beradilar: "Jon Faulz ishlaridagi fransuz falsafasining asosiy prinsipi".⁵⁷ "Jon Faulzning "Kolleksiyachi" asaridagi falsafiy romanning xususiyatlari va muallifning falsafiy va axloqiy qarashlari",⁵⁸ "Jon Faulzning "Afsungar" romanidagi badiiy yolg'onning xususiyatlari".⁵⁹ Kartuzova Irina Borisovna 1960-yillardagi Faulzning asarlarida egzistensialistik falsafaning deyarli barcha asosiy qoidalarini, badiiy timsolni uning fransuzcha nusxasida topadi: uning qahramonlari, ko'pincha, ekstremal (egzistensialistik terminologiyada "chegara") vaziyatlarda (Miranda Grey kabi) topiladi. "Kolleksiyachi" yoki "Afsungar" filmidagi Nikolay Erfe, ularning barchasi "haqiqiy" va "haqiqiy bo'lmagan" mavjudlik o'rtasida qiyin tanlov qilishga majbur bo'ladilar, yoki o'zlarini qiyin egzistensial erkinlikdan yolg'izlik va chetlanganlikka mahkum etadilar ("Fransuz leytenantining ayoli" dagi Charlz Smitson kabi) yoki biroz ikkilanishdan keyin "qullik"ni afzal ko'rib, qulay konformistik pozitsiyani tanlaydilar ("Ebony Tower" filmidagi Devid Uilyams kabi). Ekzistensializmdan Faulz erkinlik g'oyasini og'ir yuk sifatida oladi; dunyoda inson doimo haqiqiy va yolg'on o'rtasidagi tanlov holatida bo'ladi: u fojiali yolg'izlikda, jamiyat tomonidan o'rnatilgan qadriyatlarning xayoliy tabiatini anglagan holda tasvirlangan. Shaxsning

⁵⁷ Герафиде М.А. Основные принципы французской философии в творчестве Джона Фаулза // БГЖ. 2020. №1 (30). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osnovnye-printipy-frantsuzskoy-filosofii-v-tvorchestve-dzhona-faulza> (murojaat sanasi: 14.08.2024).

⁵⁸ Полякова А.А. Черты философского романа в произведении Джона Фаулза "Коллекционер" // Молодой ученый. - 2021. - № 42 (384). - С. 53-57. - URL: <https://moluch.ru/archive/384/84567/> (murojaat sanasi: 14.08.2024).

⁵⁹ Хольнева М.А. Особенности художественной мистификации в романе Джона Фаулза "Волк". тема диссертации и автореферата по ВАК РФ 10.01.03, кандидат филологических наук Хольнева, Марина Александровна кандидат филологических наук 2006, Нижний Новгород <https://www.disscat.com/content/osobennosti-khudozhestvennoi-mistifikatsii-v-romane-dzhona-faulza-volkhv>

qadr-qimmati bu taqdiming muqarrarligini tan olish va o'z yo'lingizni tanlashdir. Shu sababli, Faulzni, xuddi ekzistensialist yozuvchilarni qiziqtirganidek, ruhiy inqiroz holati ko'proq qiziqtiradi. Inson shaxsiyatining tuzilishini, uning jamiyatdagi o'mi va rolini, unga ruxsat etilgan erkinlik chegaralarini idrok etish – Faulz bu va boshqa muammolarni ekzistensializm tajribasiga tayangan holda, uning barcha tamoyillarini so'zsiz qabul qilmasdan ko'rib chiqadi. "Aristos" nomli falsafiy risolasida ekzistensialistik ta'limotni umumiy ishtiyoq bilan baholagan holda, uning individual jihatlari, xususan, erkinlikni ekzistensialistik tushunish bilan tan olingan zarurat sifatida emas, balki zaruratga dramatik da'vo sifatida qaraladigan polemika mavjud. Yozuvchining fikricha, insonda faqat cheklangan iroda erkinligi, shunga mos ravishda tanlash erkinligi mavjud. Shu bilan birga, Faulz ekzistensializm falsafasida jamiyatga tegishli bo'lgan sof salbiy rolga qo'shilmaydi. Jamiyat, ekzistensialistlarning fikricha, individuallikni bostiradi va uning yo'qolishiga sabab bo'ladi, insonni erkinlikdan mahrum qiladi. Faqat yolg'iz borliq to'g'ri, chunki u faqat insonga mavjud bo'lish imkoniyatini beradi. Faulz inson va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarning bu mavhum falsafasini qabul qila olmaydi, shaxsning jamiyat bilan uyg'unligini haqiqiylikka erishishning eng muhim mezonini deb biladi. Yozuvchi umume'tirof etilgan axloqni ekzistensialistlar rad etgan darajada inkor etmaydi. U, shuningdek, jamiyatda inson mavjudligining haqiqatsizligini, o'ziga yuklangan konvensiyalar va soxta axloqni tan oladi, shuningdek, o'ziga va boshqalarga nisbatan harollik deb ataladigan axloqiy imperativga ehtiyoj borligini e'lon qiladi. Garchi XX asr oxiri va XXI asr boshlarida yozuvchi o'zini ekzistensialist deb hisoblamasligini ta'kidlagan bo'lsa-da, ekzistensialistik falsafaning ko'plab toifalarini tanlash erkinligi, haqiqiylik muammosi, shaxsning o'zini bilish qobiliyati u yoki bu tarzda aks etadi. Faulzning badiiy-falsafiy qarashlarini ko'rib chiqish jarayonida uning xususiyatlaridan kelib chiqib, yozuvchi ijodida ekzistensializm falsafasiga asoslangan postmodernizmning estetik tizimi ustunlik qiladi, degan xulosaga kelindi.⁶⁰

⁶⁰ Каргузова И. Б. Проблемы искусства в образ художника в творчестве Джона Фаулза. Специальность 10.01.03 – литература народов стран зарубежья (европейская литература) автореферат диссертации

Jon Faulz nasridagi postmodernizm syujetning buzilishiga olib kelmaydi, balki zamonaviy badiiy-falsafiy dunyoqarash bilan bog'lanish intertekstni o'ylangan holda yaratishda, o'zaro munosabatlarni tavsiflovchi o'yin modellarini ustuvor tanlashda amalga oshiriladi, belgilar, to'g'ridan-to'g'ri muallifning so'ziga aylanadigan an'anaviy metaadabiyotlar dekonstruksiyasida amalga oshiriladi.

Jon Faulzning romanlari ekzistensializm falsafasi bilan chuqur aloqada bo'lib, muallifning inson mavjudligining murakkabliklari va paradokslariga bo'lgan hayratini aks ettiradi. Faulzning qahramonlari, ko'pincha, ularni erkinlik yukiga, haqiqatning subyektivligiga, bema'ni va teskari ko'rinadigan dunyoda individual agentlik azobiga qarshi turishga majbur qiladigan vaziyatlarga tushib qolishadi.

4- jadval.

Britaniyalik postmodern yozuvchilarning asarlarida ekzistensializm turlari

Muallif	Asarlari	Ekzistensializm turi
Ayris Murdok	"Qo'ng'iroq" ("The Bell"), "Yaxshilikning hukmronligi" ("The Sovereignty of Good")	Ekzistensialistik gumanizm axloqiy falsafa, shaxsiy erkinlik va mas'uliyatga urg'u beradi ⁶¹
Jon Faulz	"Kolleksiyachi" ("The Collector"), "Afsungar" ("The Magus"), "Fransuz leytenantining ayoli" ("The French Lieutenant's Woman")	Ekzistensialistik gumanizm; Shaxsiy subyektivlik, noaniqlik va tanlov yukiga e'tibor qaratadi ⁶²
Doris Lessing	"Oltin daftar" ("The Golden Notebook"), "O't kuylaydi" ("The Grass is Singing")	Ekzistensialistik feminizm Ekzistensializm va gender o'ziga xoslikning kesishishini o'rganadi ⁶³
Muriel Spark	"Miss Jan Brodning Bosh vaziri" ("The Prime of Miss Jean Brodie"), "Haydovchining o'rindig'i" ("The Driver's Seat")	Absurd ekzistensializm inson mavjudligining bema'nilik va tasodifiyligini tasvirlaydi ⁶⁴

на соискание ученой степени кандидата филологических наук Санкт-Петербург 2006 Источник:
http://20v-euro-lit.niv.ru/20v-euro-lit/articles-angliya/karguzova-tvorchestvo-dzhona-faulza.htm

⁶¹ Conradi P. J., Murdoch I. The Saint and the Artist. – Macmillan, 1986.; Dipple E., Murdoch I. Work for the Spirit. – Methuen, 1982.

⁶² Conradi P. J. John Fowles – Methuen, 1982. – B. 30-58.; Huffaker R. John Fowles. – Twayne Publishers, 1980. – B. 45-72.

⁶³ Howe F. "Doris Lessing and the Schizophrenic Society." – Partisan Review, vol. 31, 1964. – P. 605-619.; Whitaker R., Lessing D. – Macmillan, 1988.

⁶⁴ Waugh P. Metafiction: The Theory and Practice of Self-Conscious Fiction. – Routledge, 1984.; Wisker G. "Muriel Spark's Existential Gothic." – Gothic Studies, vol. 5, no. 2, 2003. – P. 218-234.

Samuel Bekkett	"Godotni kutish" ("Waiting for Godot"), "So'nggi o'yin" ("Endgame")	Absurd ekzistensializm insoniy holatning ekzistensial tashvish va befoydaligini tasvirlaydi ⁶⁵
Grem Grin	"Qudrat va shon-shuhrat" ("The Power and the Glory"), "Metternig yuragi" ("The Heart of the Matter")	Diniy ekzistensializm shaxs erkinligi va diniy e'tiqod o'rtasidagi ziddiyatni o'rganadi ⁶⁶
Kingsli Amis	"Lucky Jim" ("Omadli Jim"), "O'limga qarshi liga" ("Anti-Death League")	Ekzistensialistik satira burjua qadriyatlari va ekzistensial xavotirni tanqid qilish uchun hazil va kinoyadan foydalanadi ⁶⁷
Uilyam Golding	"Pashshalar hukmdori" ("Lord of the Flies"), "Merosxo'rlar" ("The Inheritors")	Ekzistensialistik nigilizm inson tabiatiga xos zulmat va vayronkorlikni tasvirlaydi ⁶⁸

Faulz asarlaridagi markaziy ekzistensial mavzulardan biri bu erkinlik va mas'uliyat tushunchasidir. O'zining "Fransuz leytenantining ayoli" romanida bosh qahramon Charlz Smitson o'z erkinligining og'irligi va uning mavjudligini belgilaydigan haqiqiy tanlov qilish zarurati bilan kurashadi. Faulz ta'kidlaganidek, "Charlz erkinlik sovg'a emas, balki yuk ekanligini tushuna boshlaydi".⁶⁹ Romanning metafantastik tuzilishi bu tushunchani yanada ta'kidlaydi, chunki Faulz o'quvchini Charlzning o'zini o'zi yaratish jarayoniga faol jalb qiladi, voqelikning subyektiv mohiyatini va o'z hayotiy hikoyasi uchun shaxsning javobgarligini ta'kidlaydi.

Xuddi shunday, "Afsungar" asarida Faulzning bosh qahramoni – Nikolay Urfe nam uning haqiqat va o'zlik tabiati haqidagi oldingi qarashlariga qarshi turuvchi bir qator syurreal va chalg'ituvchi tajribalarga duch keladi. Olshen ta'kidlaganidek, "Nikolay mavjudlikning asosiy noaniqligi, o'z shaxsiyatining tasodifiyligi va hech qanday yakuniy ma'no yoki maqsadning yo'qligi bilan kelishib olishi kerak".⁷⁰ Faulzning hikoya eksperimentidan foydalanish, masalan,

⁶⁵ Esslin M. The Theatre of the Absurd. – Vintage Books, 1961.; Knowlson J. Damned to Fame: The Life of Samuel Beckett. – Simon & Schuster, 1996.

⁶⁶ Allain P. The Other Side of Silence: Voices from the Partition of India. – Hurst, 2010.; Bosco M. Graham Greene's Catholic Imagination. – Oxford University Press, 2005.

⁶⁷ Diedrick J. Understanding Kingsley Amis. – University of South Carolina Press, 1995.; King N. Kingsley Amis. – Routledge, 2003.

⁶⁸ Kinkead-Weekes M. and Ian Gregor. William Golding: A Critical Study. – Faber and Faber, 2002.; Spector J. A The Dialogic Imagination of William Golding. – Bucknell University Press, 1990.

⁶⁹ Fowles J. The French Lieutenant's Woman. – New York: Little, Brown and Company, 1969. – p. 86

⁷⁰ Olshen B. Existential Motifs in the Novels of John Fowles. – Hartford Studies in Literature, 1976. 8(2). – P. 119-134.

Konchining sirli ko'rinishini kiritish, subyektivlikning ekzistensial mavzularini va shaxsning o'z-o'zini shakllantirishdagi radikal erkinligini yanada kuchaytiradi.

Haqiqiylik va o'z-o'zini yaratish ham Faulzning ekzistensialistik falsafani o'rganishida markaziy o'rin tutadi. "Kolleksiyachi" da bosh qahramon – Ferdinand Klegg haqiqiy borliqning antitezasini ifodalaydi, chunki u passiv ravishda o'z hayotini tashqi kuchlar va ijtimoiy shart-sharoit bilan belgilashga imkon beradi. Bundan farqli o'laroq, Faulzning "Fransuz leytenantining ayoli" filmidagi Sara Vudraff va "Kolleksiyachi" filmidagi Alison kabi ayol qahramonlari o'z-o'zini namoyon qilish va o'zlarining noyob shaxsiyatlarini yaratishga kuchli intilishni namoyon etadilar, bu ko'pincha, ijtimoiy munosabatlar hisobiga tasdiqlash yoki konvensiya bo'lib qoladi.

Faulzning asarlari, shuningdek, ekzistensial tashvish va begonalashishning keng tarqalgan mavzulari bilan kurashadi. Viet ta'kidlaganidek, "Faulz qahramonlari, ko'pincha, yolg'izlik, izolyatsiya, dunyodan va bir-biridan uzoqlashish hissi bilan azoblanadi".⁷¹ Bu Nikolay Urfening "Afsungar" dagi ekzistensial inqirozining hayajonli tasvirida yaqqol namoyon bo'ladi, u yerda u o'z mavjudligining bema'nilik va ma'nosizligi, shuningdek, insonning cheklanganlik iztiroblari va uning ma'no topishga urinishlarining yakuni befoydaligiga qarshi turadi.

Faulzning timsollar xarakteristikasiga o'ziga xos tarzda yondashuvi romanlaridagi ekzistensialistik mavzularni ham mustahkamlaydi. Uning qahramonlari, ko'pincha, murakkab, ko'p qirrali shaxslar bo'lib, erkinlik yuki va o'z-o'zini yaratish mas'uliyati bilan kurashadilar. Faulz asarlaridagi o'zgaruvchan istiqbollar va hikoya nuqtayi nazarlari tajribaning subyektivligini va yagona, obyektiv haqiqatga erisha olmaslikni yanada ta'kidlaydi. Viet ta'kidlaganidek, "Faulz qahramonlari shunchaki muallif irodasining agentlari emas, balki o'zlari tanlashlari kerak bo'lgan mustaqil mavjudotlardir".

⁷¹ Vieth E.A. The French Lieutenant's Woman and Existential Choice. Critique: – Studies in Contemporary Fiction, 1977. – P. 91

Bundan tashqari, Faulzning qo'zg'atuvchi til va boy ramziy tasvirlardan foydalanishi, ko'pincha uning qahramonlari boshdan kechirgan ekzistensial tashvish va begonalashish tuyg'usini ifodalaydi. "Afsungar"dagi labirint yoki "Kolleksiyachi"dagi kapalak kabi ma'lum motivlarning ramziy rezonansi xarakterlarning bema'ni va shartli dunyoda ma'no topish va o'zligini aniqlash uchun kurashini aks ettiradi.

5-jadval.

Jon Faulz badiiy asarlarida ekzistensializm falsafasining evolyutsiyasi

Bosqich	Asarlar	Ekzistensial mavzular	Rivoya uslubi
Ekzistensial izlanishlar	"Kolleksiyachi" (1963)	- shaxslarni obyektivlashtirish va g'ayriinsoniyashtirish; - ma'naviy javobgarlik va shaxs erkinligi chegaralari. ⁷²	- birinchi shaxs hikoyasi; - epistolyar shakl.
Ekzistensial noaniqlik	"Afsungar" (1966) "Fransuz leytenantining ayoli" (1969)	- haqiqatning noaniqligi va ko'p talqini; - ekzistensial inqiroz va ma'no izlash; - an'anaviy hikoya tuzilmalari va muallifning rolga savol berish. ⁷³	- metaadabiyot usullari shu jumladan, muallifning rivo-yatga kirishi va sharhi; - yagona, aniq haqiqat g'o'yasini buzish uchun parallel hikoyalari va ko'p sonlar.
Ekzistensial tanlov	"Daniel Martin" (1977) "Qurtuloq" (1985)	- shaxsiy erkinlik va ijtimoiy-tarixiy determinizmning uyg'unlashuvi; - axloqiy mas'uliyat va ekzistensial tanlovga urg'u; - o'tmish va hozirgi davr o'rtasidagi munosabatlarni o'rganish. ⁷⁴	- chiziqli bo'lmagan parcha-langan hikoya tuzilmalari; - tarixiy, falsafiy elementlarning kiritilishi.

John Faulzning adabiy faoliyati davomida ekzistensialist mavzularning rivojlanishi va o'ziga xos ifodalanishini aks ettiradi: 1) Ekzistensial izlanish: Faulzning ilk asarlaridan biri bo'lgan "Kolleksiyachi"da ekzistensializmning asosiy g'oyalari – ayniqsa, shaxsiy erkinlik masalasi – voqelikning obyektiv chegaralari doirasida o'rganiladi. Bu davrda muallif insonni nazorat va erksizlik muammosi bilan yuzma-yuz qiladi. 2) Ekzistensial noaniqlik: O'rta davr asarlarida, jumladan

⁷² Huffaker R. John Fowles. – Twayne Publishers, 1980. – B. 45-72.

⁷³ Conradi J. John Fowles. – Methuen, 1982. – B. 30-58.; Olshen, Barry N. John Fowles. – Twayne Publishers, 1978. – B. 10-40.

⁷⁴ Onega S. Form and Meaning in the Novels of John Fowles. – University of North Carolina Press, 1989. – B. 25-60.; Huffaker R. John Fowles. – Twayne Publishers, 1980. – 45-72.

Afsungar va Fransuz leytenantining ayolida Faulz ekzistensial inqiroz, voqelikning nisbiyligi va an'anaviy hikoya strukturalarining ishonchligini so'roq qilish orqali inson mavjudotining noaniq va ziddiyatli tabiatiga chuqurroq kirib boradi. 3) Ekzistensial tanlov: Faulzning keyingi davr romanlari – Daniel Martin va Qurtuloqda shaxsiy erkinlik va ijtimoiy-tarixiy determinizm o'rtasidagi murakkab ziddiyatlar tahlil qilinadi. Bu asarlarda muallif insonning ma'naviy javobgarligiga alohida urg'u beradi va bu jarayon "ekzistensial tanlov" nuqtayi nazaridan baholanadi.

Faulzning o'zi "Fransuz leytenant ayoli" asarida ta'kidlaganidek, "Yozuvchi – dunyodagi eng erkin inson"⁷⁵, bu esa muallifning hikoya shakllanishidagi o'rni va o'quvchining mazmun yaratishdagi faol ishtirokining ahamiyatini ko'rsatadi. Bu yerda muallifning hikoya shakllanishidagi roli va o'quvchining ma'no yaratishdagi faol ishtirokini alohida ta'kidlash muhimdir. Ushbu metafizik yondashuv ekzistensialist ongini, ya'ni universal haqiqatlarning mavjudligini anglash yoki bundan ham ko'ra, inson o'z mavjudligining noaniqligiga qarshi turishga majbur ekanligini tan olishni aks ettiradi.

Olshenning ta'kidlashicha, "Faulzning hikoya qilish texnikasi bitta, aniq haqiqat mavjud emas degan ekzistensialist asosni ifodalaydi"⁷⁶. Muallifning eksperimental hikoya uslubi inson o'z mavjudligining tasodifiyligi va noaniqligi bilan yuzma-yuz kelishini, oldindan belgilangan javoblar yoki universal e'tiqodlarga ega bo'lmagan holda yashashini talqin qiluvchi ekzistensialist konsepsiyani yorqin ifodalaydi.

Jon Faulzning romanlari ekzistensializm mavzularini o'rganish bilan chambarchas bog'liq bo'lgan o'ziga xos yozish uslubi bilan ajralib turadi. Faulzning metafantastik yondashuvi, eksperimental hikoya tuzilmalari va ko'p qirrali xarakteristikalar ekzistensialistik falsafaning markaziy tamoyillarini mustahkamlashga xizmat qiladi, o'quvchini haqiqatning tasodifiyligi, erkinlik yuki va haqiqiy o'z-o'zini yaratish imperativiga qarshi turishga chaqiradi.

⁷⁵ Fowles J. The French Lieutenant's Woman. – New York: Little, Brown and Company, 1969. – P. 83.

⁷⁶ Olshen B. Existentialist Motifs in the Novels of John Fowles. – Hartford Studies in Literature, 1976. – P. 119-134.

Faulzning ekzistensial impulsariga hissa qo'shishning asosiy usullaridan biri metafantastikadir. Tez-tez o'quvchiga to'g'ridan-to'g'ri murojaat qilish, rivoyatga aralashish va fantastik dunyoning qurilgan tabiatiga e'tiborni qaratish orqali Faulz an'anaviy adabiy konvensiyalarni buzadi hamda voqelikning subyektiv mohiyatini ko'rsatadi. Faulzning o'zi "Fransuz leytenantining ayoli" asarida ta'kidlaganidek, "yozuvchi ... dunyodagi eng erkin odam".⁷⁷ Hikoyani shakllantirishda muallifning rolini va ma'no yaratishda o'quvchining faol ishtirokini ta'minlash muhimdir. Ushbu metafiksatsion yondashuv universal haqiqatlar yoki shaxs o'z mavjudligining noaniqligiga qarshi turishi kerakligi haqidagi ekzistensialistik asosni aks ettiradi.

Faulzning eksperimental rivoyat tuzilmalari uning asarlaridagi ekzistensialistik impulsni yanada kuchaytiradi. Uning romanlarida, ko'pincha, noan'anaviy syujet tuzilmalari, ko'plab yakunlar va adabiy umidlarni ataylab buzish mavjud. Olshen ta'kidlaganidek, "Faulzning hikoya qilish texnikasi yagona, aniq haqiqat yo'q degan ekzistensialistik asosni aks ettiradi".⁷⁸ Ushbu hikoya eksperimenti ekzistensialistik g'oyani ilgari suradi, bunda shaxs o'z mavjudligining noaniqligi va tasodifiyligiga, oldindan belgilangan javoblar yoki universal ishonchlar qulayligisiz qarshi turishi kerak.

Faulzning she'riy sezgirligi, uning ekzistensial mavzularni o'rganishi bilan birga, o'quvchini inson mavjudligining murakkabliklari bilan shug'ullanishga chorlaydigan adabiy tajriba yaratadi. Va nihoyat, Faulzning hikoyalari aniq xulosalar yoki aniq qarorlarga qarshilik ko'rsatadi va o'quvchini noaniqlik hamda noteranlik hissi bilan qoldiradi. Bu noaniqlik oldindan belgilangan javoblar yoki universal haqiqatlar mavjud emasligini, shaxs o'z erkinligi azobiga, o'zini o'zi yaratish mas'uliyatiga qarshi turishi kerakligi haqidagi ekzistensialistik tushunchani aks ettiradi.

Faulz o'zining o'ziga xos yozish uslubi va hikoya qilish texnikasini ekzistensial mavzularni o'rganish bilan uzluksiz birlashtirib, o'quvchini haqiqatning

subyektivligi, erkinlik yuki va haqiqiy o'zini o'zi yaratish imperativiga qarshi turishga undaydigan adabiy tajriba yaratdi. Faulzning asarlari o'quvchini insoniy holatni chuqur o'rganishga chorlaydi, bu muallifning o'ziga xos ekzistensialistik dunyoqarashi va ekzistensialistik falsafaning zamonaviy adabiy manzarasidagi doimiy jozibasini aks ettiradi.

Demak, Jon Faulzning yozish uslubi evolyutsiyasining umumiy tasnifiy ko'rinishini keltirib o'tish joiz: qahramonlarining chuqur psixologiyasini tasvirlash, metaadabiyot va postmodern hikoya qilish uslublarini o'zlashtirish, "to'rtinchi devorni buzish, asarlarda muqobil yakunlarni taqdim etish, muallifning asardagi obro'siga shubha bilan qarash, tarixiy, shuningdek, madaniy voqelik chegaralarini buzish, voqeani guvohliklar, kundaliklar hamda xatlar aralashmasi orqali taqdim etish, falsafiy va ekzistensial mavzularni tasvirlash, erkinlik, ijodkorlik va o'z-o'zini anglash tabiatini o'rganish shular jumlasidandir. Jon Faulz o'z faoliyati davomida yozuvchi sifatida rivojlanib, ko'proq an'anaviy hikoya tuzilmalaridan postmodern uslublarni qabul qilishga, falsafiy va ekzistensial mavzularni o'rganishga o'tdi. Uning asarlari intellektual chuqurligi, hikoyaviy yangiligi va inson mavjudligining murakkabliklarini o'rganishi bilan mashhur.

Birinchi bob bo'yicha xulosalar

Umuman olganda, postmodernizm XX asr o'rtalarida vujudga kelgan adabiyot, san'at va madaniyatga sezilarli ta'sir ko'rsatgan adabiy oqimdir. Bu hikoyaning an'anaviy shakllaridan voz kechish va yagona, obyektiv haqiqat g'oyasini rad etish bilan tavsiflanadi. Buning o'rniga, postmodern adabiyot, ko'pincha, parchalanish, intertekstuallik, ironiya va o'z-o'zini aks ettirishni o'z ichiga oladi.

Postmodernistik adabiyotning syujet va tuzilish darajasi bo'yicha ba'zi bir shartli belgilari mavjud: oxirining ochiqqligi, ya'ni asarning oxiri qanday tugashi noma'lum; asarlarda zamon sathlarining bir-biriga mos kelishi; yuksak va ommaviy madaniyatni aralashtirish; turli kayfiyatlarning uyg'unlashuvi; hajviy, tragik, hazil va h.k.; ifroniy realizm; intertekstuallik; eksperimental romanlarda

⁷⁷ Fowles J. *The French Lieutenant's Woman*. - New York: Little, Brown and Company. 1969. - P. 83

⁷⁸ Olshen B. *Existentialist Motifs in the Novels of John Fowles*. - *Hartford Studies in Literature*, 1976. 8(2) - P. 125

o'tmish bilan parallellik yoki kelajakka nazar tashlash; pastish, birlashtirish yoki bir nechta elementlarni birgalikda joylashtirish; metanasr; fabulyatsiya; poioumenon; tarixiy metanasr; fragmentatsiya; texnomadaniyat va giperrealizm; ba'zi tanqidchilar tomonidan nomlanadigan maksimalizm; adabiy minimalizm.

Jon Faulzni postmodernist yozuvchi ekanligi yuzasidan tanqidchilarning fikrlari turlicha. Ba'zilar Faulzni postmodern adabiy harakatdagi muhim shaxs sifatida ko'rishsa, boshqalar uning asarlarida postmodern elementlar aks etgan, lekin bu harakatga to'liq mos kelmaydi, deb ta'kidlaydilar. Ular uning metaadabiyotdan foydalanishini, o'z-o'zini aks ettirishini va hikoya qilish texnikasi bilan tajriba o'tkazishini postmodern tendensiyalardan dalolat beradi, deb hisoblashadi. Ushbu tanqidchilar Faulzning an'anaviy hikoya tuzilmalarini dekonstruksiya qilishini va uning subektivlik, intertekstuallik va chegaralarning xiralashuvi kabi mavzular bilan shug'ullanishini ta'kidlaydilar.

Faulz roman, novella va qissalardan tashqari she'rlar, ko'plab tanqidiy esselar va tarjimalar muallifidir. Bir marta u o'zini turli janrlarda sinab ko'rish istagini e'lon qildi. Natijada adib o'z iste'dodining xususiyatlarini romannavis sifatida to'liq namoyon etdi.

Ekzistensializm falsafiy oqim bo'lib, u insonning dunyodagi o'ziga xos mavqeyini, hayotining mazmuni va undagi maqsadini belgilaydigan tanlov qilish erkinligini ta'kidlaydi. U XX asr oxiri va XXI asr boshlarida an'anaviy falsafiy tizimlarga qarshi reaksiya sifatida paydo bo'lgan.

Ekzistensialistik adabiyot insonning bema'ni yoki befarq ko'rinadigan koinotda ma'no, haqiqiylik va erkinlik izlashiga qaratilgan. Ekzistensializm turli shakllarni oldi, jumladan, ateistik egzistensializm (Sartre), diniy/xristian egzistensializm (Kyerkegor) va nigilistik-absurdist egzistensializm (Nitshe) (Barret). Ekzistensialistik adabiyotlarda, ko'pincha, erkinlik, mas'uliyat, haqiqiylik va noaniq dunyoda ma'no izlash mavzulari ko'rib chiqiladi (Krouel). Ekzistensialistik falsafa ta'sirida bo'lgan asosiy ingliz mualliflari orasida Samuel Bekket, Doris Lessing, Ayris Murdok va Jon Faulz bor. Ingliz egzistensialist yozuvchilari egzistensializmning ateistik yoki absurd shakllari bilan bog'lanadi.

bu XX asr Britaniya adabiyotiga xos bo'lgan umumiy shubha va umidsizlikni aks ettiradi (Stivenzon).

Jon Faulz egzistensializm mavzulari va g'oyalari bilan bog'liq bo'lgan eng taniqli ingliz romannavislaridan biri hisoblanadi. Uning "Afsungar" va "Fransuz leytenantining ayoli" kabi romanlarida erkinlik, mas'uliyat va voqelik tabiati haqidagi egzistensialistik tushunchalar o'rganiladi. Faulz mutlaq haqiqatga egzistensialistik skeptitsizmni aks ettiruvchi an'anaviy hikoya tuzilmalariga qarshi bo'lgan metafantastik uslublar bilan tajriba o'tkazmoqda. Faulz egzistensialistik falsafani insonning individual tanlovi va ixtiyorining muhimligiga ishonch bilan birlashtirgan "ekzistensialistik gumanist" sifatida tasvirlangan.

II BOB. JON FAULZ INDIVIDUAL-IJODIY BADIY TAFAKKURNING EKZISTENSIAL IFODASI

2.1. "Kolleksiyachi" romanida shaxsiyat konsepsiyasi

Postmodern badiiy tafakkur evolyutsiyasi kontekstida mualliflar shaxs, shaxsiyat masalasiga yangicha yondashishni afzal ko'rdilar, zero, kaos va tartibsiz jamiyatda inson, uning ichki olami alohida e'tiborga sazovor bo'ldi. Badiiy asar voqelikning ijodkor ichki sezimi orqali tasvirlanishi ekan, unda har bir so'z, tasviriy ifoda vositalari, badiiy detallar, tabiat tasviri va qahramonlar harakati muallif niyatining real voqelikka qay darajada uyg'un kelganiga qarab o'ra, yaxshi yoki oliy maqom kasb etishi mumkin.⁷⁹ Inson konsepsiyasi tushunchasi bizga muayyan asarni yoki adabiy davrni muallifning badiiy-g'oyaviy konsepsiyasi bilan bevosita aloqadorlikda baholash imkonini beruvchi tizimdir. Shu ma'noda, adabiyotda, umuman, badiiy tafakkur bosqichlarini belgilashdagi eng muhim omil inson konsepsiyasidir, degan xulosaga kela olamiz.⁸⁰

"Kolleksiyachi" Faulzning 1963-yilda nashr etilgan birinchi romani bo'lib, tezda katta muvaffaqiyatga erishdi. Ushbu roman inson tabiatining murakkabliklarini o'rganadigan psixologik trillerdir. Asarda Jon Faulz syujetni tashkil etish va hikoya qilishda o'ziga xos yondashuvni qo'llagan, bu hikoyaning psixologik chuqurligi hamda keskinligini sezilarli darajada oshiradi. Ikki tomonlama nuqtayi nazardan, chiziqli bo'lmagan tuzilish va psixologik murakkablikka e'tibor berish orqali Faulz obsessiya,⁸¹ kuch va insoniy munosabatlarning tabiati mavzularini o'rganadigan jozibali hikoyani yaratadi. Romanni eng hayratlanarli jihatlaridan biri bu ikki tomonlama rivoya uslubidan foydalanish bo'lib, o'quvchilarga voqeani Frederik Klegg va asir Miranda Greyning ko'zlari bilan ko'rish hamda his qilish imkonini beradi. Bu birinchi shaxs hikoyasi

⁷⁹ Холдоров Д.Э. Шхс фожиясининг бадий талқини// Ўзбекистонда хорижий тиллар" илмий-методик электрон журнал journal.fledu.uz №5/2019 УЎК (УДК, UDC): 82.09 DOI: 10.36078/1577700978https://journal.fledu.uz/uz/shahs-foziasining-badiiy-talqini%D2%9Bini/

⁸⁰ Quronov S. Badiiy tafakkur evolyutsiyasi va inson konsepsiyasi "Ilmiy xabarnoma Gumanitar tadqiqotlar" jurnali, № 7, 2022-y

⁸¹ Ibodullayev Z. Asab va ruhiyat., 4-nashr. Ilmiy-ommabop risola. T. - B. 311. URL: https://asab.cc/jenciklopediya/2020-obsessiya-va-kompulsija-nima.html (murojaat sanasi: 14.01.2023)

ikkita asosiy qahramon o'rtasida almashinib, ularning psixologik motivlari va asoslarini ko'rib chiqish imkonini beradi.

Klegging bo'limlari uning obsessiya tabiatini va uning harakatlarini ratsionalizatsiya qilishini ochiq aks ettiradi, bu esa uning buzilgan psixikasi haqida tushuncha beradi. Uning dunyoqarashi sovuqqonligi bilan ajralib turadi, chunki u Mirandani shaxs sifatida emas, balki egalik qilish kerak bo'lgan narsa sifatida ko'radi. Aksincha, Mirandaning bo'limlari uning fikrlari, qo'ruqlari va umidlarini namoyish etadi, uning xarakterini insoniylashtiradi va o'quvchida hamdardlik hissini uyg'otadi. Bu ikkilik nafaqat hikoyani boyitibgina qolmay, balki ikkala qahramonni ham tanqidiy tekshirishni taklif qiladi, bu esa o'quvchilarga harakatlarining axloqiy oqibatlari bilan kurashish imkonini beradi.

Faulz hikoyani chiziqli bo'lmagan tuzilma orqali yanada yaxshilaydi, bu fleshbaklar va vaqtni boshqarishni o'z ichiga oladi. Eslatmalar qo'shilishi Klegging o'tmishi, uning Mirandaga bo'lgan ishtiyoqi haqida muhim ma'lumot beradi, bu keskinlikni kuchaytirishga va o'quvchiga uning motivlarini tushunishga yordam beradi. Bu chiziqli bo'lmagan elementlar hikoyaning vaqt o'tishi bilan rivojlanishiga imkon yaratadi, bu Kleggda ruhiy holatning rivojlanishini va Miranda vaziyatining evolyutsiyasini ochib beradi.

Vaqtni manipulyatsiya qilish orqali Faulz har ikkala qahramon boshidan kechirgan psixologik notinchlikni aks ettiruvchi disoriyentatsiya tuyg'usini yaratadi. O'quvchi ularni asirlik va bog'lanishning zaif umidi o'rtasida tebradigan munosabatlarning murakkabligiga jalb qiladi.

Qahramonlarning ichki fikrlari va ziddiyatlarini ochib beruvchi ichki monologlar orqali "Kolleksiyachi"ning psixologik teranligi yanada ta'kidlanadi. Klegg ham, Miranda ham o'zlarining his-tuyg'ulari bilan kurashadilar, bu ularning psixikasini chuqur o'rganishga imkon beradi. Ichki dialogga e'tibor qaratish rivoyatga murakkablik qatlamlarini qo'shish, o'quvchilarni qahramonlar bilan yanada chuqurroq muloqot qilishga chorlaydi.

Nazorat va obyektivlashtirish mavzulari syujetga kirib boradi, chunki Kleggning Miranda ustidan hukmronligi ham jismoniy, ham psixologik tomondan Faulz o'yinidagi kuch dinamikasini mohirlik bilan tasvirlab beradi. Kleggning obsessiyasi uning sevgi va egalik haqidagi idrokini qanday buzishini ko'rsatadi.

Syujet tuzilishi ham hikoya davomida taranglikni keltirib chiqaradi. Kleggning tobora beqaror xulq-atvori qo'rquv muhitini yaratadi. Mirandaning uni manipulyatsiya qilishga urinishlari esa ularning o'zaro ta'sirini kuchaytiradi. Qahramonlar o'rtasidagi bu o'zaro ta'sir keskinlikning kuchayishiga olib keladi, o'quvchini ularning qarama-qarshi istaklari va qo'rquvlariga jalb qiladi.

Romanning noaniq tugashi qahramonlarning taqdiri va Klegg harakatlarining axloqiy oqibatlari haqidagi savollarni tug'diradi. Ushbu ochiqlik hikoyaning psixologik ta'sirini kuchaytiradi, o'quvchilarni obsesyonning murakkabligi va insoniy munosabatlarning tabiati haqida fikr yuritishga undaydi.

Faulz hikoyani yanada boyitish uchun simbolizm va motivlardan foydalanadi. Kleggning kapalaklarni yig'ishga bo'lgan qiziqishi uning Mirandani obyektivlashtirishi uchun kuchli metafora bo'lib xizmat qiladi. Ushbu motiv hikoyaning go'zallik, egalik va nazorat mavzularini murakkablashtiradi va Kleggning egalik qilish istagi shunchaki jismoniy tutqunlikdan tashqari chuqurroq psixologik kurashni qamrab olishini ko'rsatadi.

Klegg Mirandani o'ziga o'xshagan "oddiy odamlardan" o'tkirroq ko'radi. U uning ba'zi tushuntirishlarini ko'rib chiqadi va uni hovuzda g'alaba qozonganida rasmdagi odam sifatida tan oladi. Uning "mehmoni" bo'lishni istamaganligidan biroz sarosimaga tushgani va beixtiyor sevgi izhor qilganidan xijolat bo'lganligi sababli, bir oy ichida uni qo'yib yuborishga rozi bo'ladi. U Mirandaning noroziligini ularning ijtimoiy kelib chiqishidagi farq bilan bog'laydi.

Klegg Mirandaning ehtiyojlarini qondirish orqali uni xursand qilishga harakat qiladi. U uchun Motsart qo'shig'ini sotib oladi va o'ylaydi: "*She liked it and so me for buying it*".⁸² U narsalardan tashqari insoniy munosabatlarni tushuna olmaydi. Unga musiqani qadrlashi haqida izoh beradi: "*It sounded like all the rest to me but*

⁸² "Uning uchun sotib olmoqchi bo'lganim unga yoqdi" (Tarjima bizniki)

of course she was musical". Haqiqatan ham, ular o'rtasida katta farq bor edi, lekin u o'ylagan tushunchalar tufayli farqning mohiyatini tushunolmaydi. U kapalak kolleksiyasini ko'rsatganida, Miranda unga rassom sifatida emas, balki olim kabi o'ylashini aytadi. U o'zining suratga olinishida ham, jannatdan foydalanishida ham, hatto uyni bezatishida ham o'limga moyillikni ko'radi. San'at talabasi va chizmalar yaratuvchisi sifatida uning qadriyatlari farq qiladi: Klegg o'z ishini faqat tasviriylilik yoki fotografik realizm nuqtayi nazaridan baholay oladi. U o'zining barcha suratlarini "yaxshi" deb izoh berganida, befarqligidan umidsizlikka tushib, uning ismi Kaliban bo'lishi kerakligini aytadi. Kaliban Shekspiring "Bo'ron"idagi g'ayritabiiy mavjudotdir. Miranda qochish uchun bir nechta hiyla-nayranglardan foydalanadi. U o'zini appenditsit deb o'ylaydi, lekin Klegg uning darhol tuzalib ketganini ko'radi. Ota-onasining oldiga jo'natishini aytib, ishontiruvchi xabar yozishga harakat qiladi, lekin u buni sezib qoladi. Londonga borganida, topish qiyin bo'lgan bir qancha maqolalarni so'raydi, shunda u topilgan mix bilan yo'lini qazib olishga vaqt topadi, lekin bu urinish ham befoya.

Birinchi oy o'tgach, Miranda oxirgi kechki ovqat bo'lishini umid qilib kiyinadi. U shunchalik go'zal ko'rinadiki, Klegg javob berishda qiynaladi, faqat ba'zi chalkashliklar mavjud edi. Miranda olmosli sovg'asini va turmushga chiqish taklifini rad etganida, hech bo'lmasa qo'yib yuborishini so'raydi. U yong'in ichidan yog'ochni tepib, qochishga harakat qilayotgandek edi, lekin Klegg uni ushlab oladi, xloroformli nam latta orqali hushidan ketkazadi, behush yotganida ustki kiyimini yechib, ichki kiyimida suratga oladi.

Borgan sari umidsiz bo'lib qolgan Miranda Kleggni tepaga cho'milish uchun kuzatib qo'yanida qoldirib ketgan bolta bilan uni o'ldirmoqchi bo'ladi. Miranda uni jarohatlaydi, lekin qochib keta olmaydi. Nihoyat, uni yo'ldan ozdirmoqchi bo'ladi, lekin u javob bera olmaydi va o'zini kamsitilgan his qilib, ketadi. Klegg Mirandaga pornografik suratga olish sharti bilan yuqori qavatga ko'chib o'tishiga ruxsat berayotganini aytadi. U istamagan holatda hamkorlik qiladi. Klegg darhol suratlarini ishlab chiqadi, u yuzi kesilgan rasmlarni afzalroq ko'radi. Kleggdan

shamollash yuqishi natijasida Miranda og'ir kasal bo'lib qoladi, lekin Klegg uyga shifokor olib kelishga ikkilanadi. Bir nechta tabletkalar olib beradi. Mirandaning holatini ko'rib esa aqldan ozay deydi. Birinchi bo'lim Klegging ushbu voqealarni eslashi bilan tugaydi.

Ikkinchi bo'lim Mirandaning kundaligi bo'lib, voqealarni o'z nuqtayi nazari jihatidan bayon qiladi. Voqealar uning o'g'ir xastalanishidan oldingi hayoti haqida ko'plab avtobiografik ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. Ma'lumotlar u yozish uchun qog'ozga ega bo'lguniga qadar, dastlabki yetti kun ichidagi his-tuyg'ulari bilan boshlanadi. U qanchalik yashashni xohlayotganini ilgari hech qachon his qilmaganligini aytadi.

Miranda Klegg haqidagi fikrlarini tasvirlab beradi, chunki u uni tushunishga harakat qiladi. U uyga bo'lgan munosabatini aks ettiradi va butun vaziyatning adolatsizligi haqida o'ylaydi. Tez-tez G. P.ning aytgan so'zlarini eslaydi. u asta-sekin Mirandani hayratga soladigan rassom va murabbiy bo'lgan o'rta yoshli odam ekanligi ayon bo'ladi. U Klegg bilan yadroviy qurolsizlanish kompaniyasi haqida ham suhbatlashadi. Unga savob ishga hissa qo'shishga va'da berishga da'vat qiladi, lekin u faqat o'zini ko'rsatadi. Miranda endi uning dunyosidagi yagona haqiqiy odam ekanligini tan oladi.

Miranda Kleggni u turmushga chiqmoqchi bo'lgan odam sifatida yoki har qanday holatda ham aqlli inson deb ta'riflaydi. U uning fikrini o'zgartirgan turli yo'llarni sanab o'tadi, ularning aksariyati qanday qilib haqiqiy va sodiq hayot kechirish haqidagi ko'rsatmalarni o'z ichiga oladi. Keyin u G. P.ni xolasi bilan uchratganini, uning aql-idrok va samimiylikdan mahrum bo'lganini aytib. Mirandani u bilan xolasi o'rtasida tanlov qilishga majbur qilganini aytib beradi. Miranda o'zining ko'rish usulini tanlaganga o'xshaydi, keyinchalik, chizilgan rasmini qattiq, ammo halol tanqid qiladi, bu esa unga o'zini o'zi anglashi va kamsituvchi bo'lishiga yordam beradi. Uning do'stlari Antuanetta va Pirs G.P. yaratgan san'atni qadrlay olmaydilar, natijada Miranda Rembrandtni qadrlay olmagan uchun Kerolin xolasi bilan ajraladi. Miranda ularning yosh farqi va jinsiy xiyonat tarixiga qaramay, G. P.ga o'zining ortib borayotgan qiziqishini tasvirlaydi.

Biroq, u haqidagi so'nggi epizodda G. P. unga oshiq bo'lganini tan oladi va natijada ularning do'stligi buziladi. U xushomad qiladi, lekin bundan ham eng yaxshisi bo'lishi mumkinligiga rozi.

Mirandaning aytishicha, G. P. *"one of the few"*, uning xolasi hamda Klegg ijodkorlik va haqiqiylikdan mahrum bo'lgan *"ko'pchilik"* qatoriga kiradi. Darhaqiqat, Miranda Kleggdagi kamchiliklarni *"Angliyaning katta qismi ko'rli, o'likligi, eskirganligi, qo'rqinchiligi va rashk yomonligi"* bilan bog'laydi, asta-sekin u umidini yo'qota boshlaydi. U Kleggni *"Javdardagi ovchi"*ni o'qishga taklif qiladi, lekin u buni tushunmaydi. Miranda o'zini yolg'iz va umidsizroq his qiladi, uning fikrlari yanada falsafiyashadi. U Kleggni vasvasaga solish uni o'zgartirishi mumkin, deb o'ylashining sabablarini tasvirlaydi, hatto keyingi muvaffaqiyatsiz urinishdan afsuslanmaydi, lekin u endi faqat mahbusni ushlab qolishga umid qilishi mumkinligidan qo'rqadi.

Miranda, agar u ozod bo'lsa, nima qilishini o'ylay boshlaydi, shu jumladan, hayotga sodiqlik sifatida G. P. bilan munosabatlarini har qanday sharoitda jonlantirishni o'ylaydi. Bu vaqtda Miranda tom ma'noda ham, metaforik jihatdan ham Klegging sovuqqonligi tufayli kasal bo'lib qoladi. U kasal bo'lib qolganidan so'ng, uning jurnalidagi yozuvlari qisqa, deklarativ jumlar va nolalarga aylanadi.

Uchinchi bo'lim Klegga tegishli bo'lib, u birinchi to'xtagan joydan davom etadi. Klegg kasallikning alomatlarini ko'rib, uning o'lib qolishidan xavotirda. Uning haroratini o'lchaganida, Klegg Mirandaning qanchalik kasal ekanligini tushunadi va shifokorga murojaat qilishga qaror qiladi.

Klegg kutish xonasida o'tirganida, o'zini ishonchsiz his qila boshlaydi, dorixonaga boradi, u yerda farmatsevt unga yordam berishdan bosh tortadi. U qaytib kelib, Mirandani yomonroq holatda ko'rganida, shifokorni uyg'otish uchun yarim tunda shaharga qaytib ketadi; bu safar qiziquvchan politsiyachi uni qo'rqitadi. Miranda vafot etadi va Klegg uning o'limida o'zini aybdor his qilganligi tufayli joniga qasd qilishni rejalashtiradi.

Uch sahifadan kam bo'lgan yakuniy qismda Klegg fikrini o'zgartiradi. Mirandaning o'limi uchun javobgar emasligiga, uning xatosi ijtimoiy jihatdan

o'zidan yuqoriroq bo'lgan odamni o'g'irlash ekanligiga iqrar bo'ladi. Roman oxirida Klegg Vulvortda ishlagan qizni o'g'irlab ketmaganida yoki qanday qilib boshqacha yo'l tutishi kerakligi haqida o'ylaydi.

Hikoya usuli nuqtayi nazaridan, roman hayratlanarli, chunki unda Klegg lotereyada katta miqdorda pul yutgandek, Mirandani qo'lga olishga qaror qilganida nimalar sodir bo'lishi haqida o'ylamagan ham edi. Go'zal qizni olib, uni qishloq uyining yerto'lasiga qamab qo'ydi. O'quvchiga ikkita taqdir haqidagi hikoya taqdim etiladi: biri Klegg, ikkinchisi uning qurboni Miranda. Ko'rib turganimizdek, ushbu hikoya qilish texnikasi tufayli Faulz ikki nuqtayi nazarning qarama-qarshiligiga erishadi, bu nafaqat tegishli motivlar va maqsadlarni ko'rsatishga olib keladi, balki o'ziga xos yo'llar uchun hal qiluvchi omillar sifatida qaralishi ham mumkin.

Romanda ikkita qahramon taqdiri tasvirlangan. O'quvchi Klegging axloqiy yirtqich hayvon sifatida qoralanishini kutishi mumkin bo'lsa-da, Mirandaning zohiriy snobbizmi uning hikoyasining boshidanoq uning axloqiy jihatdan ustun mavqeyini shubha ostiga qo'yadi, ba'zida esa muallif Klegg uchun uzr so'ragandek tuyuladi.

Yuqorida aytib o'tilganidek, roman ikki qismga bo'lingan bo'lib, ikkalasi ham Mirandaning qamoqqa olinishi haqidagi umumiy mavzuni juda boshqacha tarzda sharhlaydi. Garchi ikkalasi ham uning o'g'irlanishi bilan bog'liq voqealarni tasvirlagan bo'lsa-da, ikkala rivoyat ham bir-biriga mutlaqo qarama-qarshi ekanligi boshidan ma'lum bo'ladi.

Klegg o'z nomidan bizga o'zining ijtimoiy kelib chiqishi, hovuzlarni qanday yutib olgani, Miranda bilan birinchi marta qanday tanishgani, uni o'g'irlash g'oyasi qanday paydo bo'lganligi haqida ko'p narsalarni aytib beradi, shuningdek, bizga jinoyat qilish uchun tayyorgarlik haqida batafsil ma'lumot beradi. O'quvchi butun vaqt davomida o'zini oqlashga bo'lgan vasvasasini kuzatadi va kimning oldida o'zini oqlamoqchi?- degan savol tug'iladi.

Faktlarni tasvirlashga kelsak, Klegg o'zining yoki boshqa odamlarning his-tuyg'ulari haqida sezilarli darajada sukut saqlaydi va diqqatini uning oldini olish uchun o'rnatadigan "xavfsizlik choralarini" tasvirlashga qaratadi.

Uning uchun yana ikkita voqeani eslatib o'tish joiz: birinchidan, Mirandani u bilan jinsiy aloqada bo'lishga undashga urinishi (C; 94. ff) Klegg uchun ularning munosabatlaridagi burilish nuqtasini anglatadi. Bu tom ma'noda hurmatini yo'qotib qo'yganligini va shu tariqa uni keyinchalik pornografik suratlariga tushishga majbur qilish qarorida oqlagan.

Ikkinchidan, u Mirandaning kasalligini noto'g'ri talqin qiladi, bu oddiy shamollash emas, uning o'limiga olib keladigan pnevmoniya bo'lib chiqadi. Uning o'limi bundan so'ng nima qilish kerakligi haqidagi strategiyalarni ishlab chiqish uchun yangi imkoniyat beradi va u rejalarini juda ko'p tafsilotlar bilan tasvirlaydi.

Boshqa tomondan, Mirandaning qamoqqa olinishi haqidagi hikoyasi Kleggdan nafratlanish va unga achinish o'rtasida bo'linib ketgan hissiy dilemmasini tasvirlashga qaratilgan. Miranda o'z kundaliklarini qamoqqa olinganining yettinchi kunida boshlaydi va Kleggdan farqli o'laroq, u o'quvchini texnik tafsilotlar bilan bezovta qilmaydi. Klegg misolida bo'lgani kabi, o'quvchi uning o'tmishi haqidagi ba'zi faktlar haqida ma'lumot oladi, ammo bu ikki rivoyat ortida yashiringan niyat butunlay boshqacha: Klegg hozirgi xatti-harakatlarini tushuntirish va oqlash uchun o'zining bolaligi haqida yozadi, Miranda esa o'zini shaxs sifatida tushunish uchun o'tmishini eslaydi va shuning uchun uning fikrlari yanada tiniqroq ko'rinadi.

Muayyan hikoya usullari va texnikasidan foydalanish bilan vakillik va uning siyosati tanqidi o'rtasidagi o'zaro ta'sir bu romanda juda murakkab bo'lganligi sababli, ikkala qahramonning taqdiriga oid bo'limlarni ko'rish mumkin.

Muayyan hikoya usullaridan foydalanish juda murakkab bo'lganligi sababli, ikkala qahramonning har biriga o'ziga xos bo'limlarni bag'ishlash maqsadga muvofiqdir. Mahbusni qanday saqlash kerakligi haqidagi qismi "Gestapo sirlari" ("The Secrets of the Gestapo") kitobidan olinganligini tan olganda, bu fikr nafaqat uni fashistik hokimiyat mafkurasi bilan bog'laydi, balki u harakat qilayotgan altruistik oqlanishni boshqalarni ishortirish uchun ham beradi: *"The first days I didn't want her to read about all the police were doing, and so on, because it would have only upset her. It was almost a kindness, as you might say"*. Garchi Mirandaning ta'riflari va munosabatlarining to'g'riligi uning zohiriy

snobbizmi asosida so'roq qilinishi mumkin bo'lsa-da, boshidanoq Klegg ikkalasining ma'naviy aybdor ekanligi aniq edi. Ikkalasi ham vakillik qobiliyatsizligi yoki har doim ham ularga real ko'rishga imkon bermaydigan ruhiy holatga duchor bo'lishsa-da, asosan, Klegg o'z rejalarining mohiyati va mazmunini real baholashda muammolarga duch keladi: *"I don't know why I said it. I knew really I could never let her go away. It wasn't just a barefaced lie, though. Often I did think she would go away when we agreed, a promise was a promise, etcetera"*.

Klegg vakillik qobiliyatsizligidan aziyat chekadi, u insonparvarlik tushunchalarini buzuvchi ma'nolar va noto'g'ri fikrlar bilan to'ldiradi. Mirandaning og'zini bog'lab, shunday deydi: *"It was very romantic, her head came just up to my shoulder"*. (C; 50)⁸³ Bu noto'g'ri identifikatsiya axloqiy tomondan ham sodir bo'ladi, Klegging nutqi uning qanday tushunchalar va ideallar o'zi uchun haqiqiy va nima universal ekanligini farqlay olmasligini ko'rsatadi. Olmosning eng xarakterli o'zgarishida Klegg o'zining nima qilishi kerakligini his qilayotgani va odatda tavsiya etiladigan narsa o'rtasidagi farqni xiralashtiradi: *"Perhaps I was overstrict, I erred on the strict side. But you had to be careful"* (C; 57, my emphasis)⁸⁴.

Shuni ham ko'rinib turibdiki, Klegging faktlarni ifodalashi va baholashi, ko'proq o'z maqsadlariga xizmat qiladi; Mirandani pornografik suratga tushishga majburlanganligi uchun javobgarlikdan qochishga urinar ekan, o'zining aybini yengillashtiradigan har qanday kichik vaziyatga murojaat qilishga urinadi. bu axloqiy bahsning achchiq parodiyasi bo'lishi mumkin: *"I never slept that night. I got in such a state. There were times I thought I would go down and give her the pad again and take other photos, it was as bad as that. I am not really that sort and I was only like it that night because of all that happened and the strain I was under. Also the champagne had a bad effect on me. And every thing she said. It was what they call a culmination of circumstances"*. (C; 9)

⁸³ "U juda romantik inson edi, uning boshi yelkamga yaqin keldi". (C; 50) (Tarjima bizniki)

⁸⁴ "Ehtimol, men haddan tashqari qattiqqo'llik qilgandirman, men qattiq xato qildim. Lekin siz, ehtiyot bo'lishingiz kerak edi" (C; 57) (Tarjima bizniki)

"Kolleksiyachi" obyektlarning tashqi ko'rinishini ularning ichki qiymatidan ko'ra ko'proq qadrlaydi: kapalak kolleksiyachilari ularning biologik funksiyasi bilan emas, balki ba'zi namunalarning go'zalligi bilan qiziqadi. Miranda bu mentalitetni bir vaqtning o'zida tirik va o'lik narsani xohlash sifatida ta'sirchan tavsiflaydi: *"I am one in a row of specimens. It's when I try to flutter out of line that he hates me. I'm meant to be dead, pinned, always the same, always beautiful. He knows that part of my beauty is being alive, but it's the dead me he wants. He wants me living-but-dead"*. (C; 203)⁸⁵ *"This corresponds to Clegg's own confession that it is mainly the outward and superficial qualities of his object Miranda that interest him: She smelt so nice I could have stood like that all the evening. It was like being in one of those adverts come to life"*. (C; 82)⁸⁶

"Kolleksiyachi" mentaliteti uning haqiqatni tahlil qilish usuliga mos keladi; Klegg ikki muhim voqega duch keldi (Mirandani u bilan jinsiy aloqada bo'lishga undashga urinish va kasal bo'lganida uning ezilishi), ammo u faqat ikkinchi voqeani haqiqiy deb hisoblaydi, chunki bu voqea uning o'zi yaratgan idealiga ko'proq mos keladi. Klegging nutqi shuni ko'rsatadiki, "Kolleksiyachi" mentaliteti odamlar ustidan hukmronlik qilish va ular ustidan hokimiyatga ega bo'lish istagi bilan chambarchas bog'liq: *"I don't know why I didn't go then, I tried, but I couldn't, I couldn't face the idea of not knowing how she was, of not being able to see her whenever I wanted. (C; 271, my emphasis) I couldn't do anything, I wanted her to live so, and I couldn't risk getting help, I was beaten, anyone would have seen it. All those days I knew I would never love another the same. There was only Miranda for ever. I knew it then"*. (C; 273)⁸⁷

⁸⁵ "Men namunalilar qatoridaman. U mendan nafratlanadi. Men har doim bir xil, har doim go'zal bo'lishga uringanman. U go'zalligimning bir qismi tirik ekanligini biladi, lekin u meni o'lmasligimni xohlaydi. U mening yashashimni xohlaydi, lekin afsus..." (C; 203) (Tarjima bizniki)

⁸⁶ "Bu Klegging e'tirofiga to'g'ri keladi, uni asosan uning "obyekti" Mirandaning tashqi va yuzaki fazilatlari qiziqtiradi: "U shunchalik yoqimli hidlar chiqaradi, butun oqshom shu holatda turishga rozi edim. O'sha sahnalardan birida xuddi jonlangandek edi". (C; 82) (Tarjima bizniki)

⁸⁷ "O'shanda nega bormaganimni bilmayman, harakat qildim, lekin qilolmadim, uning holidan xabarim yo'q, qachon xohlasam, ko'ra olmayman degan fikrga duch keldim. (C; 271) Men hech narsa qila olmadim, men uning shunday bo'lardi. Shu kunlarda men boshqasini hech qachon sevmaganimni tushundim. Faqat Miranda abadiy bor edi. Men buni o'shanda bildim". (C; 273) (Tarjima bizniki)

Shunday qilib, uning sevgi konsepsiyasi hukmronlik qilish istagi bilan tuzilgan va shuning uchun vakillik siyosatining eng aniq namunasidir: uning ta'riflari tashqi dunyo haqida hech qanday fakti ochib bermaydi, aksincha, bizga uning psixologik tuzilishi haqida aytib beradi.

Bir qarashda Klegg, haqiqatan ham, hozirgi romanning axloqiy yirtqich hayvoni ekanligi va uning qilgan ishini oqlashga bo'lgan say-harakatlari oxir-oqibatda faqat uning egoist motivlarini ochib berishi aniq ko'rinib-da, muallifning ham o'ziga xos maqsadi bor, uning muallifi Kleggni oqlaganga o'xshaydi. Axir, uning beg'ubor bolaligiga katta stress tushadi, hayotining mazmuni o'zgarib ketadi. Roman uni ijobiy asoslab bermasdan, hech bo'lmaganda uning bolaligidagi ba'zi qayg'uli voqealarni eslatib o'tadi, ularni Klegg nazorat qila olmaydigan omillar sifatida tavsiflash mumkin (uning yetim qolishi, xolasi, singlisi Meybel yordamida uyushtirgan psixologik daxshatlar). Bundan tashqari, har qanday yagona talqinga ko'ra, Kleggning o'zi axloqiy jihatdan ayblanuvchi tomon bo'lib. Miranda ham vakillik siyosatiga bo'ysunishi kerak edi, uning snobbizmi haqida keyingi bo'limga izoh beriladi.

Bundan tashqari, (Klegg tomonidan aytilgan) taklif ham borki, agar ularda vositalar va imkoniyatlar bo'lsa, uning qilgan ishini ko'proq odamlar qilishlari mumkin edi. Ushbu kontekstda Klegg lotereyada g'alaba qozonganligi sababli imkoniyatga ega ekanligi juda muhimdir. Bu uning xatti-harakatini oqlash uchun emas, balki roman oxirida nima uchun voqealar shunday tugashini tushuntirishdan boshqa narsa emas edi. Mirandani bo'lajak mehmoni Marian bilan taqqoslab, Klegg uning sobiq "muvaffaqiyatsizligi"ni Mirandadan ajratib turuvchi ijtimoiy chegara bilan bog'liq deb biladi:

U Mirandadek go'zal emas, albatta, u oddiy do'kondor qizi, lekin bu mening xatoyim edi, juda yuqori maqsadni ko'zlaganman, men hech qachon shunga o'xshash odamdan xohlagan narsamni ololmasligimni ko'rgan bo'lardim.

*"I ought to have got someone who would respect me more. Someone ordinary I could teach". (C: 282)**

Aytganimdek, uning xatti-harakati uchun asos bo'lishdan yiroq, bu sharhlar Klegg va Miranda tegishli bo'lgan turli ijtimoiy qatlamlarga qarshi chiqishdan iborat romanning kichik mavzularidan biriga ishora qiladi. Ularning ijtimoiy kelib chiqishi tildan foydalanishning o'ziga xos usullarida namoyon bo'lsa-da, uni tushunish uchun boshqasining dunyosiga kirishga (hatto lingvistik jihatdan ham) asosiy qobiliyatsizlik (shuningdek, iroda yo'qligi) ham mavjud.

Miranda haqida gapirganda, biz quyidagilarni aytishimiz mumkin: Klegg - bu romanning axloqiy jihatdan tanqid qilinadigan tomoni, uning qahramoni Miranda ekanligi ajablanarli emas. Ammo Klegg misolida bo'lgani kabi, bu birinchi qarashda shubhali va muhim jihatlarga putur yetkazadigan xarakteristikadir. Kleggning Mirandaning snobbizmi haqidagi birinchi izohi, albatta, uni bir necha kun oldin qo'lga olgan odam tomonidan aytilishi, o'rsiz bo'lsa-da, argumentining ikkinchi qismi (quyidagi iqtibosdagi kursiv bilan) bizga Miranda haqida nimadir aytadi. *"She wasn't la-di-da, like many, but it was there all the same. You could see it when she got sarcastic and impatient with me because I couldn't explain myself or I did things wrong. Stop thinking about class, she'd say. Like a rich man telling a poor man to stop thinking about money". (C: 41)*

Kleggning nutqi uning manfaatlaridan kelib chiqqan holda tuzilgani aniq bo'lganidek, Miranda ham o'zi kabi bir xil ijtimoiy qatlamdan bo'lmagan odamning nuqtayi nazarini qabul qila olmasligi aniq. Metanasr rivoyatda aytilganidek, u o'zining yuqori aql-zakovati tufayli Klegga nisbatan otalik munosabatini his qiladi va shu bilan o'zini aqlli odamlar jamoasiga mansub deb hisoblaydiganlardan aqlsizlik yoki axmoqlikni istisno qilish, aqldan kuch sifatida foydalanish, xiyonat qilishni misol qilib ko'rsatadi, bu fikrni Foucault (1973) aniqlagan va tahlil qilgan.

* "Meni ko'proq hurmat qiladigan odam bo'lishi kerak. Oddiy odamlardek menga ko'proq o'rgatishi kerak." (C: 282) (Tarjima bizniki)

Garchi biz Mirandaning zohiriy snobbizmini va uning Klegg bilan aloqasida bo'lgan otalik munosabatini tanqid qilishimiz mumkin bo'lsa-da, bu mumkin bo'lgan yagona talqin emas. Biz uning Klegg o'z hayotini ekzistensializm yo'nalishi bo'yicha o'zgartirishi haqidagi talabini izohlashimiz mumkin. Biz bu yerda ekzistensialistik talqinlarning tuzilishini izohlashga urinmaymiz, shuni aytish mumkinki, ko'pchilik tanqidchilar Kleggni umidsiz shaxs sifatida ko'rishadi, uning uchun shaxsiy xususiyatlarga erishish deyarli mumkin emas, lekin bu imkoniyat Miranda uchun ochiqdir. Uning umri snobbizmi tufayli garovga qo'yilgan, ammo oxir-oqibat bunga erishib bo'lmaydi, chunki u uzoq yashamaydi. Shunday qilib, u haqiqiy qarorlar qabul qilish uchun zarur bo'lgan qobiliyatga ega: boshqa odamlar kabi o'z hayotida nima noto'g'ri ekanligini ham aniqlay oladi: *"You have money - as a matter of fact, you aren't stupid, you could become whatever you liked. Only you've got to shake off the past. You've got to kill your aunt and the house you lived in and the people you lived with. You've got to be a new human being"*. (C; 76)⁸⁹

Boshqa tomondan, u o'zining sobiq sevgilisi, rassom G.P. kolleksiyachi mentalitetining yana bir namunasi ekanligini bilganida (Vudkok (Woodcock) 1984-yilda ta'kidlaganidek; 34 f.), u ham shunday bo'lganini tushunadi. U Kleggning mulki bilan chegaralanib qolganda, vaziyatni o'zgartira olmaydi. U o'zini oddiygina G.P. tomonidan ma'qullangan lavozimlarni egallab olgani uchun qoralaydi. Shu bilan birga, o'zining snobbizmini yengishga qodir emasdek tuyuladi. Boshqa tomondan, Klegg haqiqatan ham unga o'zini undan ustun his qilish uchun barcha asoslarni beradi va shuning uchun ham uning haqiqiy shaxs sifatidagi pozitsiyasi shubha ostiga olinadi: *"He makes me change, he makes me want to dance around him, bewilder him, dazzle him, dumbfound him. He's so slow, so un imaginative, so lifeless. Like zinc white. I see it's a sort of tyranny he has over me. He forces me to be changeable, to act. To show off."*

⁸⁹ "Sizning pulingiz bor - aslida siz axmoq emassiz, o'zingizga yoqqan narsani olishingiz mumkin. Faqat o'tmishni silkitib tashlashingiz kerak. Siz bilan birga yashagan odamlarni ham o'ldirishingiz kerak. Siz yangi odam bo'lishingiz kerak". (C; 76) (Tarjima bizniki)

The hateful tyranny of weak people. G.P. said it once. The ordinary man is the curse of civilization". (C; 127)⁹⁰

I'm so superior to him. I know this sounds wickedly conceited. But I am. And so it's Ladymont and Boadicea and noblesse oblige all over again. I fell I've got to show him how decent human beings live and behave". (C; 130)⁹¹

Kleggdan farqli o'laroq, Miranda bunday o'yinlarni, hatto o'z xohish-istaklari va intilishlarini tahlil qilishda ham juda yaxshi biladi (uning snobbizmiga qaramay). "Oddiy odam"dan jirkanishini bildirar ekan, u bu jirkanchlik ko'p jihatdan go'yoki yuqori ijtimoiy qatlamlarda uzoq bo'lish istagidan kelib chiqqanligini tushunadi. Vakillik siyosatidan xabardor bo'lish, shuningdek, uni Kleggning pastligini va uning taxminiy "tushuntirishlari" orqasida yashiringan o'zini oqlash istagini tan olishga majbur qiladi. Klegg va Mirandaning tegishli hissalarida qo'llaniladigan hikoya qilish texnikasi nafaqat nutq darajasida, balki boshqa jihatlarida ham namoyon bo'ladi, Kleggni umumiy ma'lumotga ega bo'lmagan ishchilar sinfiga, Mirandani esa yuqori ijtimoiy qatlamlar bilan bog'laydi. Hozirgi sharoitda asarning yozuvchi va o'quvchi an'analari bir-biriga mos keladigan, begonalar uchun mo'ljallanmagan kundalik roman janrida yozilganligi muhimdir. Bu yerda muhim narsa shundaki, bu shakl Mirandaga Kleggni haqorat qilish va masxara qilish imkonini beradi, chunki u uning kundaligidagi nutqiga munosabat bildira olmaydi. Bir vaqtning o'zida uning shaxsiy kamchiliklari va noto'g'ri fikrlarini ko'rish mumkin.

Klegg uchun hikoyaning yagona maqsadi uning nima bo'lganini tushuntirish qobiliyatidir (va u har doim "oqlash" pozitsiyasida "tushuntirish" dan foydalanadi). "Men har doim ma'lum bo'lishdan nafratlanganman, nima uchunligini bilmayman,

⁹⁰ "U meni o'zgartirishga majbur qiladi, uning atrofida raqsga tushishga, hayratga solishga, ko'zlarini qamashtirishga va lol qoldirishga majbur qiladi. U juda yumshoq, xayolsiz, jonsiz inson. Ko'ryapmanki, bu uning menga nisbatan o'ziga xos zulmidir. U meni o'zgartirishga harakat qildi. O'zini ko'rsatish uchun zaif odamlarga nafratli zulmini namoyish etdi". (C; 127) (Tarjima bizniki)

⁹¹ "Men undan ustun bo'lishga harakat qildim. Bildimki, bu manmanlikdek tuyuladi. Ladymont va Boadicea va zodagonlar yana bir bor tushuntirishga urinishdi. Men kutdim, ammo insonlar qanday yaxshi yashashi va o'zini tutishi kerakligini ko'rsatishim uchun yetarlicha asos bo'ldi". (C; 130) (Tarjima bizniki)

men har doim tushuntirishga harakat qilganman, men tushuntirish uchun hikoyalar o'ylab topishni nazarda tutyapman". (C; 32)

Bu yondashuv kolleksioner tafakkur tarzini aks ettiradi, holbuki Miranda uchun estetik qadriyatlar, shaxsiy erkinlik va chinakamlilik ancha muhimroqdir. Biroq har ikkala qahramon ham o'z manfaatlari va e'tiqodlari ta'sirida voqelikni idrok etishni buzadi. Masalan, og'ir betob Miranda haqida so'zlar ckan, Klegg shunday deydi: "Bu mening aybim emas edi. Nahotki u tushunmasa, men uning tashqi qiyofasiga oshiq bo'lganimni? Menga u shunchaki shamollagandek tuyuldi" (C; 110). O'quvchi bu baho uning Mirandani saqlab qolish istagi bilan bog'liqmi yoki yo'qmi, shubhasiz, aniq paranoyya tufaylimi, aniqlashi qiyin edi, u o'zining retrospektiv hisobini yozgan vaqtda Klegg va Mirandaning tegishli hisoblarini vakillik siyosati jarayonlariga o'xshash tarzda tuzadigan yana ikkita metanarrativ vujudga keldi.

Yuqorida aytib o'tilganidek, Klegging tili sovuq va hissiy mazmundan mahrum va bu, albatta, u ko'rsatadigan kolleksiyachi mentaliteti bilan bog'liq. Boshqa tomondan, Miranda "Qayta siyosati" haqida juda ongli va hayotga nisbatan estetik munosabatni qabul qiladi (bu ekzistensialistik nuqtayi nazardan, uning haqiqiyliги belgisi sifatida ko'rilishi mumkin) va aldaganini ijobiy tan oladi. Uning kundaligidagi dialoglarning ba'zi qismlarida quyidagi fikrlarni uchratish mumkin: "(I'm cheating, I didn't stay all these things - but I'm going to write what I want to say as well as what I did)". (C; 133)⁹²

Ko'rib turganimizdek, Faulz vakillik siyosatini tilning rasmiy darajasida ham amalga oshirishga juda ehtiyotkorlik bilan harakat qiladi, bu bilan o'zining "Kolleksiyachi" asarini eng qat'iy realizmda yozganligi haqidagi bayonotini e'lon qiladi. Bu ikki asosiy belgilar tildan foydalanish usullarini tashkil etishga (va ayniqsa, Klegging grammatika qoidalarini buzishiga) tegishli bo'lishi mumkin, ammo mazmun darajasida realizmda ekanligi shubhali bo'lib qolmoqda. Miranda qamoqqa olinganida uni o'rab turgan voqelik tez orada u eslay oladigan yagona

⁹² "(Men yolg'on gapiryapman, men bularning hammasini aytmadim - lekin men aytmog'chi bo'lgan narsani va qilgan ishimni yozmoqchiman xolos)". (C; 133) (Tarjima bizniki)

haqiqatga aylanishi va shu bilan boshqa voqeliklarni yo'ldan siqib chiqarishi xavfini juda yaxshi biladi. U G.P. haqida o'ylab, bu xavfga qarshi turishga harakat qiladi: aslida u bilan birga bo'lmagan, lekin qaysidir ma'noda uning uchun Kleggdan ko'ra ko'proq haqiqiy mavjudlikdir, lekin boshqa tomondan, Klegg hayotining so'nggi ikki oyidagi haqiqatidir: "His inhibition. It's absurd. I talked to him as if he could easily be normal. As if he wasn't a maniac keeping me prisoner here. But a nice young man who wanted a bit of chivvying from a jolly girl-friend. It's because I never see anyone else. He becomes the norm. I forget to compare". (C; 189)

Oxirgi nuqta sifatida shuni ta'kidlash mumkinki, nafaqat romanning ikki qahramonini tasvirlash va qanday hodisalar yashirinishini aniqlash, balki nima sababdan muammolarga duch kelishlari haqida tafsilotlarni bayon qilish kerak. Butun roman davomida Mirandaning o'limi uchun Klegg ma'naviy javobgarlikni o'z zimmasiga olishi aniq bo'lsa-da, o'quvchi Miranda aynan nima uchun vafot etganini bilmaydi: ehtimol, u unga berayotgan uyqu tabletkalarining dozasini oshirib yuborgandir, lekin ishonchimiz komil emas, o'quvchi sifatida biz shunchaki bilmaymiz: "I never had a worse night, it was so terrible I can't describe it. She couldn't sleep. I gave her as many sleeping tablets as I dared but they seemed to have no effect, she would doze off a little while and then she would be in a state again, trying to get out of bed (once she did before I could get to her and fell to the floor)". (C; 267)⁹³

Faulzning "Kolleksiyachi" asari yana bir bor sheriklik va tanqidiy munosabatni qabul qiladi: antiqahramonni ba'zida aniqlash mumkin bo'lsa-da, roman qahramonining xarakteri ochib berilishi kerak. Adabiy modernizm qiyin bo'lgan qahramonni o'qishning identifikatsiyalash strategiyalaridan himoya sifatida (badiiy asarning mavqeyini to'liq ochib berish uchun) prognoz qilgan bo'lsa, adabiy postmodernizm identifikatsiyalash strategiyalarini mana shu tarzda qo'llaydi. Bu

⁹³ "Men hech qachon kechani bunday yomon o'tkazmagan edim, bu shunchalik dahshatli ediki, buni tasvirlab bo'lmaydi. U uxlay olmadi, men unga uyqu tabletkalarini berishga jur'at qildim, lekin ularning hech qanday ta'siri yo'qdek edi, u biroz uxlab qoldi, ammo u yana jon holatda to'shakdan turishga harakat qildi". (C; 267) (Tarjima bizniki)

strategiyalar hech bo'lmaganda u yerda bəgunohlikni yo'qotganiga shubha qoldirmaydi. Natijada, o'quvchi asosiy qahramonlarning dastlabki bahosini nominal qiymatida qabul qiladimi yoki yo'qmi, o'zi fikrlashi kerak.

6- jadval.

Jon Faulzning "Kolleksiyachi" asarida shaxs tushunchasi

Ko'rinish	Frederik Klegg	Miranda Grey
Obsession va izolyatsiya	O'zining obsession tabiati bilan xarakterlangan Klegging Mirandaga qaramligi yolg'izlik va nazorat qilish istagidan kelib chiqadi.	Klegging obsessioniga qarama-qarshi bo'lgan kuchli o'zligini va qarshilik hissin o'zida mujassam etgan.
Ratsionalizatsiya va aldanish	O'zining zo'ravon haqiqatini yashirib, sevgi va himoya qilish orqali, aldanishlari sabab o'z harakatlarini oqlaydi.	Asirlikda bo'lishiga qaramay, o'zligini saqlab qoladi, o'zining chidamliligi va qat'iyatini namoyish etadi.
Psixologik murakkablik	Ichki monologlar zaiflik va tahdidni ochib beradi, xarakterining ikki tomonlamaligini ta'kidlaydi.	Qo'rquv va zaiflikni boshdan kechiradi, bu izolyatsiyaning psixologik zo'riqlashini aks ettiradi.
Qarshilik va o'ziga xoslik	Boshqalarni egalik qilish kerak bo'lgan narsa sifatida ko'radi, haqiqiy insoniy aloqaga ega emas.	Murakkab shaxsni ifodalovchi zo'ravon vaziyatda agentlikni saqlab qolish uchun kurashadi.
Qo'rquv va zaiflik	Aldanishi uning ishonchsizligi va yolg'izligini yengish mexanizmi bo'lib xizmat qiladi.	Asirligi unga muloqotda hissiy notinchlikka qarshi turishga majbur qiladi.
Aloqani mustahkamlash	Uning nazoratidagi ehtiyoji har qanday haqiqiy hissiy aloqani qoplaydi.	Kleggni qanday qilib nazorat qilish uchun manipulyatsiya qilishga urinish, uning aloqa hissidagi istagini aks ettiradi.
Kuch dinamikasi	Miranda avtonomiyasi bilan to'qnashuvlarda hukmronlik qilishning obsession ehtiyoji.	Klegging boshqaruviga qarshilikni bildiradi, munosabatlardagi kuchning murakkabligini ko'rsatadi.
Atrof-muhitning ta'siri	Ko'rinish va ijtimoiy izolyatsiya uning munosabatlarga nisbatan buzilgan nuqtayi nazarini shakllantiradi.	Uning tajribasi va ta'limi kontekstning shaxsiyatga ta'sirini ta'kidlab, chidamliligini bildiradi.

Tarixiy metanasr sifatida roman memuar, realizm janrlari aralashmasi kabi xususiyatlarni o'z ichiga oladi, mavzuvii darajada fashizm mafkurasi

va Darvin nazariyasiga, ekzistensializm va psixopatning xatti-harakatiga qaratilgan asar hisoblanadi.

Voqelikni murakkabliklari va qahramonlar harakatlarining axloqiy oqibatlariga qarshi turishga chorlash orqali Faulz ekzistensialistik fikr bilan rezonanslashadigan, erkinlik, aloqa va o'z-o'zini yaratish tabiati haqida mulohaza yuritishni taklif qiladigan roman yaratadi. Jon Faulz "Kolleksiyachi" asarida Frederik Klegg va Miranda Grey obrazlari orqali shaxs tushunchasini chuqur o'rganadi. Obsession, kuch va shaxsiyat uchun kurash mavzularini o'rganish orqali Faulz inson tabiatining nozik portretini taqdim etadi. Klegging patologik obsession holati va Mirandaning chidamli ruhi o'rtasidagi o'zaro ta'sir shaxsiyatning murakkabliklarini va shaxslararo dinamikaning chuqur ta'sirini yoritishga xizmat qiladi. Oxir oqibat, roman o'quvchilarni inson ruhiyatining qorong'u tomonlari hamda o'ziga xoslikni ichki va tashqi kuchlar ta'sirida shakllantirish usullari haqida fikr yuritishga chorlaydi.

2.2. "Afsungar" romanida ijodkorning mafkuraviy erkinligi masalasi

Jon Faulzning "Afsungar" asari murakkab va jumboqli roman bo'lib, oson tasniflashga qarshi turadi. Bu asarda psixologik triller, falsafiy izlanish va metanasriy jumboq hammasi birlashgan. Romanda Yunonistonning Phraxos orolida bo'lib o'tgan voqea tasvirlangan, unda o'qituvchilik kasbini egallagan, o'zini schrgar deb da'vo qilgan - Moris Konchis ismli badavlat, eksentrik odam tomonidan uyushtirilgan bir qator sirli va syurreal voqealarga aralashib qolgan yoshgina ingliz yigiti Nikolay Urfe haqida hikoya qilingan.

"Afsungar"ning asosiy mavzularidan biri bu shaxsiyatni o'rganish va o'z-o'zini kashf qilishdir. Nikolay bosh qahramon sifatida, o'z e'tiqodlari, in'ikoslari va haqiqat tuyg'usini shubha ostiga qo'yib, o'zgaruvchan sayohatni boshdan kechiradi. Faulz inson tabiatining murakkabliklari va o'ziga xosligining ravonligini o'rganadi, haqiqat va illyuziya, aktuallik va tasavvur o'rtasidagi chegaralarni xiralashtiradi. Roman o'quvchini shaxsiyatning tabiati va shaxsiy

tajribalarning haqiqiylikiga shubha qilishga chaqiradi.⁹⁴ Ijodkor shaxsiyati barcha zamonlarda e'tibor markazida bo'lgan. Ijodkor obrazi, uning atrofida sodir bo'layotgan voqealar talqini orqali davrning ijtimoiy-madaniy holati, zamon kishilari ruhiyatidagi evrilishlar, istibdodning xalqimiz ma'naviy qiyofasiga ta'siri kabi muammolar ochib berilgan.

Romandagi yana bir muhim mavzu bu kuch-qudrat ta'siri va odamlarni manipulyatsiya qilishdir. Konchisning xarakteri orqali Faulz haqiqat va yolg'on o'rtasidagi chegaralarni yo'qotib, boshqalar ustidan nazoratni amalga oshirish usullarini o'rganadi. Konchis qo'g'irchoqboz rolini o'ynaydi, u Nikolayning o'zini va dunyoni idrok etishiga qarshi turish uchun bir qator psixologik o'yinlar va manipulyatsiyalarni boshqaradi. Bu mavzu hokimiyatning tabiati, manipulyatsiya etikasi va inson ruhiyatining zaifligi haqida savollar tug'diradi.

Bundan tashqari, "Afsungar" o'zining murakkab hikoya tuzilishi bilan mashhur. Faulz noaniqlik va beqarorlik tuyg'usini keltirib chiqaradigan turli xil hikoya usullarini qo'llaydi, jumladan, bir nechta yakunlar, o'zgaruvchan istiqbollar va metanasriy elementlar. Roman doimiy ravishda o'quvchining taxminlari va umidlarini shubha ostiga qo'yadi, haqiqat va fantastika o'rtasidagi chegaralarni yo'qotadi. Faulz o'quvchini matn bilan faol shug'ullanishga taklif qiladi, hikoya qilish tabiati esa o'quvchining ma'noni yaratishdagi rolini shubha ostiga qo'yadi.

"Afsungar" o'zining murakkabligi va noaniqligi sababli maqtovg'a ham, tanqidga ham sazovor bo'ldi. Ba'zi o'quvchilar romanning murakkab syujetligini, psixologik chuqurligini va mulohazalarining falsafiyligini qadrlashadi. Ular hikoyaning qatlamlarini ochish va uning ramziyligini talqin qilishdan zavqlanishadi. Boshqalar esa, romanni labirint tabiati, haddan tashqari introspeksiya va qarorning yetishmasligi uchun tanqid qilishdi.

Umuman olganda, "Afsungar" o'ziga xoslik, kuch va voqelik tabiati mavzularini o'rganuvchi hamda kitobxonni o'ylantiruvchi asardir. U o'quvchining

⁹⁴ Герфизде М. А. Экзистенциальная свобода Николаса Урфе - главного героя романа Джона Фаулза "Волк" / М. А. Герфизде С. А. Кадиева Н. М. Дашдмирова. - Текст : непосредственный // - Молодой ученый. 2023. № 4 (451) - С. 472-474. - URL: <https://moluch.ru/archive/451/99542/> (murojaat sanasi: 05.08.2024).

taxminlarini shubha ostiga qo'yadi, faol ishtirok etish va talqin qilishni talab qiladi. Faulzning psixologik taranglik, falsafiy izlanish va hikoya eksperimentlarini mohirona uyg'unlashtirishi "Afsungar"ni postmodern adabiyot sohasida juda ta'sirli va mustahkam romanga aylantirdi.

Jon Faulzning "Afsungar" romani metanasr elementlarini o'zida mujassam etgan roman hisoblanadi. U bir nechta metanasriy elementlarni o'z ichiga oladi, bular: hikoyaning g'ayrioddiy tabiati hamda hikoya qilishning o'ziga e'tiborni qaratadigan usullaridir. Romandagi metanasriy elementlar:

1. Asarda bir nechta xotimalarning mavjudligi. "Afsungar" ikki xil yakun bilan mashhur. Faulz o'quvchiga qaysi yakunni "haqiqiy" deb topishiga hal qilish imkonini taqdim etadi va o'quvchining asar talqinidagi rolini oshiradi.

2. O'zgaruvchan roviylar. Roman turli xil hikoya nuqtayi nazarlari, shu jumladan, Nikolayning birinchi shaxs sifatidagi hikoyasi, shuningdek, uchinchi shaxsning hamma narsani biluvchi hikoyasi o'rtasida almashadi. Hikoya ovozinig ishonchligi va subyektivligiga shubha qildiradi.

3. O'z-refleksiv sharh: Faulz hikoya doirasidagi o'z-o'zini anglashga doir fikrlarni bayon qiladi, bu yerda qahramonlarning o'zlari hikoya qilish tabiati va muallifning rolini muhokama qiladilar. Masalan, Nikolay yozish harakati va o'z tajribasini so'z bilan ifodalashning qiyinchiliklari haqida fikr yuritadi. Bu epizodlar hikoyaning badiiyligi va uning ortidagi ijodiy jarayonga e'tiborni qaratadi.

4. Allyuziyalar. Faulzning romani boshqa adabiy asarlarga oid havolalarni o'z ichiga oladi, masalan, Shekspirning "Bo'ron", T.S.Eliotning "Hech kimsasiz makon" va boshqalar. Ushbu tashbehtar matnlararo havola bo'lib xizmat qiladi, bu esa o'quvchini "Afsungar" va boshqa badiiy asarlar o'rtasidagi aloqalarni ko'rib chiqishga chorlaydi va romanning adabiy an'anadagi individuallik xususiyatini ta'kidlaydi.

5. O'zgaruvchan kompozitsiya. Ba'zida hikoyachi bevosita o'quvchiga murojaat qilib, to'rtinchi devorni buzib, hikoya qilishning sun'iyligini tan oladi.

Ushbu bosqinlar uzluksiz hikoya illyuziyasini buzadi. o'quvchiga ma'noni qurishda faol ishtirokchi sifatidagi rolini eslatadi.

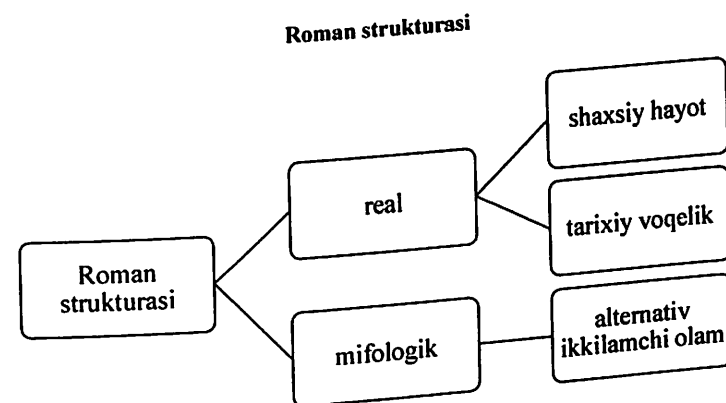
"Afsungar"dagi ushbu metanasr elementlar romanning umumiy noaniqlik tuyg'usiga hissa qo'shadi, o'quvchining umidlarini shubha ostiga qo'yadi, ularni hikoya qilish tabiati, haqiqat, voqelik va mualliflik murakkabliklarini ko'rib chiqishga taklif qiladi. Faulz ushbu usullardan fantastika hamda haqiqat o'rtasidagi chegaralarni yo'q qilish uchun foydalanadi, bu esa o'quvchilarni hikoya bilan tanqidiy shug'ullanishga va hikoya qurilishining tabiati haqida o'ylashga undaydi.

Jon Faulzning "Afsungar" asari o'z-o'zini aks ettiruvchi sharhlarning bir nechta misollarini o'z ichiga oladi, bu yerda romandagi qahramonlar hikoya qilish tabiati va muallifning roli haqida o'ylashadi. Roman davomida bosh qahramon Nikolay o'z boshidan kechirganlarini yozma ravishda yozib olishga urinishlari haqida fikr yuritadi. U o'z fikrlari, his-tuyg'ularining murakkabligi va ravonligini, so'zlar orqali yetkazishdagi qiyinchiliklarni tan oladi. Chunonchi, u o'ylaydi: "Tushunmaganimni qanday tasvirlay olaman?... Men bu ertakning hikoyachisiman, hammasi shu" (5-bob). Bu lahzalar tilning chegaralanganligini va hikoya qilishning subyektiv xususiyatini ta'kidlaydi. Romandagi sirli shaxs – Moris Konchis hikoyalarni manipulyatsiya qiladi, haqiqat va fantastika o'rtasidagi chegaralarni xiralashtiradi. U Nikolayga voqealarning turli xil versiyalarini taqdim etadi va ataylab hikoyalar tuzayotganini tan oladi. Misol uchun, Konchis shunday deydi: "Men fantastika xudosiman, ko'ryapsizmi? Bu yerda o'rganayotgan narsangiz fantastika san'atidir" (71-bob). Ushbu o'z-o'zini aks ettiruvchi sharh hikoyaning tabiatiga va muallif – o'quvchi o'rtasidagi kuch dinamikasiga e'tiborni tortadi. Muallif ovozi kiritilishi. Faulz vaqti-vaqti bilan hikoyaga o'z ovozini kiritadi, to'g'ridan-to'g'ri o'quvchiga murojaat qiladi va yozma harakatni sharhlaydi. Misol uchun, 55-bobning boshida Faulz hikoyani quyidagi bayonot bilan to'xtatadi: "Men qisqacha gapiraman. Oxirigacha shoshilish vaqti keldi". Muallif ovozining bunday kirib kelishi uzluksiz hikoya illyuziyasini buzadi va o'quvchiga hikoya qilish jarayonining sun'iylikini eslatadi. Muallifning roli haqida fikr yuritiladi. Romandagi turli personajlar muallifning roli va o'z ijodi

ustidan qanday kuchga ega ekanligi haqida fikr yuritadilar. Misol uchun, Nikolay shunday deb o'ylaydi: "Nima uchun muallif o'zi o'ylagan narsadan ko'ra, aytgani uchun ko'proq javobgar bo'lishi kerak?" (55-bob). Bu lahzalar o'quvchini muallif hamda o'quvchi o'rtasidagi munosabat, hikoya qilish etikasi va mualliflar o'z hikoyalarini qay darajada shakllantirishi haqida fikr yuritishga undaydi.

"Afsungar"dagi o'z-o'zini aks ettiruvchi sharhlarning bunday holatlari romanning metanasriy tabiatiga hissa qo'shadi, o'quvchilarni hikoya qurishning murakkabligi va hikoya qilishning subyektiv tabiati haqida fikr yuritishga taklif qiladi. Faulz voqelik va fantastika o'rtasidagi chegaralarni yo'qotadi, o'quvchining taxminlarini shubha ostiga qo'yadi, o'quvchining hikoya bilan faol ishtirok etish va talqin qilishdagi rolini ta'kidlaydi.

7- jadval.

"Afsungar"da Moris Konchis sirli va manipulyativ xarakterli, haqiqatan ham Nikolay Urfening voqelikni idrok etishiga qarshi turish uchun hikoyalarni manipulyatsiya qilishning turli holatlarida ishtirok etadi:

1. Omadli yolg'on: Konchis Nikolayni chalg'itish uchun murakkab yolg'on va senariylarni tuzadi. U xayoliy personajlarni yaratadi, tarixiy jonlantirishlarni sahnalashtiradi, Nikolayga bir qator jumboq va qarama-qarshi tajribalarni taqdim etadi. Ushbu manipulyatsiyalar haqiqat va fantastika o'rtasidagi chegaralarni

yo'qotadi, bu esa Nikolay uchun nima haqiqat va nima Konchis hikoyasining bir qismi ekanligi haqida mavhumlik tug'diradi.

2. "Xudo o'yinlari": Konchis Nikolayni "xudo o'yini" deb ataydigan narsa bilan tanishtiradi. Ushbu psixologik o'yin Nikolayning his-tuyg'ularini, e'tiqodlarini va idroklarini manipulyatsiya qilishni o'z ichiga oladi, unga diqqat bilan tayyorlangan hikoyalar va ssenariylarni taqdim etadi. Konchis ushbu rivoyatlarda bir nechta personajlar rolini o'ynaydi, haqiqat va fantastika o'rtasidagi chegaralarni yo'qotadi, Nikolayning doimiy ravishda voqealarni o'zi tushunishini taxmin qiladi va shubha ostiga qo'yadi.

3. G'oyib bo'lish sahnasi: Romanning bir nuqtasida Konchis o'zining g'oyib bo'lishini sahnalashtiradi. Bu g'oyib bo'lish Nikolayning qiziqishini kuchaytiradi, uni haqiqatni ochish uchun izlanishga boshlaydi. Biroq, keyinchalik, Konchis yana paydo bo'lib, uning g'oyib bo'lishi Nikolayning idrokini manipulyatsiya qilish va taxminlariga qarshi chiqish uchun mo'ljallangan navbatdagi uydirma ekanligini ochib beradi.

4. Niqoblardan foydalanish: Konchis Nikolayni yanada chalkashtirib yuborish uchun niqoblardan foydalanadi. Ushbu jismoniy o'zgarishlar noaniqlik tuyg'usini va hikoya ichidagi shaxsiyatlarning xiralashishini kuchaytiradi. Niqoblar voqelik asosida qurilgan bo'lib, shaxsiy o'ziga xosliklarning ramziga aylanadi.

5. Vahiyatlar va teskari o'zgarishlar: Roman davomida Konchis Nikolayga voqealar haqidagi tushunchasini shubha ostiga qo'yadigan vahiy va teskari narsalarni taqdim etadi. U Nikolayga ishonadi, shaxsiy hikoyalari bilan o'rtoqlashadi, keyin esa ularga zid keladi yoki rad etadi, Nikolay nimaga ishonishni bilmaydi. Ushbu hikoya o'zgarishlari va manipulyatsiyalar Nikolayni muvozanatdan chiqaradi, uning talqini va haqiqatni tushunishiga shubha tug'diradi.

Rivoyatlarning bu manipulyatsiyalari orqali Moris Konchis Nikolayning haqiqat tuyg'usini beqarorlashtirishga, uning his-tuyg'ularini nazorat qilishga, e'tiqodlariga qarshi chiqishga intiladi. Ushbu manipulyatsiyalarning maqsadi Nikolayni o'z cheklovleri hamda voqeligining qurilgan tabiatiga qarshi turishga majburlash, introspeksiya va o'z-o'zini kashf qilishni qo'zg'atishdir. Konchisning

manipulyatsiyalari oxir-oqibat Nikolayning shaxsiy o'zgarishi, uning haqiqiylik va o'zini o'zi anglash uchun izlanishida katalizator bo'lib xizmat qiladi.

Jon Faulzning "Afsungar" asari turli xil ramzlarni o'z ichiga oladi, bu romanga mazmuniy chuqurlik va ma'no qatlamlarini qo'shadi.

Labirint "Afsungar"da takrorlanuvchi ramz bo'lib, voqelikning murakkab va chalkash tabiatini ifodalaydi. U Nikolayning murakkab psixologik va ekzistensial sayohati uchun metafora bo'lib xizmat qiladi. Labirint u duch keladigan qiyinchiliklar va illyuziyalarni, shuningdek, o'z-o'zini bilish va tushunishni izlashni anglatadi.

Niqoblar romanda muhim rol o'ynaydi va odamlarning jamiyatda kiyadigan niqoblarini ramziy tasvirlaydi. Ular odamlar tomonidan qabul qilingan turli xil shaxslar, ular ishlatadigan aldashlar, haqiqiy shaxsiyatlarining yashirin tomonlarini ifodalaydi. Maskalar, shuningdek, voqelikning yashirin tabiatini ko'rsatadi, chunki qahramonlar, jumladan, Moris Konchis turli xil o'ziga xoslik va rollar orqasida yashirinadi.

Afsungar obrazi. Moris Konchisning o'zi sehr, sir va manipulyatsiya bilan bog'liq bo'lgan sehrgar ramzini o'zida mujassam etgan. Afsungar kuch, nazorat va aldash qobiliyatini ifodalaydi. Konchisning sehrgar roli Nikolayga taqdim etgan qiyinchiliklar va sinovlarni, shuningdek, kuch dinamikasini va manipulyatsiya tabiatini o'rganishni anglatadi.

Suv va mulohazalar roman davomida takrorlanib turadigan motivlar bo'lib, o'z-o'zini mulohaza yuritish va haqiqatni izlash ramzidir. Suv ongsiz ongning chuqurligini va o'zlikning yashirin tomonlarini ifodalaydi. Suvdagi mulohazalar o'z-o'zini tekshirish va ichki dunyosini o'rganish uchun metafora bo'lib xizmat qiladi.

Mifologik va Injilga oid intertekstning majudligi: "Afsungar" ramziy ahamiyatga ega bo'lgan turli mifologik va Injil havolalarini o'z ichiga oladi. Masalan, xudolarga qarshi chiqqan va buning uchun azob chekkan Prometeyning hikoyasi Nikolayning isyonkor tabiati va o'z-o'zini kashf qilish sari sayohatini

aks ettiradi. Bu ishoralar ma'no qatlamlarini qo'shib, romanning tematik izlanishlarini boyitadi.

Romandagi ilonlar vasvasa, bilim va o'zgarish timsoli sifatida namoyon bo'ladi. Ular istak kuchlarini, shahvoniylikni va inson tabiatining qorong'u tomonlarini ifodalaydi. Ilonlar, shuningdek, eski terining to'kilishini shaxsiy o'sish va yangilanish potensialini uyg'otadi.

"Afsungar"dagi bu ramzlar romanning boy va murakkab gobeleniga hissa qo'shib, o'quvchilarni ma'no qatlamlari va talqin qilish imkoniyatlarini chuqur o'rganishga chorlaydi. Ular o'zlik, haqiqat, kuch va voqelik tabiati kabi mavzularni chuqurroq o'rganishni, hikoyaga ramziylik va metaforik rezonans elementini qo'shishni ta'minlaydi.

Jon Faulz "Afsungar" asarida hikoyaning tematik chuqurligini ochib berish maqsadida qo'shimcha badiiy-tasviriy strategiyalardan keng foydalangan. Masalan, Odam Ato va Momo Havo motivi – Nikolay va Alison o'rtasidagi munosabatlarda ko'rinadi va u Injildagi Odam Ato va Momo Havo haqidagi hikoyani eslatadi. Nikolay dastlab Alisonning beg'uborligi va go'zalligiga jalb qilinadi, bu Adan bog'idagi Odam Atoning Momo Havoga bo'lgan qiziqishiga o'xshashdir. Konchis Nikolayga turli sinovlar va illyuziyalarni taqdim etadi, uning axloqiy va psixologik chegaralarini sinab ko'radi. Momo Havoning ilon bilan to'qnashuvi singari, Nikolay ham Konchisning hiyla-nayranglariga aldانب qoladi va o'z tanlovining oqibatlarini o'zi bartaraf etishi kerak bo'ladi. Grek xudolaridan olov o'g'irlagani uchun azob chekkan Prometeyning hikoyasi "Afsungar"da tematik jihatdan aks-sado beradi. Prometey xudolarning hokimiyatiga qarshi chiqdi va buning natijasida abadiy jazoga tortildi. Xuddi shunday, Nikolay ham jamiyatga qarshi isyon ko'taradi va shaxsiy sinovlar, qiyinchiliklarga duch keladi. Prometey afsonasi romandagi qo'zg'olon, jazo va shaxsiy o'zgarishlarni o'rganishga hissa qo'shadi. Buyuk toshqin hikoyasi: Faulz Bibliyadagi Buyuk toshqin haqidagi hikoyadan ba'zi havoalarni o'z ichiga oladi. Nikolay bo'ron paytida kichik orolda qolib ketganida, u o'z holatini Nuh va kemanding ahvoliga o'xshatadi. Ushbu ma'lumot yolg'izlik tuyg'usini, omon

qolishni va qo'zg'olon davridan keyin qayta tug'ilish yoki yangilanish potensialini ta'kidlaydi. Shu bilan birga, Faulz butun roman davomida jannat bog'i bilan bog'liq tasvirlardan foydalanadi. Hikoyaning katta qismi sodir bo'lgan Yunonistondagi Phraxos orolining ta'rifi: yam-yashil o'simliklar, tabiiy go'zallik va pastoral osoyishtalik hissi bilan jannatga o'xshash muhitni uyg'otadi. Bu tasvir begunohlikni, vasvasani va jannatni yo'qotishni o'rganishga yordam beradi.

"Afsungar"dagi bu bibliyaviy ishoralar ma'no va rezonans qatlamlarini qo'shish uchun tanish hikoyalar va arxetiplarga asoslanib, romanning tematik izlanishlarini chuqurlashtiradi. Ular o'quvchining hikoyaga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi, shuningdek, insonning ahvoli, axloqi, inson tabiatining murakkab tomonlarini talqin qilish va mulohaza yuritish imkoniyatini beradi.

Asardagi suv toshqini haqidagi rivoyatga havola bir necha jihatdan izolyatsiya va qayta tug'ilish mavzulariga yordam beradi: tashqi dunyodan yakkalanish, psixologik yakkalanish, poklanish va qayta tug'ilish motivi. Injildagi toshqin hikoyasi, ko'pincha, poklanish va qayta tug'ilish g'oyasi bilan bog'liq. "Afsungar"da bo'ron va izolyatsiya qilingan orol muhitini metaforik nuqtayi nazardan qarash mumkin. Nikolay o'z cheklovlariga qarshi turishga, ichki jinlarga duch kelishga va shaxsiy o'zgarish jarayonini boshdan kechirishga majbur bo'ladi. U boshdan kechirgan izolyatsiya va g'alayon o'z-o'zini aks ettirish, o'sish va uning shaxsiyati va dunyoqarashining potentsiali qayta tug'ilishi uchun katalizator bo'lib xizmat qiladi. Ramziy yangilanish: Bibliyadagi suv toshqini haqidagi hikoya ko'pincha ilohiy hukm va keyingi yangilanish ramzi sifatida talqin qilinadi. Xuddi shunday, "Afsungar"da, Nikolay duch kelgan izolyatsiya va qiyinchiliklar uni o'z e'tiqodlari, qadriyatlari va harakatlarini qayta ko'rib chiqishga olib keladi. To'fon tasviri sinovlar va yolg'izlik orqali Nikolayning shaxsiy yangilanish imkoniyati va tajribadan yangi nuqtayi nazar va o'zini chuqurroq anglash imkoniyatiga ega ekanligi haqidagi fikrni mustahkamlaydi.

Injildagi suv toshqini haqidagi hikoyaga asoslanib, Faulz "Afsungar" hikoyasiga izolyatsiya va qayta tug'ilish mavzularini to'qiydi. Yakkalanish bosh qahramon duch keladigan psixologik va hissiy qiyinchiliklarni kuchaytirishga

xizmat qiladi, qayta tug'ilishga ishora esa o'zgarish va shaxsiy o'sish imkoniyatini beradi. Bu mavzular romandagi o'ziga xoslik, o'z-o'zini kashf etish va insoniy holatning murakkabliklarini o'rganishga yordam beradi.

Ushbu misollar "Afsungar"dagi suv toshqini tasvirlari shaxsiy yangilanish va o'zgarishni qanday anglatishini ko'rsatadi. To'fon bosh qahramonning o'z-o'zini kashf etishi, poklanishi va yangi, chinakam borliqda paydo bo'lishi sayohati uchun metaforik katalizator bo'lib xizmat qiladi.

Nikolayning "Afsungar"dagi sinovlari va qiyinchiliklari uning shaxsiy yangilanish jarayonida muhim rol o'ynaydi. Bu tajribalar uning o'zgarishiga qanday hissa qo'shganiga misollar:

Illyuziyalar va yolg'onlarga qarshi turish: Roman davomida Nikolay Moris Konchis tomonidan uyushtirilgan bir qator murakkab illyuziyalar va aldashlarga duchor bo'ladi. Bu sinovlar Nikolayni o'z his-tuyg'ularini shubha ostiga qo'yishga, o'z illyuziyalariga qarshi turishga, tushunchasining cheklovlariga qarshi turishga majbur qiladi. Nikolay bu illyuziyalarga yuzma-yuz duch kelib, uning dunyoqarashini shakllantirgan yolg'on va o'zini-o'zi aldash qatlamlarini yo'q qila boshlaydi, bu esa, haqiqatni yanada aniqroq ko'rish imkonini beradi.

Shaxsning murakkabligini o'rganish: Nikolay roman davomida o'ziga xoslik va o'zini o'zi kashf qilish masalalari bilan kurashadi. U duch keladigan qiyinchiliklar uni o'zining kimligi haqidagi taxminlari va oldindan o'ylangan fikrlariga qarshi turishga majbur qiladi. U duch keladigan turli rollar va niqoblar orqali o'z shaxsiyatining haqiqiylikini shubha ostiga olishga va o'zining ko'p qirrali tabiatini o'rganishga undaydi. Bu kashfiyot uning asl mohiyatini chuqurroq tushunishga va o'zini yanada ishonchli his qilishga olib keladi.

Shaxsiy va axloqiy dilemmalarga qarshi turish: Nikolay roman davomida bir qator axloqiy va shaxsiy dilemmalar bilan taqdim etiladi, uning qadriyatlarini sinab ko'radi, uni o'zining axloqiy kompasiga qarshi turishga majbur qiladi. Bu dilemmalar uni o'z e'tiqodlarini tekshirishga, o'z qarashlariga qarshi turishga va qiyin tanlovlar qilishga undaydi. Ushbu qiyinchiliklar orqali Nikolay

o'z qadriyatlarini aniqroq tushunadi va yanada mustahkam axloqiy poydevor yaratishga kirishadi.

Zaiflik va hissiy o'sishni qamrab olish: Nikolay Konchis tomonidan tashkil etilgan sinovlarni o'tkazar ekan, u qayta-qayta o'zining hissiy zaifliklariga duch keladi. U sevgi, yo'qotish, xiyonat va tartibsizlikni boshdan kechiradi, bularning barchasi uning hissiy o'sishiga yordam beradi. Ushbu tajribalar unga chuqurroq his-tuyg'ulari bilan bog'lanishga, hissiy to'siqlarni yo'q qilishga va ko'proq qobiliyatni rivojlantirishga imkon beradi.

2.3. "Qurtquloq" romanida shaxs, ijtimoiy meyorlar va ratsionallik

"Qurtquloq" – Jon Faulz tomonidan yozilgan va 1985-yilda nashr etilgan tarixiy sirli roman. Romanda 1736-yil Angliyada bo'lib, qishloq bo'ylab sayohat qilayotgan bir guruh sayohatchilarning sarguzashtlari haqida so'z boradi. Hikoya kichik ingliz qishlog'iga yo'l olgan bir guruh sayohatchilar bilan bog'liq sirli va tashvishli voqea bilan boshlanadi. Syujetning markazida Rebekka ismli yosh ayol siymosi bo'lib, u bir qator syurreal va xavotirli voqealarga aralashib qoladi. Roman sirli va jumboqli voqea bilan boshlanadi: "Qurtquloq" nomi bilan mashhur bo'lgan yosh ayol bir guruh odamlar bilan sayohat qilayotganda topiladi va u qayg'uga duchor bo'ladi. Sayohatchilar oliyjanob zodagon, fohisha, kvaker va shifokordan iborat. Birgalikda sayohat qilishligi jarayonida ular missiyasining asl mohiyati asta-sekin ochiladi. Sayohat davom etar ekan, roman din, axloq, aql va xurofot o'rtasidagi to'qnashuv kabi mavzularga taqaladi. Qahramonlar o'zlarining e'tiqodlari, motivlari bilan kurashadilar, ularning o'zaro munosabatlari guruh ichidagi kuch dinamikasini va keskinlikni ochib beradi. Asar, shuningdek, XVIII asr Angliyasining qattiq sinfiy tuzilishi va ijtimoiy normalarini tasvirlaydigan ijtimoiy va tarixiy kontekstni o'z ichiga oladi.

"Qurtquloq"ning markaziy jihatlaridan biri haqiqatni o'rganishdir. Roman haqiqat va fantastika o'rtasidagi chegarani yo'qotib, o'quvchiga nima haqiqat va nima xayolda ekanligini idrok etishini qiyinlashtiradigan mavhumlik yaratadi. Faulz hikoyaning ba'zi jihatlarini talqin qilish uchun ochiq qoldiradi, o'quvchini faol

talqin va spekulatsiya jarayoniga taklif qiladi. Umuman olganda, roman sirli, tarixiy, fantastika va psixologik izlanish elementlarini o'zida mujassam etgan murakkab va o'ylantiruvchi romandir. Roman o'zining ko'p qatlamli hikoya tuzilishi va tematik teranligi orqali o'zlik, axloq va haqiqat tabiati masalalariga chuqurroq kirib boradi. Bu o'quvchilarni, ularning taxminlarini shubha ostiga qo'yadi va kitobxonlarni XVIII asr Angliyasi bo'ylab jozibali sayohatga jalb qiladi.

Jon Faulzning "Qurtquloq" romani bir nechta asosiy mavzularni o'rganadi: Sir va mavhumlik – roman bir guruh shaxslar bilan sayohat qilgan yosh ayol haqida, qurt bilan bog'liq sirli voqea atrofida sodir bo'ladi. Hikoyada mavhumlik tuyg'usini keltirib chiqaradigan ko'plab istiqbollar va hikoya usullari ko'rsatib beriladi. Sir mavzusi hikoyaga singib ketgan, chunki voqeaning asl mohiyati va qahramonlarning motivlari tushunarsiz bo'lib, talqin qilish uchun joy qoldiradi.

Haqiqat va idrok – haqiqat tabiati va idrokning subyektivligini chuqur o'rganadi. Faulz voqeani turli nuqtayi nazardan taqdim etish orqali obyektiv voqelik g'oyasini shubha ostiga qo'yadi, ularning har biri voqealarning har xil versiyasini taklif qiladi. Romanda xotiraning ishonchliligi, shaxsiy qarama-qarshiliklarning ta'siri va haqiqatni ochishda inson tushunchasining cheklanganligi haqida savollar tug'iladi.

Din va axloq – roman diniy e'tiqodlar, axloq qoidalari va jamiyat meyorlari o'rtasidagi to'qnashuvni o'rganadi. Qahramonlar turli e'tiqodlaridan kelib chiqadigan keskinlik va mojarolarni namoyon etishadi. Faulz dinning shaxsiy axloqqa, ijtimoiy iyerarxiyaga va ruhiy haqiqatga intilishga ta'sirini tahlil qiladi.

Quadrat va zulm – "Qurtquloq" romani o'zining tarixiy kontekstida kuch dinamikasi va zulmga murojaat qiladi. XVIII asrda Angliyaning qattiq sinfiy tuzilishi tasvirlangan, qahramonlar turli ijtimoiy sinflar va hokimiyat pozitsiyalarini ifodalaydi. Roman hokimiyat qanday qo'llanilayotgani, suiiste'mol qilinishi va unga qarshi kurash olib borilishini o'rganib, jamiyatdagi tengsizlik va adolatsizliklarga oydinlik kiritadi.

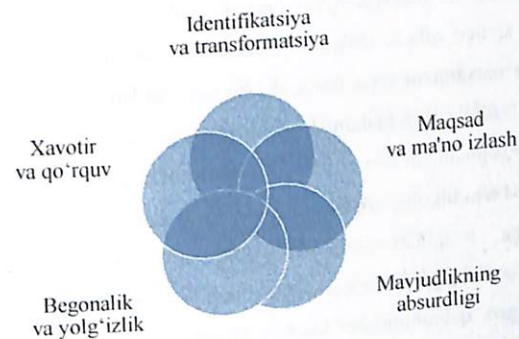
Xurofotga qarshi ratsionallik – Faulz "Qurtquloq" asarida aql va xurofot o'rtasidagi to'qnashuvni ko'rib chiqadi. Romanda ma'rifatparvarlik g'oyalari,

ratsionallik, ilmiy taraqqiyot o'rtasidagi ziddiyat hamda xurofot va mantiqsiz e'tiqodlarning davom etishi o'rganiladi. Qahramonlarning aql va e'tiqodga bo'lgan munosabati, shuningdek, g'ayritabiiy narsalar bilan to'qnashuvi ushbu tematik izlanishni aks ettiradi.

Gender va o'ziga xoslik – romanda gender rollari va o'ziga xoslik ko'rib chiqiladi. Ayol qahramoni, "qurt" o'z harakatlari va tanlovlari orqali jamiyatning umidlari va an'anaviy gender rollarini shubha ostiga qo'yadi. Faulz XVIII asrda ayollarga qo'yilgan cheklavlarni o'rganadi va gender o'ziga xosligi hamda erkaklar va ayollar o'rtasidagi kuch dinamikasi haqida savollar tug'diradi.

8- jadval.

Jon Faulzning "Qurtquloq" ("The Maggot") asaridagi ekzistensial mavzular

Jon Faulzning "Qurtquloq" ("The Maggot") asari – bu murakkab hikoya bo'lib, uning hikoya chizig'i ekzistensial mavzularni murakkab tarzda o'rganadi. Roman o'zlik va o'zgarish, begonalashish va yolg'izlik, maqsad va ma'no izlash, tashvish va qo'rquv, borliqning bema'niligi haqidagi chuqur savollarni o'rganib, insoniy holatga urg'u beradi. Faulz o'z qahramonlari va ularning tajribalari orqali o'quvchilarni befarq koinotdagi hayot bilan birga keladigan asosiy tashvishlarga qarshi turishga chorlaydi.

Begonalik va yolg'izlik – "Qurtquloq" ("The Maggot")ning eng ko'zga ko'ringan ekzistensial mavzularidan biri, uning qahramonlari tomonidan boshdan kechirilgan begonalashish hissi. Roman bir-biridan va atrofdagi dunyodan uzilib qolgan odamlarni tasvirlaydi. Misol uchun, hikoyachi o'zining izolyatsiyasi haqida o'ylaydi: "Men o'zimni hech qachon ko'ra olmaydigan odamlar qurshovida, soyalar olamida bo'lgandek his qildim" ⁹⁵ (b. 84). Bu chuqur yolg'izlik tuyg'usi qahramonlarning xatti-harakatlari, fikrlarini shakllantiradi, ularning dushmanlik va yoqimsiz his qiladigan haqiqatda mazmunli aloqalarni o'rnatish uchun kurashini ta'kidlaydi.

Ma'noni qidirish. Begonalashtirish mavzusi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ma'noni qidirishni o'rganishdir. Hikoya davomida qahramonlar ko'pincha o'zlarining mavjudlik maqsadi va harakatlarining ahamiyatini shubha ostiga qo'yadilar. Mo'jizaviy joyga ziyorat qilish ularning ma'no izlashlari uchun metafora bo'lib xizmat qiladi. Qahramonlardan biri achchiq ohangda so'raydi: "Agar biz izlagan narsamizni topa olmasak, bu sayohatdan nima foyda?" (39-bet). Ushbu so'rov tasdiqlash va tushunish uchun kurashni qamrab oladi, bu odamlar tartibsizlik sharoitida ahamiyat izlash uchun qancha vaqt ketishini aks ettiradi.

Mavjudlikning absurdligi. Bema'nilik mavzusi "Qurtquloq" ("The Maggot") matosiga to'qilgan, chunki qahramonlar o'z hayotlarining tasodifiyligi va ma'nosizligiga duch kelishadi. Faulz voqealar aniq mantiqiy asoslarsiz sodir bo'ladigan, qahramonlarni kuchsiz va ahamiyatsiz his qiladigan dunyoni taqdim etadi. Misol uchun, Qurtquloq paydo bo'lganda, bir qahramon: "Uning mavjudligi bizning hayotimizga ma'no kiritishga urinishlarimizni masxara qilganday tuyuldi" (127-bet). Bu lahzada hayot oxir-oqibatda o'ziga xos maqsaddan mahrum bo'lishi mumkinligi haqidagi ekzistensial tushunchani ta'kidlaydi va qahramonlarning umidsizlik tuyg'ularini kuchaytiradi.

Xavotir va qo'rquv. Faulz ekzistensial amalga oshirish bilan birga keladigan tashvish va qo'rquvni samarali tarzda yetkazadi. Qahramonlar, ko'pincha, kelajak hayoti haqidagi noaniqlik bilan azoblanishadi, natijada qo'rquv hissiyotlari ularning

o'zaro munosabatlariga kirib boradi. Qahramonlardan biri noliydi: "Noma'lum kelajakning og'irligi meni bosib, qochib qutula olmaydigan qo'rquv hissini to'ldirdi" (159-bet). Bu his-tuyg'u ekzistensial tashvishlarning psixologik yuk sifatida namoyon bo'lishini ko'rsatadi, bu esa ma'no izlashni yanada dahshatli qiladi.

Transformatsiya va identifikatsiya. Transformatsiya – "Qurtquloq" ("The Maggot")dagi yana bir asosiy ekzistensial mavzu. Qahramonlarning Qurtquloq bilan uchrashishi ularning shaxsiyati va dunyoqarashida chuqur o'zgarishlarga olib keladi. Ular o'zlarining qo'rquvlari va istaklari bilan to'qnash kelganlarida, o'z e'tiqodlarini qayta ko'rib chiqishga majbur bo'lishadi. Qahramon: "Men o'ylagandek emasman; bu sayohat men borligini bilmagan qatlamlarni ochib berdi" (245-bet). Ushbu o'zgarish o'ziga xoslikning ravonligi haqidagi ekzistensialistik g'oyalarni va odamlar doimo o'zlarining tajribalari orqali shakllantirilishi haqidagi tushunchalarni aks ettiradi.

Jon Faulzning "Qurtquloq" ("The Maggot") asari inson tajribasi bilan chuqur aks-sado beradigan ekzistensial mavzularning boy tadqiqidir. Begonalashish, ma'no izlash, absurdlik, tashvish va o'zgarishni tekshirish orqali roman o'quvchilarni mavjudlikning asosiy savollari bilan shug'ullanishga taklif qiladi. Faulz insoniy holatning murakkabliklarini mohirona yo'naltiradi, bu esa o'ziga xoslik tabiati va oldindan aytib bo'lmaydigan dunyoda ma'no topishdagi qiyinchiliklar haqida fikr yuritishga undaydi. Oxir oqibat, "Qurtquloq" insoniyatning tushunish va bog'lanishga bo'lgan intilishlarini aniqlashda davom etuvchi ekzistensial dilemmalar haqida o'tkir meditatsiya bo'lib xizmat qiladi.

Faulz "Qurtquloq" asarida turli e'tiqod tizimlari o'rtaqidagi to'qnashuvni va bu e'tiqodlarning qahramonlar va ularning harakatlariga ta'sirini o'rganib, din va axloq mavzularini tahlil qiladi. Romanda din va axloqni tadqiq qilishning asosiy jihatlari:

Diniy xilma-xillik – "Qurtquloq" romanidagi qahramonlar turli diniy kelib chiqishi, jumladan, kvakerizm va anglikanizmdan kelib chiqqan. Faulz ularning diniy e'tiqodlari, nuqtayi nazarlari, qadriyatlarini va xatti-harakatlarini qanday

⁹⁵ Fowles J. The Maggot. London: — Jonathan Cape, 1985. — B. 127.

shakllantirishni tadqiq qiladi. Turli xil diniy qarashlar tufayli yuzaga keladigan keskinlik va nizolar ularning o'zaro munosabatlarining murakkabligiga yordam beradi.

Axloqiy dilemmalar – roman qahramonlari duch keladigan turli axloqiy dilemmalarni taqdim etadi. Ularning xatti-harakatlari, qarorlariga ularning shaxsiy axloqiy qoidalari va diniy e'tiqodlari ta'sir qiladi. Faulz o'quvchilar axloqining tabiati, axloqiy meyorlarning nisbiyligi va axloqiy tanlovlarning oqibatlarini shubha ostiga qo'yadi.

Ikkiyuzlamachilik – Faulz diniy muassasalarda, diniy shaxslar orasida mavjud bo'lishi mumkin bo'lgan ikkiyuzlamachilikni ta'kidlaydi. U e'tiqodlar va haqiqiy xatti-harakatlar o'rtasidagi tafovutni, inson tabiatiga xos bo'lgan kamchiliklar va qarama-qarshiliklarni ochib beradi.

Ma'naviyat va ma'rifat – "Qurtquloq" qahramonlarning ma'naviy haqiqat va ma'rifat izlashlarini o'rganadi. Masalan, Quaker xarakteri ma'naviyatga nisbatan mistik va ichki yo'naltirilgan yondashuvni ifodalaydi, boshqalari esa ko'proq an'anaviy va institutsionallashtirilgan din shakllariga amal qilishlari mumkin. Faulz ruhiy kechinmalarning tabiati, diniy institutlarning asosiligi va shaxsiy transsendensiyaga intilish haqida savollar tug'diradi.

Diniy dilemma va fikr erkinligi – Faulz diniy dogma bilan fikr va so'z erkinligi o'rtasidagi ziddiyatni ko'rib chiqadi. Qahramonlar o'zlarining diniy e'tiqodlari va ular bilan birga keladigan ijtimoiy umidlar tomonidan qo'yilgan cheklovlar bilan kurashadilar. Roman o'quvchilarni diniy pravoslavlikning chegaralari, e'tiqod va axloq masalalarida individual avtonomiyaning ahamiyatini ko'rib chiqishga chaqiradi.

Ushbu mavzularni o'rganish orqali Faulz o'quvchilarni diniy e'tiqodlar, axloqiy tanlovlar, shaxsiy e'tiqodlar va ijtimoiy meyorlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikning murakkabligini chuqurroq o'rganishga undaydi. Roman diniy e'tiqodning tabiati, axloqning inson xatti-harakatlaridagi o'rni va turli e'tiqod tizimlari kesishganda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan nizolar haqida fikr yuritishga taklif qiladi.

"Qurtquloq" falsafasi Jon Faulzning kengroq adabiy va falsafiy tashvishlarini aks ettiradi. Roman ekzistensial savollarni o'rganadi, an'anaviy hikoya konvensiyalariga qarshi chiqadi va o'quvchilarning haqiqat, voqelik va inson tabiati haqidagi taxminlarini shubha ostiga qo'yadi. Roman asosidagi falsafaning asosiy jihatlari quyidagilardir:

Ekzistensializm – "Qurtquloq" ekzistensialistik falsafaning elementlarini o'z ichiga oladi, u bema'ni hamda noaniq dunyoda individual erkinlik, mas'uliyat va ma'no izlashni ta'kidlaydi. Romandagi qahramonlar o'zlarining mavjudliklari, tanlovlari va inson tajribasining o'ziga xos noaniqligi bilan kurashadilar.

Subyektivlik va idrok – Faulz inson idrokining subyektivligini va tushunishning cheklanishini so'roq qiladi. Romanning hikoya tuzilishi, uning ko'p nuqtayi nazarlari va parcha-parcha hikoyalari bilan obyektiv haqiqat tushunchasini shubha ostiga qo'yadi. Faulzning ta'kidlashicha, haqiqat subektivdir va u shaxsiy qarashlar, xotiralar, talqinlar ta'sirida namoyon bo'ladi.

Metaadabiyot va rivoyat dekonstruksiyasi – "Qurtquloq" asari metanasriy elementlari bilan mashhur bo'lib, konstruksiyasini o'z-o'zidan aks ettiradi va an'anaviy rivoyat konvensiyalariga qarshi chiqadi. Faulz chiziqli hikoya qilish qoidasini buzadi, turli hikoya nuqtayi nazarlari bilan o'ynaydi, haqiqat va fantastika o'rtasidagi chegaralarni xiralashtiradi. Ushbu yondashuv hikoyaning tuzilgan tabiatini ko'rsatadi, o'quvchilarni o'qish va talqin qilish harakati bilan tanqidiy munosabatda bo'lishga undaydi.

Axloqiy relativizm – Faulz axloqiy qadriyatlarning nisbiyligini va axloqiy qarorlar qabul qilishning murakkabligini o'rganadi. Qahramonlarning xatti-harakatlari ularning individual axloqiy kodekslari, diniy e'tiqodlari va jamiyat meyorlari asosida shakllanib, axloqning subektiv mohiyatini ko'rsatib beradi. Faulz o'quvchilarni qat'iy axloqiy meyorlarga shubha qilish va axloqiy tanlovlarning ko'p qirrali tabiatini ko'rib chiqishga taklif qiladi.

Haqiqatning xayoliy tabiati – roman haqiqat tushunchasiga obyektiv va erishish mumkin bo'lgan tushuncha sifatida e'tiroz bildiradi. Faulz haqiqatni tushunib bo'lmaydigan, ko'p qirrali, shaxsiy nuqtayi nazar va talqinlar bilan

shakllantirilishini taklif qiladi. "Qurtquloq"ning hikoyaviy noaniqligi va ochiq tabiati Faulzning haqiqat, fantastika va inson idroki o'rtasidagi murakkab munosabatlarni o'rganishini aks ettiradi.

Shunday qilib, J. Faulz romanlari qahramonlar psixologiyasini chuqur o'rganish, an'anaviy hikoya uslublari bilan tajriba o'tkazish hamda ekzistensial va falsafiy masalalarga murojaat etish mahoratini namoyon qiladi. Bu asarlar o'quvchini fikr yuritishga va borliqning asosiy savollariga javob izlashga undaydi.

Ikkinchi bob bo'yicha xulosalar

Mazkur bobda Jon Faulzning falsafiy-detektiv romanlarida, jumladan, "Kolleksiyachi" romanida mazmuniy va badiiy-g'oyaviy elementlar, "Afsungar" romanida shaxsiyatning g'ayriinsoniylik xususiyatlari tasviri hamda ijodkorning mafkuraviy erkinligi masalasini ifodalashda namoyon bo'lganligi aniqlandi. "Kolleksiyachi" (1963) ijtimoiy jihatdan noqulay va introvert – Frederik Klegg haqida hikoya qiladi, u Miranda Grey ismli yosh san'at talabasiga oshiq bo'lib qoladi. Havaskor kapalak kollektori – Klegg Mirandani o'g'irlab ketishga va uni yerto'lasida asirlikda saqlashga qaror qiladi. Roman ikki qismdan iborat bo'lib, birinchi qism Klegg tomonidan, ikkinchi qism esa Mirandaning kundalik yozuvlari asosida hikoya qilinadi. Hikoya davom etar ekan, Klegg va Miranda o'rtasidagi munosabat o'zgarib, psixologik murakkabliklarni keltirib chiqaradi. Klegging Mirandani o'g'irlab ketish sabablari o'rganiladi. Mirandaning qochishga urinishlari, uni asir olgan odamni tushunishga harakat qilishlari kundalik yozuvlari orqali namoyon bo'ladi.

"Afsungar" (1965) yunon orollaridan birida o'qituvchilik lavozimini egallagan yosh ingliz Nikolay Urfening hikoyasini davom ettiradi. Nikolay o'zini Moris Konchis ismli sirli shaxs tomonidan tashkil etilgan psixologik manipulyatsiya va murakkab o'yinlar tarmog'iga tortadi. Nikolay Konchisning murakkab sxemalariga aralashib qolganda, haqiqat va fantaziya o'zaro bog'lanadi va u haqiqatni o'z idrokiga shubha qiladi. Roman o'zlik, ekzistensializm, iroda erkinligi va voqelik tabiati mavzularini o'rganadi. Faulz illyuziya va voqelik o'rtasidagi

chegarani yo'qotib, an'anaviy bayon qilish uslubini qiyinlashtiradigan murakkab hikoyani to'qiydi. "Afsungar" o'zining murakkab syujeti, psixologik ma'no chuqurligi va falsafiy mulohazalari bilan mashhur asardir. U o'quvchilarning o'z-o'zini kashf qilishi, bilim cheklovlari va inson tajribasining murakkabliklarini o'rganadi.

Jon Faulzning "Qurtquloq" asari XVIII asrda Angliyada o'rnatilgan murakkab tarixiy sirdir. Roman haqiqat, idrok, din, kuch dinamikasi va gender identifikatori mavzularini tadqiq etadi, shu bilan birga, o'quvchining taxminlariga qarshi turadi. Faulz voqelik va tasavvur o'rtasidagi chegarani ataylab xiralashtiradi va hikoyaning ba'zi tomonlarini talqin qilish uchun ochiq qoldiradi. Hikoya mavhumlik bilan to'ldirilgan bo'lib, o'quvchilarni matn bilan faol shug'ullanishga va o'z xulosalarini chiqarishga taklif qiladi. Aslini olganda, "Qurtquloq" sirli, tarixiy, fantastika va psixologik izlanish elementlarini o'zida mujassam etgan o'ychan hamda murakkab romandir. U sir, haqiqat, kuch va o'ziga xoslik mavzularini o'rganadi, o'quvchilarni o'z taxminlarini shubha ostiga qo'yishga, hikoya qilish va talqin etishning murakkab tarmog'iga kirishga undaydi.

Faulz roman qahramonlarining chuqur psixologiyasini o'rganish, eksperimental rivoya, ekzistentsial va falsafiy mavzularni tahlil qilish qobiliyatini namoyish etadi. Bu romanlar o'quvchini mushohadaga chorlaydi, ko'pincha, o'quvchilarda kuch-qudrat tabiati, idrok va inson ruhiyatining nozik jihatlari haqida shubha uyg'otadi.

III BOB. ADIBNING "TARIXIYGRAFIK METANASR"IDA ONG – O'ZLIKNI ANGLASH MASALASI

3.1. "Fransuz leytenantining ayoli" romani neoviktorian tarixiy rakurs tasvirida

Ingliz adabiyotida postmodernizm oqimining o'zgacha yo'nalishi mavjud. Uning paydo bo'lishi XIX asr viktorian adabiyoti bilan bog'liq. Hozirgi adabiyot va adabiy tanqidda "Neo-Victorian", "Neovictorian", "antivictorian" atamallari keng qo'llanilmoqda. Bu atama birinchi marta Dana Shillerning "Neo-Viktorian romanida qutqarilgan o'tmish"⁹⁶ (1997) maqolasida paydo bo'lgan. Muallif uni postmodernistik an'ana silsilasida madaniy-tarixiy yondashuv bilan uyg'unlashtirilgan tarixiy roman sifatida belgilaydi va bu o'tmish zamonaviy voqealar ta'sirida qanday o'zgarib borayotganini kuzatish maqsadida o'tmishga murojaat qiladi. Tadqiqotlarda A. Byattning "Egalik", P. Akroydning "Chatterton", Faulzning "Fransuz leytenantining ayoli" (1969) va J. Risning "Antuanetta" ("Keng Sargasso dengizi", 1966) asarlarini Viktoriya davrini tasvirlagan dastlabki postmodern romanlar – ya'ni birinchi neoviktoriya romanlari, deb hisoblashadi. Bugungi kunda esa S. Uoters, P. Akroyd, A. Byatt, P. Keri, D. Lodj, C. Palliser, G. Swift, E. Tennant kabi zamonaviy ingliz yozuvchilarning asarlari ham neoviktoriya romanlari qatoriga kiritiladi. Jon Faulzning "Fransuz leytenantining ayoli" asari ham aynan neoviktoriya romanlari doirasida tahlil qilinadi. Adabiyotda neoviktorianizm namoyandalari XIX asr Viktoriya davriga xos bo'lgan ayollar va bolalar mavzularini, shuningdek, o'sha davrning ijtimoiy-siyosiy muhitini yangicha talqin etishga intilganlar⁹⁷.

⁹⁶ Shiller D. The Redemptive Past in the Neo-Victorian Novel. – Studies in The Novel, 1997. – P. 29, 539.

⁹⁷ Скороходько Ю.С. Неовикторианский роман как форма интертекстуального диалога с викторианством в английской литературе // Мировая литература на перекрестке культур и цивилизаций. S-viktorianstvom-v-angliyskoy-literature (murojaat sanasi: 13.06.2023); Кохан О.Н. История изучения неовикторианского романа в современном литературоведении // Инновационная наука. 2016. №12-4. literaturovedeni (murojaat sanasi: 13.06.2023).

Charlz Smitsonning Viktoriya davri elitasiga mansubligi va an'anaviy qadriyatlarga sodiqligi uning shaxsiy istaklari hamda erkinlikka intilishi bilan keskin ziddiyatga kiradi. Faulz bu obraz orqali o'zini anglash jarayoni naqadar murakkab hodisa ekanini, ayniqsa, u jamiyat bosimi ostida kechayotganida qanday sinovlarga duch kelishini yoritadi.

Postmodernning "What is the Neo-Victorian Novel?"⁹⁸ (Stephanie Caroll, 2015) asarida ushbu hodisaning bir qator ta'riflarini taklif qiladi. Biroq ko'pchilik olimlar bu atamani Miss Jessica Rose Miss neo-Viktorianizm – Viktoriya davri sharoitlarini ishlatadigan zamonaviy fantastika, ya'ni "is contemporary fiction that employs Victorian settings and/or styles to self-reflexively invoke the Victorian era for the present"⁹⁹ (2013), neoviktorianizmni "qasddan noto'g'ri o'qish, qayta qurish yoki qayta bunyod qilish" deb hisoblagan Elizabet bilan bir qatorda, o'n to'qqizinchi asrning janrlar va ommaviy axborot vositalari va hozirgi kungacha sahnalashtirilgan asarlarda (2012) va Luiza Xedli aytganidek, neoviktoriya fantastikasini "eng keng ma'noda zamonaviy fantastika"¹⁰⁰ deb ta'riflaydilar. Asar syujet tuzilishi yoki darajasida Viktoriya davri bilan shug'ullanadi (2010). Bu ham postmodern fantastikada qo'llaniladigan turli strategiyalar muammosi bilan bog'liq (Kochergina & Kozyreva, 2015). Heilmann va Levvelynning ta'sirchan ta'rifida neoviktorianizm "bir ma'noda o'z-o'zini ongli ravishda anglash hamda viktoriya davriga oid qayta talqin qilish, qayta kashf etish va qayta ko'rib chiqish" ko'rsatib berilgan.¹⁰¹

Adabiyotda, kinoda, televideniya yoki boshqa ommaviy axborot vositalarida bo'lsin, neoviktorianizm, odatda, o'n to'qqizinchi asrda o'rnatilgan tarixiy fantastika, bugungi kunning hech qanday ma'nosi yo'q voqealaridan na aql va na metafik maqsadlardan holi tasvirlanadi. Bu davrga kelib bir qancha

⁹⁸ Caroll S. What is The Neo-Victorian Novel? URL: <http://www.stephaniecarroll.net/2015/12/whatis-neo-victorian-novel.html> (date of access: 05.05.2021).

⁹⁹ Rose J. So what is neo-Victorianism? A Working Definition. Pastbooks. URL: <https://pastbooks.wordpress.com/2013/11/05/so-what-is-neo-victorianism/> (date of access: 05.05.2022).

¹⁰⁰ Hadley L. Neo-Victorian and Historical Narrative: The Victorians and Us. London: – Palgrave Macmillan, 2010. – P. 256.

¹⁰¹ Heilmann Ann and Mark Llewellyn. Neo-Victorianism: – The Victorians in the Twenty-First Century. 1999-2009 Houndmills Basingstoke: – Palgrave Macmillan, 2010.

yozuvchilar aynan shu davrni ko'rsatib berishga urinishgan hamda viktorian davriga xos bo'lgan mavzularni qayta yangicha talqinda tasvirlashga harakat qilishgan:

- 1) ayollar mavzusi;
- 2) bolalar mavzusi;
- 3) viktorian yozuvchilari va viktorian davrdagi ijtimoiy-siyosiy muhitning yangicha talqini.

"Fransuz leytenantining ayoli", shubhasiz, Faulzning tijorat jihatidan eng muvaffaqiyatli kitobi sanaladi. Birinchi bobda Layme Regis va uning Kobb porti tasvirlangan, unda uchta qahramon mavjud: Charlz Smitson, Ernestina Friman va Sara Vudraff. Charlz - o'rta yoshli bakalavr va havaskor paleontolog; Ernestina uning bo'lajak xotini bo'lib, uni xolasi bilan bir necha kun o'tkazishga olib kelgan. Ushbu qiziqarli uchrashuv haqida fikr yuritar ekan, hikoyachi Charlzning hayotga bo'lgan qarashi va 1867-yilga xos bo'lgan munosabati haqida, vaqti-vaqti bilan 1967-yil bilan taqqoslangan holda sharhlay boshlaydi.

Birinchidan, bu davrda ayollar obrazi asosiy mavzuga aylangan, ya'ni ba'zi asarlar orqali ayollar timsoli va o'sha davr yuqori sinf xonimlarining mavqeyi, past tabaqa ayollarining kamsitilishi neoviktoriya davrining quyidagi to'rtta romanida aks ettirilgan:

- Sara Uotersning "Velvetga teginish" ("Tipping the Velvet", 1998);
 - Belinda Starlingning "The Journal of Dora Damage" (2006);
 - Jude Morganning "Sharlotta va Emili: Brontesning romani" ("Emily and Charlotte, a novel about the Brontë sisters", 2010);
 - A. Byattning "Egalik: Romantika" ("Possession: A Romance", 1990) asari.
- Har bir romanning tahlili uch qismga bo'lingan, ular ayollarning muallifligi, avtobiografiyasi, jinsi, shuningdek, mustaqilligi va erkinligiga qaratilgan. Bu bo'linish romanlar o'rtasidagi o'xshashliklarni ta'kidlash, shuningdek, ularning farqlariga e'tibor qaratishda ko'rinadi. Bundan tashqari ingliz yozuvchisi Jon Faulz "Fransuz leytenantining ayoli" asarida ham o'sha davr ayollarining mavqeyi va ijtimoiy hayoti haqida hikoya qiladi. Aynan shu sababdan ayollar, ularning hayoti, muammolari erkaklar hayotidan ajratilgan edi. Bu davrda ayollar erkaklar

muammolarini tushunish uchun juda ahmoqdek ko'ringan. Ayol timsoli kamsitilgan va bu haqda oddiygina javob bilan shunday deyish mumkin: "Nature had created in woman being whose principal functions are evidently intended to be love, leading to generation, parturition, and nutrition... She is the sex sacrificed to reproductive necessities".¹⁰² ("Tabiat ayolda asosiy borliqni yaratgan, uning funksiyalari: sevgi, avlod tug'ilishi va oziqlanishdir... U jinsiy ehtiyojlar uchun qurbon qilingan jinsdir").

Ikkinchidan, neoviktoriya davri asarlari, ko'pincha, bolalar hikoyalari qiziqishni namoyish etadi, masalan, A. Byattning "Bolalar kitobi" ("Children's Book", 2009). Yoshlar uchun yozilgan adabiyotlar, Margaret D. Stetz ta'kidlaganidek, kitobxonlar tomonidan kamdan-kam hollarda neoviktorianizm nuqtayi nazaridan ko'rib chiqiladi. Sheron Biki Kori Doktorovning yoshi kattalar uchun yozilgan "Mexanik Fagin" ("Clockwork Fagin") qisqa hikoyasini Charlz Dikkensning "Oliver Tvist" ("Oliver Twist") asari bilan solishtiradi, shuningdek, viktorianizm va neoviktorianizm o'rtasidagi ziddiyatni namoyish etadi. Tanqid va umumiy konvensiyalar uni buzishga harakat qiladi. U yoshlar fantastikasi siyosatining neoviktorianizmga ta'sirini o'rganishni muhokama qilib, "materialistik estetik" va "anti-materialistik" yondashuvlar o'rtasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan atama va tamoyillarni ko'rib chiqadi.

Uchinchidan, neoviktorian davriga kelib, juda ko'plab yozuvchilar aynan o'sha zamonga oid asarlari orqali ijtimoiy muhitni tasvirlashgan. Quyida mana shu davrda ijod qilgan yozuvchilar va ularning asarlarini sanash mumkin: Julian Barnsning "Artur va Jorj", A. Byattning "Egalik" (1990) hamda "Farishtalar va hasharotlar" (1992), Piter Kerining "Jek Maggs" (1998), "Oskar va Lusinda", Maykl Koksning "Vaqt stakani" (2008) va "Tunning ma'nosi" (2006), Bella Ellis va Rouen Koulmanning "Yo'qolgan kelin" (2019), Shelli Jeksonning "Yamaliq qiz" kabi asarlari misol bo'la oladi. Shuningdek, Jon Faulzning "Fransuz leytenantining ayoli", Sara Uotersning "Affiniti barmoq ustasi" (2002), "Vilvetni ag'darish" (1999) kabilarni ham misol sifatida ko'rsatish mumkin. Ushbu davrda Jon Faulzning

¹⁰² Ibid, p. 43

“Fransuz leytenantining ayoli” kitobida viktoriya konsepsiyasini ko‘rib chiqishdan oldin asar haqida ba’zi umumiy faktlarga e’tibor qaratishimiz kerak. “Viktorian davri”, shuningdek, “viktoriya” atamasining o‘zi haqida to‘xtalib o‘tish joizdir. “Viktoriya” o‘z nomini qirolicha Viktoriya sharafiga oldi. u 1837- yilda taxtga o‘tirgandi, 1901-yilda vafot etgan. Bu sanalar butun mamlakatning chegaralarini ham belgilaydi va viktoriya davri deb ham ataladi. Qirolicha Viktoriya taxtga o‘tirganida atigi o‘n sakkiz yoshda edi. U 63 yil davomida ingliz qirolichasi bo‘lgan va shu yillar davomida mamlakat dunyodagi rivojlangan yetakchi sanoat kuchlaridan biriga aylandi. Mamlakatning umumiy farovonligi uning hukmronligi davri bilan belgilanadi. XIX asming ikkinchi yarmida aholining turmush sharoiti sezilarli darajada yaxshilandi. Turmush sharoitlarining o‘zgarishi ilm-fan va savdoning o‘sishi kabi boshqa sohalaridagi taraqqiyotga chambarchas bog‘liq bo‘lib, iqtisodiy farovonlikni keltirib chiqardi. Neoviktoriya davrida aholi 3 toifaga ajraldi. O‘rta sinf hayotining eng muhim markazi din edi. Garchi o‘rta sinflar zodagonlardan turli jihatlari bilan farq qilgan bo‘lsa-da, ayniqsa, ularning taqvodorligida kuchli moyillik bor edi. O‘rta sinflar yuqori sinf turmush tarziga taqlid qilishi mumkin edi. Yuqori sinflar va zodagonlar o‘rta sinfdan qat’iy nazar, o‘z hayotlarini kechirishardi, zodagonlarning asosiy kuchi umumiy xalqning ularga bo‘lgan hurmatida edi.¹⁰³ Ijtimoiy zinapoyaning qarama-qarshi tomonida eng quyi tabaqalar joylashgan edi. Bu ironiya (irony) bo‘lib, xuddi yuqori tabaqa vakillari kabi, ular ham hech kimga g‘amxo‘rlik qilishlari shart emas edi. Quyi tabaqa vakillarining dahshatli yashash sharoitlari ko‘plab zamonaviy yozuvchilarni tashvishga solgan, ular bugungi kunda ham nafaqat tanqidchilar va olimlarning, balki ko‘pchilikning e’tiborini tortmoqda. Pul yo‘qligi sababli butun oilalar faqat bitta xonada, bolalar ota-onalar bilan birgalikda siqilib yashardilar. Ota-onalar o‘zlarining jinsiy aloqalarini yashirolmaganliklari tufayli u oiladagi bolalarning ko‘pchiligi fohisha bo‘lib ketar yoki homilador bo‘lib qolishardi.¹⁰⁴

¹⁰³ Ibid., p. 32

¹⁰⁴ Ibid., p. 81.82

Faulz Viktoriya davri haqida kitob yozishga qaror qiladi: *...I am writing in (just as I have assumed some of the vocabulary and the “voice” of) a convention universally accepted at the time of my story: that the novelist stands next to God. He may not know all, yet he tries to pretend that he does.* (p. 85)¹⁰⁵

U qahramonlari har qanday sinfda paydo bo‘ladigan barcha an’anaviy tabaqalardan tanlab oldi va “Fransuz leytenantining ayoli” asarini yozdi. Romanda yuqori sinfdan bo‘lgan janob, zodagon – Charlz, juda boy tabaqadan bo‘lgan qiz – Ernestina, haddan tashqari taqvodor – Missis Poulteney, xizmatkorlar – Sem, Meri va Missis Feyrli kabi qahramonlarni asar markazida ko‘rish mumkin.

Faulz viktoriya davridagi hayotni tasvirlash uchun biz o‘ylashimiz mumkin bo‘lgan har bir tafsilotdan foydalanadi. O‘n to‘qqizinchi asrda sodir bo‘lgan o‘zgarishlar, masalan, o‘rta sinflar, shuningdek, quyi tabaqalar mavqeyining ko‘tarilishi, hokimiyatning allaqachon boshlangan pasayishi, aristokratiya, qishloq aholisining og‘ir hayot tarzi, ham ba’zi fermerlarning qayg‘uli yakunlari, Saraning otasi va uning xizmatkorlari – Milliye va Meri, ularning ham yaxshi ish topish uchun shaharga ko‘chib ketganligi kabi jihatlari aks ettirilgan. Uning hikoyasi an’anaviy qoidalar to‘plami kabi turli xil mavzularni o‘z ichiga oladi va turli vaziyatlarga nisbatan qo‘llaniladi, ularning eng muhimi: uchrashish, erkaklar, ayollar, xo‘jayinlar va xizmatkorlar yoki tashrif buyuruvchilar o‘rtasidagi munosabatlardir. Faulz asarida barcha asosiy ijtimoiy tabaqalarning qahramonlarini ishlatadi. Hikoya syujetini yanada ta’sirliroq qilish uchun ikkita bir-biriga qarama-qarshi bo‘lgan ayol qahramonlar: Ernestina va Sarani kiritgan, birinchisi Viktoriya konvensiyasi vakili, ikkinchisi, aksincha, erkin hayotning vakilidir.

Charlz gaplashishga qaror qiladi va Darvinning muxlisi bo‘lgan doktor Grogannikiga tashrif buyuradi, ular nazariyalarini muhokama qilishardi. Suhbat Sara haqida ketganda, Grogan qurbon bo‘lishni xohlayotganiga ishonchi komil bo‘lganligini so‘raydi. Sara fransuz leytenantini gubernatorlik qilgan uyda jarohatdan tuzalib ketayotganida unga chindan ham oshiq bo‘lib qolganini va u Fransiyaga

¹⁰⁵ ... Men (ba’zi lug‘atlar haqida o‘ylaganimdek) hikoyam davomida umume’tirof etilgan konvensiyani yozayman: balki roman muallifi Xudoning yonida turar. U hamma narsani bilmasligi mumkindir, ammo u hammasini shundayligicha ko‘rsatishga harakat qildi (85-bet) Tarjima o‘zinniki.

qaytish uchun ketganida unga ergashganini tushuntirganda, uning fikrini tasdiqlagandek tuyuladi. Charlzga o'zini faqat o'yin-kulgi ichida ko'rgani va buni tezda anglaganini, o'zini unga "bahshida etganini", sharoitlari tufayli o'zini ikki baravar sharmanda qilganini aytadi. Aftidan, u o'z maqomidan g'ururlanadi, chunki bu uni adolatsiz deb hisoblagan jamiyatdan ajratib turadi. Charlz uning hikoyasini maftun bo'lib eshitgandek tuyuladi.

Charlz mehmonxonadagi xonasiga qaytib kelganida, amakisi Robertdan uni oilaviy mulkka ega bo'lish uchun merosxo'r sifatida chaqirganligi haqidagi telegrammani oladi. Charlz Robertning yosh beva ayoli Bella Tomkinsga uylanishga qaror qiladi, chunki u Charlzni merosxo'r qilmoqchi edi. Charlz Laym Regisga qaytganida, Ernestina Saraning Underkliffdagi so'nggi uchrashuvidan qaytib kelganini, u yerda yurish ta'qiqlanganini va Poultency xonim tomonidan ishdan bo'shatilganini eslatib o'tadi. Mehmonxonada Charlz Saraning xatini topib olgach, uni yana bir bor uchrashishga undash maqsadida qidiradi. Doktor Grogan Charlzga Sarani qidirishni to'xtatishini aytadi, u o'zini o'ldirgan bo'lishi mumkin degan fikr bildiradi. Grogan Charlzni yana Sara haqida ogohlantirdi, bu safar unga Fransiyadagi yosh ayolning g'alati xatti-harakati haqida aytadi. Otasining zobitlaridan birini uni zo'rlashga uringanlikda ayblab nohaq hukm qilganligi haqidagi ma'lumot Charlzni aqlidan ozdiradi va uni yo'q qilmoqchi bo'lishi mumkinligiga qaramay, Sara bilan yana uchrashishga qaror qiladi. Uni topgach, u ataylab o'zini ko'rishga ruxsat berganini va shuning uchun ishdan bo'shatilganini tan oladi. Charlz uni o'pishdan o'zini to'xtata olmaydi, lekin hamon hayratda edi. Sem va Meri, uning xizmatchisi, Ernestinaning xolasiga xizmat qiluvchi Underkliffga o'zlarining shaxsiy hayotlari uchun kelganlarida xijolat bo'lib, ularni sir saqlashga qasam ichadi. Endi turmush qurish haqida ikkilanayotgan Charlz Ernestinaning otasi bilan ushbu masalani muhokama qilib olish uchun Londonga borishga qaror qiladi. Janob Friman o'z qizining baxtiga ko'proq qayg'uradi, shekilli, u Charlzni juda yaxshi ko'radi, shuning uchun unashtiruv davom etadi. lekin Charlz o'z vaziyatidan tobora noqulaylik, hatto o'zini tuzoqqa tushib qolgandek his etadi. O'zi doimiy boradigan klubiga borib, juda ko'p ichadi. Ikki

do'sti bilan fohishaxonaga tashrif buyuradi, lekin o'yin-kulgidan keyin chiqib ketadi. U Kokney (ko'chada yurgan odam)ni olib, u bilan birga uning kvartirasiga qaytadi; o'zining ismi Sara ekanligini aytganida, Charlz hushidan ketadi va o'zini holsiz his etadi. Ertasi kuni ertalab Charlz Saradan Ekseterdagi mehmonxonaning nomi yozilgan xat oladi.

Yuqorida aytib o'tganimizdek, uning tarixiy metanasri postmodernistik adabiyotning boshqa namunalari bilan vakillik strategiyalariga tanqidiy munosabatda bo'ladi. U metanasr sifatida o'zining badiiy maqomini biladi; tarixiylik darajasida shuni anglash mumkinki, tarix sifatida o'tgan narsalarning aksariyati o'tgan davrning holatini emas, balki ushbu hikoyalarni yozganlarning afzalliklari va noto'g'ri qarashlarini ham aks ettiradi. L.Hatcheon ta'riflaganidek, postmodernizmning ba'zan o'tmishga kirishi matnlar orqali ekanligini tan oladi va uning gnoseologik maqomi muammoli bo'lishi mumkin: "*past events existed empirically, but in epistemological terms we can only know them today through texts. Past events are given meaning, not existence, by their representation in history*" (Hutcheon 1989; 81 f.). Shunga qaramay, u qabul qilgan sheriklik va tanqid munosabati (Hutcheon 1989; 11), agar biz vakillik haqida umuman biror narsa aytmoqchi bo'lsak (barcha munosabatlarning eng shubhalisini qabul qilsak ham) samaraliroq ko'rinadi. Tarixiy metanasrning paradigma holati sifatida "Fransuz leytenantining ayoli" savollarning barchasi bilan shug'ullanadi.

Yuqoridagi fikrlarni hisobga olgan holda, romanda qo'llaniladigan milliy strategiyalar oddiy yoki to'g'ridan-to'g'ri emasligi aniq bo'lishi kerak. Faulzning boshqa romanlarida bo'lgani kabi, qahramonning haqiqat deb o'ylagani aslida narsalarning haqiqiy holatini emas, balki o'zining noto'g'ri qarashlarini aks ettira oladigan konstruksiya ekanligini ko'rsatishga alohida e'tibor beriladi. Tarixiy metanasrdan xoli bo'lsa-da, vakillik tanqidining doirasi "XX-XXI asr o'quvchilariga XIX asr Angliyasi haqidagi real taassurotni qanday yetkazish mumkin?" kabi savollarni o'z ichiga olgan holda kengaytirilgan.

Har narsani biluvchi muallifning Charlz Ernestinani emas, Sarani tanlashining ekzistensialistik jihati haqidagi sharhi bunga misol bo'la oladi. Shubhasiz, 1870-

yillarda Charlz Sartni yoki boshqa ekzistensialist mualliflarni o'qiy olmas edi, lekin shunga qaramay, uning qiyin ahvoli quyidagicha tasvirlangan:

Eng muhimi, bu Charlzga tanlov qo'ygandek tuyuldi. U bir tomondan tanlashdan nafratlanagan bo'lsa-da, biz g'arbga sayohatda uning ahvoli siriga yaqinlashamiz va uning boshqa bir tomondan tanlov lahzasi yaqinligidan toqat qilib hayajonlanganini bilamiz. U ekzistensialistik terminologiyadan foyda ko'rmadi, lekin his qilgan narsa haqiqatan ham erkinlik tashvishining juda aniq misoli edi, ya'ni insonning erkinligini anglash va erkin bo'lish holatini anglash edi (FLW: 267).

Shunday qilib, Charlz bizga yetkazayotgan rasm tasviri haqiqat emas, balki uning istaklarining yana bir ifodasi bo'lishi mumkin, doktor Grogan (romanning eng noaniq qahramonlaridan biri) istehzoli ravishda uni bu haqda xabardor qilishi kerak. *"You believe yourself to belong to a rational and scientific elect. No, no, I know what you would say, you are not so vain. (...) It is this. That the elect, whatever the particular grounds they advance for their cause, have introduced a finer and fairer morality into this dark world. If they fail that test, then they become no more than despots, sultans, mere seekers after their own pleasure and power. (...) If you become a better and a more generous human being, you may be forgiven. But if you become more selfish ... you are doubly damned"*. (FLW: 311) ¹⁰⁶

Yuqorida aytib o'tilganidek, Faulz zamonaviy o'quvchida real taassurot qoldirish uchun anaxronistik sharhlardan foydalanadi. Lekin bu mulohazalardan maqsad shunchaki o'quvchiga viktoriya davri Angliyasi haqida ma'lumot berish emas, Hacheon postmodernistik adabiyotning tarkibiy xususiyati sifatida belgilagan sheriklik va tanqidiy munosabatni ham ko'rsatadi.

¹⁰⁶ "Siz o'zingizni oqilona va o'qimishli tanlangan kishiga tegishli ekanligingizga ishonasiz. Ammo, nima deyishingizni bilaman, siz unchalik behuda urinmang. (...) Tanlanganlar, o'z maqsadlarini ilgari surgan bo'lsalar ham, bu bir kam dunyoga yanada nozik va adolatli axloqni olib kirishga urinishmoqda. Agar ular bu imtihondan o'ta olmasalar, faqat zolimlar, sultonlar, o'zlarining zavq va qudratini izlovchilarga aylanib qolishadi. (...) Agar siz yaxshi va saxiy inson bo'lsangiz, sizni kechirish mumkin. Ammo agar siz ham ulardek xudbin bo'lib qolsangiz ... ikki baravar la'nat olasiz". (FLW: 311 betlar) (Tarjima bizniki)

Bu yerda shuni ta'kidlashimiz kerakki, Faulz ushbu bo'shliqni yopish uchun foydalanadigan ko'plab strategiyalar matnlararo strategiyalardir. Biz yana bir bor Faulzning romanida an'anaviy ravishda unga yuklangan funksiyalardan ustun bo'lgan intertekstuallikdan foydalanishni ko'rishimiz mumkin. Uning vazifasi boshqa diaxronik yozish tartibining funksiyasiga juda o'xshaydi, maqsadi esa ular foydalanadigan matnga tanqidiy yoki istehzoli munosabatda bo'lish emas, balki zamonaviy o'quvchi uchun haqiqiy viktoriya atmosferasidan ko'ra haqiqiyrroq hayotni ko'rsatishdir. Intertekstuallikning aynan mana shu vazifasi (bu parodiya ham, pastish ham emas) tufayli uning amalga oshirilishi haqiqiy xarakterga emas, balki o'quvchiga yo'naltirilgan shaklda bo'ladi. XX asr o'quvchilarining fikricha, viktoriya davriga xos bo'lgan qat'iylik haqidagi sharhlar ham shunga o'xshashdir. Sem va Meri (quyi ijtimoiy qatlamlarga mansub, Charlz va Ernestina esa aristokratik) munosabatlari o'quvchini jinsiy va hissiy cheklovning o'ziga xos xususiyati emas degan xulosaga kelishga undaydigan tarzda tasvirlangani hayratlanarli. Viktoriya davri, asosan, o'sha yoshdagi yuqori tabaqa vakillariga tegishli bo'lishi mumkin. Viktoriya davrida odatda, jinsiy qat'iylik elementini o'z ichiga olganligi sababli, biz o'quvchilarga haqiqat deb o'ylagan narsamiz haqiqatdan ancha uzoqroq bo'lishi mumkinligini ko'rsatamiz. Shuningdek, biz kitobxonlar matnni o'qishdan oldin ma'lum bir taxmin va e'tiqodlarga ega ekanligimizdan va ular biz haqiqat deb hisoblashimiz mumkin bo'lgan narsaga kuchli ta'sir qilishimizdan xabardor qiladi.

Qahramon sifatida Sara nafaqat namuna bo'lish, balki viktoriya davrida hukmron bo'lgan ayollar stereotipini buzish uchun ham ishlatiladi.

Uni o'sha paytdagi bo'lajak rafiqasi Ernestina bilan taqqoslab, Charlz Saraga bo'lgan maftunligining aksariyati u ayollarning hozirgi stereotiplari tomonidan tasniflanishiga qarshi ekanligidan kelib chiqqanligini tushunadi. Qolaversa, uning Charlz tomonidan tushunishdan bosh tortishi, garchi Charlz hali ham viktoriya jamiyatining urf-odatlariga zid bo'lsa ham, u bilan ketish oqilona tanlov ekanligini ko'rsatishga qaror qilgan bo'lsa-da (shuning uchun vaziyatni hisobga olgan holda

“progressiv” ish bo‘lar edi), tamoyillari uniki bo‘lishi shart emasligini unga tushuntirgan.

Shunday qilib, “Fransuz leytenantining ayoli” ingliz romanidagi realizmning adabiy va nazariy tushunchalari bilan bog‘lanishdagi siljishini tasvirlaydi. Aslida, bu romanda Faulz realizmni, hukmron adabiy uslubni, viktoriya romani shakli va konvensiyalaridan “parodik” foydalanish orqali so‘roq qiladi, shu bilan uning kuchli va zaif tomonlarini ta’kidlaydi. Borliqning ikki tartibi, xayoliy va real dunyo o‘rtasidagi bu xiralik realizm uchun tom ma’noda, moddiy bazaga bo‘lgan har qanday da’voni obro’sizlantirishga olib keladi va biz o‘qiyotgan fantastika chegaralari haqidagi umidlarimizga ta’sir qiladi. Faulz fantastika va tarix, san’at va hayot o‘rtasida o‘ziga xos o‘tkazuvchan membranani yaratib, har ikki yo‘nalishda harakatni davom ettirib, o‘quvchi, roman va muallif o‘rtasidagi munosabatlarni o‘zgartiradi, bu o‘rtadagi almashinuvlarni murakkablashtiradi.

3.2. “Daniel Martin” romanida o‘zgaruvchan ijtimoiy-siyosiy muhitda shaxs takomili masalasi

Jon Faulzning “Daniel Martin” asari o‘ziga xoslik, ekzistensializm va insoniy munosabatlarning murakkabliklarini o‘z ichiga olgan jozibali hikoyadir.

“Daniel Martin” romani shaxsning takomillashuvi masalasini XX asrning ikkinchi yarmidagi ijtimoiy va siyosiy o‘zgarishlar sharoitida o‘rganadi. Asosiy qahramon, Daniel Martin, muvaffaqiyatli ssenariyavis bo‘lishiga qaramay, ichki bo‘shliq va begonalik tufayli identifikatsiya inqirozini boshdan kechiradi. Murosalariga asoslangan hayoti samimiylikdan mahrum bo‘lib, uni dunyodagi o‘z o‘rnini izlashga majbur qiladi. Bu izlanishlar madaniy inqilob, dekolonizatsiya va an’anaviy qadriyatlarni qayta ko‘rib chiqish kabi global o‘zgarishlar davri bilan mos keladi va uning ichki dunyosiga ta’sir qiladi.

Danielning o‘tmish bilan, do‘stlari va sobiq sevgilisi Anna bilan munosabatlari o‘zini anglash yo‘lidagi sayohatining muhim qismiga aylanadi. U o‘z xatolarini qabul qilishni o‘rganadi, qadriyatlarini qayta ko‘rib chiqadi va shaxsiy istaklar hamda ijtimoiy mas’uliyat o‘rtasidagi muvozanatni topadi.

Shaxsning takomillashuvi jarayon sifatida ko‘rsatiladi, bu esa jasorat va o‘zgarishga tayyorlikni talab qiladi.

San’at roman markazida turib, jamiyatdagi o‘zgarishlarni aks ettiradi. Daniel o‘z ijodi tijoratga qaramlik tufayli samimiyligini yo‘qotganini anglaydi. Uning adabiyotga qaytishi san’atda ham, hayotda ham samimiylikka intilishni anglatadi. Shunday qilib, Faulz shaxsiy o‘zlash faqat o‘zi va dunyo bilan bog‘liqligini halol anglash orqali mumkinligini ko‘rsatadi, o‘zgaruvchan ijtimoiy-siyosiy muhit esa nafaqat sinov, balki o‘zgarishlar uchun turtki bo‘ladi.

“Daniel Martin” romanining asosiy postmodernistik xususiyatlaridan biri uning o‘z-o‘zini aks ettirish yoki metaadabiyot elementlaridir. Postmodern adabiyot, ko‘pincha, o‘z-o‘zini anglash hamda o‘ziga havola qilish bilan shug‘ullanadi, fantastika va haqiqat o‘rtasidagi chegaralarni yo‘qotadi, “Daniyel Martin” bu xususiyatlarni namoyish etadi.

Ushbu metanasriy elementlarni o‘z ichiga olgan “Daniel Martin” o‘quvchini hikoya qilish tabiati, ma’noning tuzilishi va muallif, matn va o‘quvchi o‘rtasidagi munosabatlar haqida fikr yuritishga taklif qiladi. U an’anaviy hikoya konvensiyalariga qarshi chiqadi, fantastika hamda haqiqat o‘rtasidagi chegaralarni yo‘q qiladi va hikoya bilan faol ishtirok etishga undaydi.

“Daniel Martin”dagi intertekstual havolalarning bir nechta aniq misollari:

1. Faulz butun roman davomida Shekspirning bir nechta pyesalariga havolalarni o‘z ichiga oladi. Misol uchun, bir sahnada Daniel qizi bilan bo‘lgan munosabati haqida fikr yuritadi va uni “Bo‘ron” filmidagi ota-qiz munosabatlariga qiyoslaydi. Ushbu matnlararo ma’lumot kuch, kechirimlilik va oilaviy rishtalarning murakkabligi mavzularini uyg‘otadi.

2. T.S.Eliotning she’riyati. Faulz T.S.Eliotning iqtiboslarini romani ichiga kiritadi. Ushbu havolalar hikoyaga ma’no qatlamlarini qo‘shadi. Masalan, “April - eng shafqatsiz oy” satri Danielning muvaffaqiyatsiz munosabatlari haqidagi fikrlari kontekstida qo‘llanib, romanga singib ketgan umidsizlikni ta’kidlaydi.

3. Jozef Konradning "Zulmat qalbi" ("Heart of darkness") asari. Faulz Konradning "Zulmat qalbi" romaniga ishora qiladi, Daniel urush paytida Misrda bo'lgan tajribalarini eslaydi. Konradning mustamlaka sharoitida inson ruhiyatidagi zulmatni o'rganishiga ishora Danielning o'z axloqiy kurashlari va imperIALIZMNING ta'siri haqidagi fikrlariga hissa qo'shadi.

4. Jeyms Joysning "Ulyss"i. Roman ichidagi sahnalardan birida Faulz Jeyms Joysning "Ulyss"iga ishora qiladi. Sahna qahramonlar o'rtasidagi suhbatni tasvirlaydi, bu Joys tomonidan qo'llaniladigan ong oqimi uslubini aks ettiradi. Ushbu matnlararo ma'lumotnoma o'quvchini Joysning modernistik uslublari va ularning "Daniel Martin"da qo'llaniladigan hikoya strategiyalari bilan aloqasini ko'rib chiqishga taklif qiladi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Jon Faulzning "Daniel Martin" asari muallifning inson tajribasining chuqurligini o'rganuvchi murakkab rivoyatlarni to'qish qobiliyatini namoyish etadi. O'zlikni, ekzistensializmni va munosabatlarning murakkabligini o'rganish orqali asar o'quvchilarni o'z hayotlari va uning ma'nosiga bo'lgan universal izlanishlar haqida fikr yuritishga olib keladi. "Daniel Martin" Faulzning boshqa asarlari kabi e'tirof darajasiga erisha olmagan bo'lsa-da, uning ijodi hamda zamonaviy adabiyotga salmoqli hissa qo'shadi. shuningdek, insoniyatning qiyinchiliklari va murakkabliklari haqida tushuncha beradi.

Uchinchi bob bo'yicha xulosalar

"Fransuz leytenantining ayoli" romanida realizm, hukmron adabiy uslub va Viktoriya davri romaniga xos shakl hamda konvensiyalardan parodik foydalanish orqali ularning zaif tomonlari ochib beriladi. Asar fantastika va tarixiylik, san'at va hayot o'rtasida o'ziga xos o'tkazuvchan chegarani yaratib, bu yo'nalishlarning har birida voqeani davom ettiradi hamda o'quvchi, roman va muallif o'rtasidagi munosabatlarni o'zgartirib, ularning o'zaro almashinuvini murakkablashtiradi.

"Daniel Martin" romani ham Jon Faulz qalamiga mansub bo'lib, unda 1960-yillarda Angliyada yashagan muvaffaqiyatli ssenariy muallifi Daniel Martining hayoti hikoya qilinadi. Asar o'zlik, xotira, sevgi va insoniy munosabatlarning murakkab tabiatini tadqiq etadi.

Hikoya chiziqli bo'lmagan kompozitsion tuzilma asosida rivojlanadi, vaqt va makon jihatidan oldinga va orqaga sakrashlar bilan boyitiladi. Unda qahramonning bolalik davri, Ikkinchi jahon urushidagi tajribasi va urushdan keyingi Misrdagi hayoti yoritilib, bu lavhalar uning shaxs sifatida shakllanishiga va hozirgi hayotiga kontekst yaratadi. Roman, shuningdek, Danielning turli insonlar, xususan, bolalikdagi do'sti va sevgilisi Jeyn bilan bo'lgan munosabatlarni tasvirlaydi. Ularning hissiy aloqalari vaqt o'tishi bilan rivojlanadi va o'zgaradi, bunda sevgi va do'stlik o'rtasidagi murakkabliklar hamda qarama-qarshiliklar ochib beriladi. Danielning ishqiy munosabatlari, nikohlari va professional faoliyati orqali sevgi, istak va ularni ro'yobga chiqarishga intilish kabi takrorlanuvchi mavzular ta'kidlanadi.

Asar davomida qahramon o'zlikni aniqlash va o'zini anglash masalalari bilan kurashadi. U boshdan kechirgan voqealar, tanlovlar va ularning hayotiga ta'siri haqida mushohada yuritadi. Hikoya o'quvchini shaxsiyat shakllanishida xotiraning roli va tarixning inson ongiga ta'siri ustida fikr yuritishga undaydi.

"Daniel Martin" metafiksatsion unsurlar bilan boyitilgan bo'lib, unda fantastika va haqiqat o'rtasidagi o'zaro ta'sir, hikoyaning o'z-o'zini aks ettirishi va boshqa adabiy asarlarga intertekstual murojaatlar muhim o'rin tutadi. Ushbu elementlar asarga murakkab ma'no qatlamlarini qo'shadi hamda o'quvchini matn bilan faol muloqotga chorlaydi.

Natijada, "Daniel Martin" insoniy munosabatlarning nozik jihatlari, shaxsiy o'ziga xoslikni izlash va xotiraning kuchini tadqiq etuvchi boy hamda introspektiv roman sifatida namoyon bo'ladi.

XULOSA

Postmodernizmning ingliz adabiyotida shakllanishiga ta'sir qilgan ijtimoiy, falsafiy va estetik omillar tahlil qilinib, uning modernistik an'analardan farqlari yoritildi. Postmodernizm oqimining shakl va mazmun uyg'unligini ta'minlashda qo'llanilgan innovatsion yondashuvlar, shuningdek, absurd, ironiya va parodiyaning badiiy-estetik vosita sifatidagi ahamiyati o'rganildi. Postmodernizm matnlarining mazmuniy jihatlari, jumladan, haqiqatning nisbiyligi, ko'p qirraliligi, tarix va shaxsiy izlanishning uyg'unligi kabi xususiyatlar tahlil qilindi. Shakliy jihatdan esa metaadabiyot, intertekstuallik, hikoya syujetining parchalanishi, alternativ yakunlar kabi xususiyatlarning Faulz asarlarida o'ziga xos ifodasi ko'rsatib berildi. Bu xususiyatlar muallifning inson ongi va ong osti jarayonlarini yoritishdagi ijodkor mahoratini yanada kuchaytiradi.

Faulz o'z romanlarida postmodernizmning asosiy tamoyillarini chuqur falsafiy va badiiy mezonlar asosida uyg'unlashtirgan. Adib o'z asarlarida shaxsiyat va jamiyat o'rtasidagi ziddiyatlar, ijod erkinligi, tarix va shaxsni anglash masalalarini yoritib, ingliz postmodern adabiyoti rivojiga katta hissa qo'shgan. Faulzning ijodiy mahorati uning falsafiy qarashlari va badiiy tafakkuri bilan uyg'un holda ochib berilgan.

Faulz ijodida postmodernizm va ekzistensializm bir-birini to'ldiruvchi falsafiy oqimlar sifatida uyg'unlashadi. Postmodernizmning haqiqat nisbiyligi, ijtimoiy strukturalarni tanqid qilish va metaadabiy usullari, ekzistensializmning esa erkinlik, tanlov va o'zlikni anglashga urg'u berishi bilan birgalikda Faulz asarlarida murakkab badiiy-falsafiy makon yaratadi. "Afsungar"da haqiqat va o'zlik izlanishi, "Kolleksiyachi"da tanlov va nazorat, "Fransuz leytenantining ayoli"da metaadabiy yondashuvlar orqali inson erkinligi va javobgarligi, "Daniel Martin"da esa tarixiy va shaxsiy xotira o'rtasidagi bog'liqlik yoritiladi. Shu tariqa, Faulz ikki oqimning tamoyillarini birlashtirib, zamonaviy insonning ma'naviy izlanishlarini ifodalashda o'ziga xos falsafiy-estetik model yaratadi.

Jon Faulz romanlarida o'ziga xos rivoya (narrativ) usullaridan foydalangan. "Kolleksiyachi" romanida ikki tomonlama rivoya (Frederik va Mirandaning

hikoyalari) orqali voqealar ikki xil nuqtai nazardan yoritilgan. "Afsungar" romanida metaadabiyot usullaridan foydalanib, voqega muallifning o'zi aralashishi orqali hikoyaning murakkab qatlamlari ochilgan. "Fransuz leytenantining ayoli" romanida esa alternativ yakunlar va tarixiy retrospektivalar orqali o'quvchi voqealarni turli qirralardan ko'rish imkoniyatiga ega bo'ladi. Faulzning bunday uslublari shaxsiy izlanish, haqiqatning ko'p qirraliligi va tarixiy voqealarning nisbiyligini yoritishga yordam beradi.

"Kolleksiyachi", "Afsungar" va "Qurtquloq" romanlarida shaxsiylik hamda erkinlik masalalari tahlil qilindi. "Kolleksiyachi" romanida shaxsiylikning g'ayriinsoniylikka moyilligi, "Afsungar"da ijod erkinligi va haqiqatning murakkabligi, "Qurtquloq"da esa shaxs va ijtimoiy normalar o'rtasidagi ziddiyatlar, falsafiy-estetik jihatdan o'rganildi. Faulz bu asarlarida shaxsning ichki kurashlari, psixologik murakkabliklari va o'zligini anglash jarayonlarini badiiy tasvir orqali chuqur tadqiq qiladi.

Tarixiygrafik metaadabiyot fenomeni Faulz asarlarida keng o'rganildi. "Fransuz leytenantining ayoli" romanida tarix va badiiylik uyg'unligi orqali shaxsning o'zligini anglash jarayoni yoritilgan bo'lsa, "Daniel Martin" romanida o'zgaruvchan ijtimoiy-siyosiy sharoitda shaxs rivoji va uning o'ziga xosligi falsafiy-estetik jihatdan ochib berilgan. Faulz tarixni nafaqat voqealar yig'indisi sifatida, balki shaxsning ongini shakllantiruvchi vosita sifatida ko'rsatadi.

Faulz o'z romanlarida shaxsiy erkinlik, axloqiy mas'uliyat, ratsionallik va mistik qarashlarni badiiy-estetik vositalar yordamida sintez qilgan. Shaxsiyatning ekzistensial izlanishlari, ma'naviy mas'uliyat va inson ruhiyatining murakkab jihatlari badiiy vositalar orqali yoritilgan. "Kolleksiyachi" romanida shaxsiy erkinlik va axloqiy javobgarlik, "Afsungar"da haqiqatning murakkabligi va ijodiy erkinlik, "Qurtquloq"da esa shaxs va ijtimoiy normalarning murakkab o'zaro ta'siri ochib berilgan.

Falsafiy va estetik dominantalar – bu yozuvchi asarlarining konseptual mazmuni va badiiy xususiyatini belgilovchi asosiy g'oyaviy, dunyoqarashga oid hamda badiiy ifoda prinsiplari majmuasidir. Falsafiy dominantalar muallifning

borliq, inson, jamiyat va madaniyatga munosabatini. chuqur dunyoqarash asoslarini aks ettiradi, estetik dominantalar esa ushbu g'oyalarni adabiy matnda ifodalash uchun qo'llaniladigan badiiy vositalar, usullar va shakllar tizimini mujassam etadi. Jon Faulz ijodida ular postmodernistik poetika va ekzistensial mavzularni uzviy ravishda uyg'unlashtiradi. Metanasr, tajribaviy narrativlar va ko'p qirrali obrazlar individual ong fojialari, voqelikning tasodifiyligi, erkinlikning og'ir yuki va chinakam o'zini yaratish zarurati haqidagi mushohadalarni ifodalaydi hamda asarlarga mazmuniy va badiiy yaxlitlik bag'ishlaydi.

Jon Faulz ijodini kelgusida tadqiq etish istiqbollari metamatn usullarini chuqurroq tahlil qilishni, ayol obrazlari o'ziga xosligi, neoviktorian tarixiy rekonstruksiylar xususiyatlari, bolalar uchun yozilgan asarlar, shuningdek, uning romanlarida individuallik konsepsiyasini o'rganishni o'z ichiga oladi. Muhim yo'nalishlardan biri sifatida Faulz ijodini boshqa milliy adabiyotlar kontekstida qiyosiy o'rganish, shuningdek, uning badiiy usullari va g'oyalarining zamonaviy proza rivojiga ta'sirini tadqiq etish ham bo'lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

I. Normativ-huquqiy hujjatlar va metodologik ahamiyatga molik nashrlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. "O'zbekiston" NMIU, 2017. – 485 b.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Mirziyoyev, Sh.M. O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida: PF-4947-sonli Farmon. 2017-yil 7-fevral // O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. – 2017. – № 6. – 70-modda.
3. Мирзиёев Ш.М. Адабиёт ва санъат, маданиятни ривожлантириш – халқимиз маънавий оламини юксалтиришнинг мустаҳкам пойдеворидир. // Халқ сўзи, 2017 йил, 4 август.
4. Мирзиёев Ш.М. "Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини мard ва олижаноб халқимиз билан бирга қурamиз" мавзусидаги Ўзбекистон Республикаси Президентини лавозимига киришиш тантанали маросимига бағишланган Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги нутқи. – Т.: "Ўзбекистон", 2016.
5. Мирзиёев Ш.М. "Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиётини ва халқ фаровонлиги гарови" мавзусидаги Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. – Т.: "Ўзбекистон", 2017.
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Харакатлар стратегияси тўғрисида"ги Фармони. – Халқ сўзи. 2017 йил 18 февраль. – № 28 (6722).
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 20 апрелдаги "Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПҚ-2909-сон Қарори.
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 24 январдаги Олий мажлисга мурожаатномаси. <http://uza.uz/oz/politics/zbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyevning-oliy-25-01-2020>.

II. Monografiya, ilmiy maqola, patent, ilmiy to'plamlar:

9. Aubrey J.R. Fowles J. A Reference Companion. – Westport: Greenwood Press, 1991. – 344 p.
10. Avramenko I.A., Bochkareva N.S. va boshq. Istoriya zarubejnoj literaturi. Sovremennaya angliyskaya literatura. – Perm: PGNIU, 2018. – 3 p.
11. Appignanesi R., Baudrillard J. Simulacra and Simulation. (Translated by Glaser Sh.F.) – Michigan. University of Michigan Press, 1994. – 3 p.
12. Acheson J. John Fowles. – Boston: Twayne Publishers, 1998. – 224 p.
13. Aumann A. Existentialism and Postmodernism: The Legacy of Kierkegaard. – Kierkegaard Studies Yearbook, 2014. – 182 p.
14. Allen B. Romantic Agony: Fowles, Nabokov, and the Modern Novel. – Athens: Ohio University Press, 1994. – 248 p.
15. Asadova D.F. Postmodernizm konseptsiyasi va tamoyillari // Oriental Renaissance: Innovative, Educational, Natural and Social Sciences. – 2023. – T. 3, № 6. – 184–202 p.
16. Aldridge A. The Logical Existentialism of John Fowles // Modern Fiction Studies. – 1973. – Vol. 19, No. 1. – 41–56 p.
17. Boccardi M. The Contemporary British Novel Revisited. – London: Palgrave Macmillan, 2013. – 232 p.
18. Baudrillard J. Simulacra and Simulation / Trans. by Glaser S.F. – Michigan: University of Michigan Press, 1994. – 164 p.
19. Baldick C. The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms. – Oxford: Oxford University Press, 2001. – 290 p.
20. Britain Social Novel at the End of the 20th Century // Rossiyskiy gumanitarnyy jurnal. – 2015. – T. 4, № 1. – S. 16–21.
21. Burden R. The Novel Interrogates Itself: Parody as Self-Consciousness in Contemporary English Fiction // In: Bradbury M. (Ed.). The Contemporary English Novel. – New York: Holmes and Meier, 1979. – 133–155 p.
22. Byatt A.S. Passions of the Mind: Selected Writings. – London: Chatto & Windus, 1990. – 352 p.

23. Barnum Carole M. The Fiction of John Fowles: A Myth for Our Time. Greenwood, FL: – The Penkevill Publishing Company, 1988. – 168 p.
24. Bertens H. "The Debate on Postmodernism." International Postmodernism: Theory and Literary Practice. Eds. Hans Bertens and Douwe Fokkema. Amsterdam and Philadelphia: – John Benjamins, 1997. – 3–14 p.
25. Bradbury M. "John Fowles's The Magus," in: Sense & Sensibility in Twentieth-Century Writing, edited by Brom Weber. – Carbondale & Edwardsville: Southern Illinois University Press, 1970. – 174 p.
26. Bakoeva M., Muratova E., Ochilova M. English Literature – Tashkent, 2010.
27. Connor S. The Cambridge Companion To Postmodernism. – Cambridge University Press, 2004. – 255 p.
28. Carter R., McRae J. The Routledge History of Literature in English. – 2nd ed. – London: New York: Routledge, 2001. – 524 p.
29. Cooper P. The fictions of John Fowles. Ottawa: – U of Ottawa P, 1991. – 232 p.
30. Critchley S. Existentialism and Postmodernism. Cambridge: – Cambridge University Press, 2012. – 342 p.
31. Crowell S. Existentialism and Postmodernism. London: – Routledge, 2012. – 576 p.
32. Conradi P.J. John Fowles. – London: Methuen, 1982. – 112 p.
33. De Klerk H. Intertextuality in John Fowles's The French Lieutenant's Woman. – 1987. – 153 p.
34. Docherty T. A Constant Reality: The Presentation of Character in the Fiction of John Fowles.: A Forum on Fiction, 2012. – 118–134 p.
35. Drabble M. The Oxford Companion to English Literature. – Oxford: Oxford University Press, 2000. – 1172 p.
36. Dreyfus H.L., and P. Rabinow. Existentialism and Postmodernism. In Beyond Structuralism and Hermeneutics, 2nd ed. Chicago: – The University of Chicago Press, 1982. – 22–50 p.

37. Fawcner H.W. The timescapes of John Fowles. London: – Fairleigh Dickinson UP, 1984. – 180 p.
38. Feher I. Existentialism and Postmodernism. – Human Studies, 1987. – 139 p.
39. Flynn T.R. Existentialism and Postmodernism: Affinities and Divergences. – Philosophy, 1997. – 3-12 p.
40. Fedosova T.V. A Temporal text structure as a component of the author's individual style. – Monograph. Gorno-Altai State University, 2006. – 175 p.
41. Fedosova T. Reflection of Time in Postmodern Literature // Athens Journal of Philology. – June 2015. – 77-88 s.
42. Félix G. The Postmodern Impasse in The Guattari Reader. – Blackwell Publishing, 1996. – 113 p.
43. Fletcher A., & White H. The fictions of factual representation / The Literature of fact. New York: – Colombia UP, 1976. – 44 p.
44. Foster Th. C., Understanding John Fowles, – University of South Carolina Press, 1994. – 186 p.
45. Hassan I. The Dismemberment of Orpheus: Toward a Postmodern Literature. – Madison: University of Wisconsin Press, 1982. – 261 p.
46. Hassan I. The Postmodern Turn: Essays in Postmodern Theory and Culture. – Columbus: Ohio State University Press, 1987. – 85–86 p.
47. Hassan I. The Question of Postmodernism. Performing Arts Journal Vol. 6, No. 1 (1981), pp. 30-37. <https://doi.org/10.2307/3245219>. <https://www.jstor.org/stable/3245219>. – P.31. CM. № 30
48. Hutcheon L. A Poetics of Postmodernism. – New York: Routledge, 1988. – 9 p.
49. Heilmann A., Llewellyn M. Neo-Victorianism: The Victorians in the Twenty-first Century, 1999–2009. – London: Palgrave Macmillan, 2010. – 323 p.
50. Goosmann B. Biography of John Fowles. – URL: <http://www.fowlesbooks.com/biography.htm> (murojaat sanasi: 10.04.2022).

51. Gray R. A History of American Literature. – 3rd ed. – Oxford: Blackwell, 2012. – 912 p.
52. Gilmour R. Using the Victorians: The Victorian Age in Contemporary Fiction // Rereading Victorian Fiction / [Ed. by A. Jenkins, J. John]. London: – Macmillan Press Ltd., 2000. – 189-200 p.
53. Gutleben Sh. Nostalgic Postmodernism: The Victorian Tradition and the Contemporary British Novel. – Amsterdam: Rodopi, 2001. – 248 p.
54. Kirby A. "The death of postmodernism and beyond". – Philosophy, 2006. – 58 p.
55. Kearney R. Existentialism and Postmodernism: Towards a New Synthesis. London: – Bloomsbury, 2013. – 264 p.
56. Lyotard J.F. The Postmodern Condition: A Report on Knowledge / Trans. by G. Bennington, B. Massumi. – Manchester: Manchester University Press, 1984. – 185 p.
57. Lauter P. (Ed.). Companion to American Literature and Culture. – Oxford: Blackwell Publishing, 2010. – 770 p.
58. Loht S. Existentialism and Postmodernism: Some Affinities and Tensions. – Existential Analysis, 2013. – 287 p.
59. Lucbering J.E. English literature from the 19th century through today / (The Britannica guide to world literature) by Britannica Educational Publishing, – New York, 2011. – 304 p.
60. Marggraff K. Aesthetic Consciousness in the Novels of John Fowles. – 1973. – April 23. – 15 p.
61. MacGowan C. The Twentieth-Century American Fiction Handbook. – Oxford: Blackwell, 2011. – 416 p.
62. Mandal M. Eyes a Man Could Drown in: Phallic Myth and Femininity in John Fowles's The French Lieutenant's Woman // Interdisciplinary Literary Studies. – URL: <https://muse.jhu.edu/article/672189/pdf> (murojaat sanasi: 12.06.2017).

63. Mitchell K. History and Cultural Memory in Neo-Victorian Fiction: Victorian Afterimages. London : – Palgrave Macmillan, 2009. – 222 p.
64. Moore G. Twentieth-century Re-workings of the Victorian Novel electronic Resource // – Literature Compass, 2008. – 134–144 p. – Mode of access: www.blackwell-compass.com/subject/literature. (murojaat sanasi: 10.06.2009).
65. McHale B. Postmodernist Fiction. – London; New York: Routledge, 2004. – 288 p.
66. Muller H. Reflections on Postmodernism // New German Critique. – 1979. – 55–57 p.
67. Murdoch I. The Icon and the Axe. – London: Chatto & Windus, 1963. – 818 p.
68. Newman C. The Postmodern Aura: The Act of Fiction in an Age of Inflation // Salmagundi. – 1984. – 63–64 p.
69. Opperman S. John Fowles as a Postmodernist: An Analysis of Fowles's Fiction within Metafictional Theories. – Ankara, 1987. – 325 p.
70. Olshen B. Existentialist Motifs in the Novels of John Fowles // Hartford Studies in Literature. – 1976. – Vol. 8, No. 2. – 134 p.
71. Onega S. Metafiction and Myth in the Novels of John Fowles. – Columbia, SC: Camden House, 1989. – 214 p.
72. Perry A. The Origins of Postmodernity. – London: Verso, 1998. – 143 p.
73. Pifer E. Critical Essays of John Fowles. – Boston: G.K. Hall, 1986. – 180 p.
74. Pratt D. David Bohm and the Implicate Order // Sunrise Magazine. – February, 1993. – URL: <http://www.theosophy-nw.org/theosnw/science/prat-boh.htm> (murojaat sanasi: 11.04.2027).
75. Rose J. So what is neo-Victorianism? A Working Definition. Pastbooks. URL: <https://pastbooks.wordpress.com/2013/11/05/so-what-is-neo-victorianism> (murojaat sanasi: 05.05.2023)
76. Reichl R. American Heritage Dictionary's Definition of Postmodern. – 1989. – 1174 p.

77. Russell C. Poets, Prophets, and Revolutionaries: The Literary Avant-Garde from Rimbaud through Postmodernism. – Oxford: Oxford University Press, 1994. – 303 p.
78. Rose M. Parody: Ancient, Modern, and Post-modern. Cambridge: – Cambridge University Press, 1993. – 328 p.
79. Salami M. John Fowles' Fiction and the Poetics of Postmodernism. – Cranbury, NJ: Associated University Presses, 1992. – 302 p.
80. Sebt N. Existentialism and Writing: A Multi-Critical Approach to John Fowles. – 1992. – 17 p.
81. Snyder P.A. Narrative Perspectivism in the Novels of John Fowles // Studies in the Novel. – 1978. – Vol. 10, No. 2. – 214–229 p.
82. Tarbox K. The Art of John Fowles. – Athens: University of Georgia Press, 1988. – 210 p.
83. Tatarinov A., & Bezrukavaya M. The Human Concept in Russian Neomodernist Prose of the 21st Century. Amazonia Investiga, 2021. – 9-19 s. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2021.43.07.1>.
84. Vieth E.A. The French Lieutenant's Woman and Existential Choice // Critique: Studies in Contemporary Fiction. – 1977. – Vol. 19, No. 1. – 87–100 p.
85. Vasterling V. Postmodern Existentialism. Malden, MA: – Wiley-Blackwell, 2015. – 508 p.
86. White H. The Historical Text as Literary Artifact // In: Canary R., Kozicki H. (Eds.). The Writing of History: Literary Form and Historical Understanding. – Madison: University of Wisconsin Press, 1978. – 47–48 p.
87. Quronov D. Postmodern olamda manzil izlab. URL: <https://quronov.uz/postmodern-olamda-manzil-izlab>. – Toshkent. "Tafakkur" jurnali, 2013-yil, 3-son (murojaat sanasi 13.04.2024).
88. Yo'ldoshev Q. Postmodernizm: mohiyat, ildizlar va belgilar. URL: <https://ziyouz.uz/ilm-va-fan/adabiyot/qozoqboy-yuldosh-postmodernizm-mohiyat-ildizlar-va-belgilar> (murojaat sanasi 01.04.2024).

89. Асадова Д.Ф. Постмодернизм концепцияси ва тамойиллари // *Oriental Renaissance: Innovative, Educational, Natural and Social Sciences*. – 2023. – Т. 3, № 6. – 184–202 б.

90. Болтабоев Х. Наср ва услуб. – Тошкент: Фан, 1992. – 120-б.

91. Герайзаде М.А. Основные принципы французской философии в творчестве Джона Фаулза // БГЖ. 2020. №1 (30). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osnovnye-printipy-frantsuzskoy-filosofii-v-tvorchestve-dzhona-faulza> (murojaat sanasi: 14.08.2024).

92. Джумайло О.В. За границами игры: английский постмодернистский роман 1980- 2000 / О. В. Джумайло // *Вопросы литературы*. – 2007. № 5. – 7-45 с.

93. Колодинская Е.В. Историческое прошлое как предмет высказывания: современная англоязычная проза и постмодернистская историография (Г. Свифт, Дж. Барнс): дис. ... кандидата филол. наук : 10. 01. 03 / Е. В. Колодинская. – М., 2004. – 139 с.

94. Кохан О.Н. История изучения неовикторианского романа в современном литературоведении // *Инновационная наука*. 2016. №12-4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/istoriya-izucheniya-neoviktorianskogo-romana-v-sovremennoy-literaturovedenii> (murojaat sanasi: 13.06.2023).

95. Картузова И.Б. Проблемы искусства в образ художника в творчестве Джона Фаулза Специальность 10.01.03 - литература народов стран зарубежья (европейская литература) автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. – Санкт-Петербург, 2006. URL: <http://20v-euro-lit.niv.ru/20v-euro-lit/articles-angliya/kartuzova-tvorchestvo-dzhona-faulza.htm> (муружаат санаси: 11.06.2022)

96. Низамова М. Артур и Джордж Дж. Барнса как опит постмодернистская литературная биография // *Сборник НУУз*. 2021. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/artur-i-dzhordzh-dzh-barnsa-kak-opyt-postmodernistskoy-literaturnoy-biografii> (murojaat sanasi: 15.05.2024).

97. Прокопьева П.В. Философия экзистенции в контексте постмодернизма (методологический анализ) Специальность 09.00.11 - социальная философия автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата философских наук. – Краснодар, 2012. – 196 с.

98. Полякова А.А. Черты философского романа в произведении Джона Фаулза “Коллекционер” и философско-этические взгляды автора / А. А. Полякова. – Текст: непосредственный // *Молодой ученый*. – 2021. – № 42 (384). – 53-57 с. – URL: <https://moluch.ru/archive/384/84567/> (murojaat sanasi: 14.08.2024).

99. Райнеке Ю. С. Исторический роман постмодернизма и традиции жанра (Великобритания, Германия, Австрия): дис. ... кандидата филол. наук : 10. 01. 03 / Ю. С. Райнеке. – М., 2003. – 211 с.

100. Соловева Н.А. Английский роман в эпоху постмодерна. Человек: Образ и сущность. Гуманитарные аспекты, (1), 2006. – 136–154 с. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/angliyskiy-roman-v-epohu-postmoderna> (murojaat sanasi: 13.06.2023).

101. Скороходко Ю.С. Неовикторианский роман как форма интертекстуального диалога с викторианством в английской литературе // *Мировая литература на перекресте культур и цивилизаций*. 2015. №2 (10). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/neoviktorianskiy-roman-kak-forma-intertekstualnogo-dialoga-s-viktorianstvom-v-angliyskoy-literature> (murojaat sanasi: 13.06.2023).

102. Селикова Е.И. Улан-Уде : Поэтика постмодернизма в романах Д. Фаулза (Коллекционер, Любовница французского лейтенанта, Волхв) // *Бурятский государственный университет Филологический факультет. Кафедра зарубежной литературы*, 2009. – 80 с.

103. Толстых, О.А. Роман Дж. Фаулза “Женщина французского лейтенанта” как продолжение теории эволюции Ч. Дарвина (по материалам статей американских исследователей) / О. А. Толстых // *Литература и культура в современном гуманитарном знании: Материалы Международной*

научнопрактической конференции, посвященной 30-летию основания кафедры зарубежной литературы ТюмГУ, 18–20 октября 2004 г. / Под ред. В. Н. Сушковой. Ч. 2. – Тюмен: Изд-во ТюмГУ, 2005. – 112–115 с.

104. Хамдамов У. Жаҳон адабиёти: Модернизм. Постмодернизм. – Тошкент: Академнашр, 2020. – 196-б.

105. Жаҳон адабиёти адиблари ҳақида / О. Шарафиддинов таржимаси. – Тошкент: Маънавият, 2010. – 392-б.

106. Куронов Д. Адабиётшуносликка кириш. – Тошкент: Халқ меъроси нашриёти, 2004. – 242-б.

107. Куронов С. Бадий тафаккур эволюцияси ва инсон концепцияси // Илмий хабарнома. Гуманитар тадқиқотлар. – 2022. – № 7. – 45-52-б.

108. Холдоров Д.Э. Шахс фожиясининг бадий талқини // Ўзбекистонда хорижий тиллар. – 2019. – № 5. – URL: <https://journal.fledu.uz/uz/shaxs-fojiasining-badiiy-talqini/> (мурожаат санаси: 20.04.2025).

109. Хольнева М.А. Особенности художественной мистификации в романе Джона Фаулза “Волхв”. тема диссертации и автореферата по ВАК РФ 10.01.03, кандидат филологических наук Хольнева, Марина Александровна кандидат филологических наук, – Нижний Новгород, 2006. – 177 с.

110. Худойбердиев Е. Адабиётшуносликка кириш. – Тошкент: Шарк, 2008. – 368-б.

111. Улугов А. Адабиётшунослик назарияси. – Тошкент: Фафур Фулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2018. – 308-б.

112. Йўлдош Қ, Йўлдош М. Бадий таҳлил асослари. – Тошкент, 2016. – 296-б.

III. Lugʻat va ensiklopediyalar:

113. Baldick C. The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms. – Oxford: Oxford University Press, 2001. – 290 p.

114. Childs P., Fowler R. The Routledge Dictionary of Literary Terms. – London: Taylor & Francis e-Library, 2006. – 253 p.

115. Cuddon J.A. The Penguin Dictionary of Literary Terms and Literary Theory. – London: Penguin Books, 1999. – 991 p.

116. Dictionary.com Unabridged. – URL: <http://www.dictionary.com/browse/postmodernism> (murojaat sanasi: 20.04.2025).

117. Logan P.M. The Encyclopedia of the Novel. – Hoboken: John Wiley & Sons, 2011. – 979 p.

118. Longman Dictionary of English Idioms. – London: The Pitman Press, 1979. – 387 p.

119. Merriam-Webster Online Dictionary. – URL: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/postmodernism> (murojaat sanasi: 20.04.2025).

120. Merriam-Webster's Definition of Postmodernism. – URL: <http://www.slideshare.net/smccormac7/worksheet-19871745> (murojaat sanasi: 20.04.2025).

121. Hamidiy X., Abdullayeva Sh., Ibragimova S. Adabiyotshunoslik terminlari lugʻati. – Toshkent: Oʻqituvchi, 1970. – 300-b.

122. Oʻzbekiston milliy ensiklopediyasi. 2 t. – Toshkent: Davlat ilmiy nashriyoti, 2013. – 896-b.

123. Oʻzbek tilining izohli lugʻati. – Toshkent: Oʻzbekiston, 2020. – 680-b.

124. Quronov D., Mamajonova Z., Sheraliyeva M. Adabiyotshunoslik lugʻati. – Toshkent: Akademnashr, 2013. – 411-b.

125. Rahmatullayev Sh. Oʻzbek tilining qisqacha frazeologik lugʻati. – Toshkent: Fan, 1964. – 212-b.

126. Salayev F., Qurboniyozov Gʻ. Adabiyotshunoslik atamalarining izohli soʻzligi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2010. – 332 b.

IV. Badiiy asarlar:

127. Fowles J. The Collector. – Little, Brown and Company, 1963. – 304 p.

128. Fowles J. The Magus. – Little, Brown and Company, 1965. – 640 p.

129. Fowles J. The French Lieutenant's Woman. – Little, Brown and Company, 1969. – 445 p.

130. Fowles J. Mantissa. – London: Jonathan Cape, 1982. – 192 p.

131. Fowles J. A Maggot. – London: Jonathan Cape. 1985. – 460 p
132. Fowles J. Daniel Martin. – Jonathan Cape. 1977. – 592 p.
133. Fowles J. The Ebony Tower. – Jonathan Cape. 1974. – 304 p.
134. Fowles J. The Aristos: A Self-Portrait in Ideas. – Boston: Little, Brown and Company, 1964. – 232 p.
135. Fowles J. Islands. – London: Jonathan Cape. 1978. – 144 p.

V. Internet manbalari:

136. <https://lex.uz/ru/docs/-3338600> (murojaat sanasi: 13.09.2021).
137. <http://listverse.com/2009/02/13/top-10-works-of-postmodern-literature/> (murojaat sanasi: 14.03.2021).
138. <https://literariness.org/2019/03/21/postmodern-novels-and-novelists/> (murojaat sanasi: 22.07.2021).
139. <https://www.listchallenges.com/50-postmodern-genius-novels-per-goodreads> (murojaat sanasi: 05.05.2022).
140. <https://www.ranker.com/list/best-postmodern-novels/ranker-books> (murojaat sanasi: 18.11.2022).
141. <https://www.revolvy.com/page/List-of-postmodern-writers> (murojaat sanasi: 09.02.2023).
142. <https://www.britannica.com/topic/postmodernism-philosophy/Postmo> (murojaat sana: 05.04.2022).
143. <https://www.dissercat.com/content/khudozhestvennaya-kontsepsiya-natsionalnogo-v-tvorchestve-dzhona-faulza> (murojaat sana: 10.01.2023).
144. <https://lex.uz/docs/> (murojaat sanasi: 14.09.2021).
145. John Fowles "The French Lieutenant's Woman" URL: <https://www.fowlesbooks.com/novels/f.htm> (murojaat sanasi: 27.06.2024).
146. John Fowles A Maggot <https://www.fowlesbooks.com/novels/f.htm> (murojaat sanasi: 27.06.2024).
147. John Fowles Mantissa <https://www.fowlesbooks.com/novels/f.htm> (murojaat sanasi: 27.06.2024).

148. John Fowles The Collector <https://www.fowlesbooks.com/novels/f.htm> (murojaat sanasi: 27.06.2024).
149. John Fowles The Ebony Tower <https://www.fowlesbooks.com/novels/f.htm> (murojaat sanasi: 27.06.2024).
150. John Fowles The Magus <https://www.fowlesbooks.com/novels/f.htm> (murojaat sanasi: 27.06.2024).
151. John Fowles Daniel Martin <https://www.fowlesbooks.com/novels/f.htm> Постструктуралистские интерпретации М. Фуко, Ж. Деррида, Ж.-Ф. Лиотара. URL: https://studme.org/197301184904/filosofiya/poststrukturalistskie_interpretatsii_fu_o_derrida_zh-f_liotara#584 (murojaat sanasi – 22.11.2023).
152. Бобур Наби. Чарльз Диккенсинг иқрори URL: <https://ziyouz.uz/ilm-va-fan/adabiyot/charlz-dikkensning-iqrori/> (murojaat sanasi – 15.05.2022).
153. Затонский Д. Постмодернизм: гипотезы возникновения. URL: <https://forlit.philol.msu.ru/lib-ru/zatonskiy2-ru> (murojaat sanasi – 29.11.2023).

MUNDARIJA

KIRISH	Error! Bookmark not defined.
I BOB. INGLIZ POSTMODERN ADABIYOTINING SHAKLLANISHI	12
1.1. Postmodernizm adabiyotining nazariy asoslari	12
1.2. Ingliz postmodern romanlarining badiiy-estetik xususiyatlari	32
1.3. Jon Faulz ijodining adabiy-falsafiy asoslari	40
Birinchi bob bo'yicha xulosalar	59
II BOB. JON FAULZ INDIVIDUAL-IJODIY BADIY TAFAKKURINING EKZISTENSIAL IFODASI	61
2.1. "Kolleksiyachi" romanida shaxsiyat konsepsiyasi	61
2.2. "Afsungar" romanida ijodkorning mafkuraviy erkinligi masalasi	78
2.3. "Qurtquloq" romanida shaxs, ijtimoiy meyorlar va ratsionallik	88
Ikkinchi bob bo'yicha xulosalar	95
III BOB. ADIBNING "TARIXIYGRAFIK METANASR"IDA ONG - O'ZLIKNI ANGLASH MASALASI	97
3.1. "Fransuz leytenantining ayoli" romani neoviktorian tarixiy rakurs tasvirida	97
3.2. "Daniel Martin" romanida o'zgaruvchan ijtimoiy-siyosiy muhitda shaxs takomili masalasi	111
Uchinchi bob bo'yicha xulosalar	120
XULOSA	122
ADABIYOTLAR RO'YXATI	125

Muharrir: I.S.Mamajonov
Texnik muharrir va sahifalovchi: S.A.Hojiyeva
Nashrga ruxsat etildi: 04-12-2025 y.
"Times New roman" garniturasida chop etildi.
Adadi 100 nusxa. Buyurtma №46-3/2025
"INNOVATIVE PUBLICATION" bosmaxonasida chop etildi.
Andijon viloyati, Baliqchi tumani, Samo ko'chasi 32-uy

